DEVRİMCİ SAVAŞIMDA

sanat emeği

AYLIK SANAT KÜLTÜR DERGİSİ

C. Yücel, H. Yavuz, M. Demirtaş, S. Nezir, M. Özdemir'den şiirler Ayhan Bosfırat'ın bir öyküsü : KARA KUŞ

RESİM SANATIMIZ VE TEKELCİ SERMAYE (C. Çoker)

HALK SANATI, HALK RESMİ (F. Aksoy)

TRT'DE SANSÜR (M.T. Öngören)

SİNEMA EDEBİYAT İLİŞKİLERİ (B. Erenus)

«DÜŞMAN» ÜSTÜNE NOTLAR (A. Behramoğlu)

25 Mart 1980

DEVRİMCİ SAVAŞIMDA
sanat emeği
AYLIK SANAT KÜLTÜR DERGİSİ

CİLT: 5 / SAYI: 25 / MART 1980
Sahibi: H. Barış Pirhasan
Sorumlu Yönetmen: A. Turgay Fişekçi

3 OKURLARA
7 **Can Yücel** PATLAYAN TANKER (Şiir)
8 **Hilmi Yavuz** MUSTAFA SUBHİ ÜZERİNE ŞİİRLER
9 **Canan Çoker** RESİM SANATIMIZ VE TEKELCİ SERMAYE
27 **Metin Demirtaş** STRUGA ŞİİR AKŞAMLARI İZLENİMLERİ (Şiir)
30 **Fahir Aksoy** HALK SANATI, HALK RESMİ
40 **Seyyit Nezir** SOVYET SERGİSİNDEN ALINTILAR (Şiir)
43 **Mahmut T. Öngören** TRT'DE SANSÜR
54 **Muzaffer Özdemir** ŞİİRLER
56 **Bilgesu Erenus** SİNEMA-EDEBİYAT İLİŞKİLERİ
62 **Ayhan Bozfırat** KARA KUŞ (Öykü)
OLAYLAR - YORUMLAR
69 **Ataol Behramoğlu** «DÜŞMAN» ÜSTÜNE NOTLAR
73 RUHİ SU VE «ÇOCUKLAR GÖÇLER BALIKLAR»
75 «BARIŞ VE GURBET TÜRKÜLERİ» ÜSTÜNE TAHSİN İNCİRCİ İLE SÖYLEŞİ
78 **Kemal Sülker** NAZIM HİKMET'LE İLGİLİ BAZI YANLIŞ BİLGİLER
81 ŞANAR YURDATAPAN'LA EUROVİZYON YARIŞMASI ÜSTÜNE SÖYLEŞİ
83 KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ
85 HABERLER
90 KİTAPLAR
Adnan Özer KARDA IŞILTILAR
94 IN THIS ISSUE

Yazı Kurulu
A. Kadir — Asım Bezirci
Orhan Taylan - Ataol Behramoğlu
Barış Pirhasan

Bu dergide yayınlanan yazı
ya da resimler kaynak gösterilerek
yeniden yayınlanabilir.
Yazılar SANAT EMEĞİ'nden yazılı
izin alınarak
başka dile çevrilebilir.
Gönderilen yazı ya da resimler
geri verilmez.

SANAT EMEĞİ / Yazışma ve Havale Adresi: P.K. 1339 Sirkeci - İstanbul / Telefon: 22 92 57 Yönetim Yeri: Divanyolu, Klodfarer Cad. 38/2 Cağaloğlu - İstanbul / Abone koşulları: 6 aylık 350 TL. / 12 aylık 700 TL. Yurtdışı (uçakla): F. Almanya: 40 DM, Hollanda: 43 Fl, Belçika: 700 Fr. İngiltere: 10 £ Fransa: 85 Fr, İsviçre: 50 Fr, İsveç: 85 Kron, ABD: 25 $. Tek isteklerde 30 liralık pul gönderilmelidir. Posta Çeki: Hasan Barış Pirhasan 109126 İlan: Tam sayfa 3000 TL. 1/2 sayfa 1500 TL. 1/4 sayfa 750 TL. — Dizgi, Baskı, Cilt: Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri Tel: 27 73 37 Dağıtım: Temel Dağıtım Yerebatan Cad. Taşsavaklar Sok. Beyoğlu Han No: 5/2 Cağaloğlu-İstanbul
Son Basıldığı Tarih 29/2/1980

okurlara

Elinizdeki sayı ile «Sanat Emeği» 3. yılına girmiş bulunuyor. İlk sayımız yirmi lira iken dergimizin fiyatı geçtiğimiz ay yetmişbeş lira oldu. Mart ayı içinde kâğıt fiyatlarına yeni bir zammın daha geleceği söylentileri ise şu son günlerde iyice yoğunlaştı.

Kültür alanı bir yandan zam üstüne zamlarla, öte yandan günden güne artan, dergileri, günlük gazeteleri kapamaya, basımlarını yasaklamaya varan baskılarla kitlelerden koparılmaya can çekişmeye, bir köşeye itilmeye çalışılıyor.

Artan baskı ve terörün bir ucunda günlük ekmeklerini koruyabilmek için fabrikalarda, işyerlerinde direnen emekçiler; ve bunların basın, yayın, meslek ve siyasal örgütleri, öbür ucunda aylardır tek bir kitap yayınlayamayan yayınevleri, hernasılsa kişisel çabalarla gerçekleştirilip aylarla uğraşıldıktan sonra sansürün elinden kurtarılan, fakat bu kez de oynatılacak salon bulamayan filmler, artan fiyatlarla birlikte seyircisini yitiren, geçim kaygısı içindeki oyuncularını tekellerin reklam şirketlerine kaptıran, salon verilmeyen, salonlardan kovulan, tehditler altında oyunlarını sürdüren tiyatrolar...

Bugünkü bunalımın sorumlusu olan parababaları biliyorlar ki en karanlık dönemlerde dahi halkıyla bütünleşebilen kültür ve sanat adamları, halklarına savaşım gücünü, daha güzel bir dünyaya ulaşma azmini aşılayabilir, onları umutsuzluktan kurtarıp geleceğe inanmalarını sağlayabilirler. İşte bu nedenle tüm emekçi halk üstünde yoğunlaştırılan baskılardan aynı oranda kültür ve sanat alanı da payını alıyor.

Bu koşullarda sanat ve kültür emekçilerinin geleceği de emekçi halkımızın geleceğinden ayrılmıyor. Kültür alanında insancıl olan herşeyi ezme, bu alanı bankaların, tekellerin arpalıkları haline getirme, emperyalizmin yoz kültürüne teslim, bugünkü iktidarın kültür politikasıdır. Son olarak iktidarca ortaya atılan Türk Dil Kurumuna alternatif olarak bir Dil Akademisinin kurulması önerisi bu politikanın ulaşabileceği sonuçlar bakımından ilginç bir örnektir.

Bugün için ne yapılmalı sorusuna geride bıraktığımız yılın başlarında yayınladığımız «Sanat ve Kültür Emekçilerinin Önün-

deki Büyük Görev» başlıklı yazımızın son paragrafı bugün için de aynen geçerliliğini koruyor:

«Öyleyse tek tek bütün demokrat, ilerici sanatçılara, kültür adamlarına düşen görevler nelerdir? Faşizme karşı verilen kavgaya bugün nasıl sahip çıkar, güç katarız? Herşeyden önce örgütlerimize sahip çıkarak, yığınları toplayan, onlara moral ve direniş gücü veren sanat kültür çalışmalarına hız vererek. 1979 Türkiyesinde her sanatçı, her kültür adamı, yazacağı her satırın, içinde yeralacağı bir eylemin, yığınlardan karşılık bulacağını iyice bilmeli, gerçek gücünün bilincinde olmalıdır. Sağ sosyal demokrasinin uyuşukluğuna, korkaklığına ve yaratmak istediği zehirli kaçakçılık atmosferine karşı çıkmalıyız. Örgütsüz kalınacak gün değildir. Tek tek her sanatçıyı, kültür adamını, tek tek her bilim emekçisini demokratik yığın ve meslek örgütlerine üye olmaya, bu örgütlerin birlikte ve yoğun çalışmasını sağlamaya çağırıyoruz. İlerici yayınların kendi kendini sansür etme eğilimlerine; örgütlerimizde başgösterebilecek dağınıklık havasına, eylem birliğini engelleyecek grupçu tavırlara kesinlikle karşı çıkmalıyız. Gün, Türkiye Yazarlar Sendikasından SİNE-SEN'e Karikatürcüler Derneği'nden Tİ-SAN'a, Halkevlerinden Görsel Sanatçılar Derneğine kadar tüm sanatçı örgütlerinin, özel ya da özerk tüm kültür kurumlarının ortak tavırda bulunmaları, çalışmalarını alabildiğine yoğunlaştırıp, faşist tehlikeye karşı savaşan yığınlarla sağlam köprüler kurmaları günüdür. Tüm kültür kurumlarında çalışan ilerici, demokrat sanat-kültür emekçilerinin ellerindeki her olanağı, faşist tırmanışa karşı seferber etmeleri tarihsel bir görevdir. Faşist bir dikta tehlikesine karşı yığınları diri ve dirençli tutmak tarihsel bir görevdir. Bu büyük görevin cesaretle omuzlanması ilerici ve demokrat sanatçıların geniş yığınlarla kucaklaşması anlamına gelir. Türkiye'nin zor günlerinde gerçekleştirilecek bu buluşma, faşist tırmanışa indirilecek ağır bir darbe olacaktır.»

Geride bıraktığımız iki yayın yılına baktığımızda dergimizde yayınladığımız ürünlerle, inceleme, olay-yorum ve başyazılarımızla sanat ve kültür emekçilerini ülkemizin kültür alanına ilişkin sorunlarda uyarıcı, yönlendirici olmaya, okurlarımızı daha bilinçli kılmaya, insan yaşamında kültürel boyutun derinleşmesi, kök salması için çabaladık.

Kültür alanında tartışılan konulara yeni bakış açıları getiren incelemelerin yanısıra, tartışmalar açan, yeni konular ve sorunlar ortaya atan yazılar da yayınladık. Son sayılarımızda başlattığımız güncel bir sanat kültür olayına geniş boyutlarda eğilme okurları-

mızdan büyük bir ilgi topladı. Bu yaklaşımı önümüzdeki sayılarda da sürdüreceğiz.

Geçtiğimiz yıl, dergimizin yığınsallaşması ve işçi kitleler içindeki okur sayısının artmasında önemli bir işleve sahip olan «İşçiler Arasında Anlatı Yarışması»nı başarıyla sonuçlandırdık. Yarışmada ödül kazanan öykü ve romanların önümüzdeki aylarda dergimizde ve «Sanat Emeği Yayınları»nda çıkmasıyla yarışmamızın önemi ve sonuçları daha belirgin olarak görülecektir. 19 Kasım 1979 akşamı Harbiye Şehir Tiyatrosunda yapılan ödül töreni ve konser de Sanat Emeği'nin kitlesel kültür etkinliklerini örgütleme yeteneğini ortaya koydu.

Halklar arasında emperyalizmin körüklediği şoven duyguların kırılması, bariş ve dayanışma duygularının gelişmesi için yoğun çaba gösterdik. 15. sayımızda yayınlanan Kıbrıslı Türk ve Rum şairlerin şiirleri barış isteminin her iki halkta da ne denli güçlü bir istek olarak varolduğunu gösterdi. Yine aynı sayıda yayınlanan «Sanat Ve Kültür Emekçileri Barış İçin» adlı yazıda da kültür alanının barış hareketi içindeki büyüyen rolüne değinildi. Filistinli şair Mahmud Derviş'in 19. sayımızda yayınlanan Ahmed Zaatar adlı destanı da Filistin halkının barış, özlemlerini okurlarımıza yansıtan güçlü bir örnek oldu.

Güncel sanat ve kültür olaylarını, kalıcı, sorunları deşici yanlarını öne çıkartarak izledik. «Sürü» filmi üstüne yaptığımız geniş tartışma, Ruhi Su ve Zülfü Livaneli ile son plakları üstüne yaptığımız söyleşiler, Mipaş Duvar Resimleri Üstüne Söyleşi, bu tür örneklerden.

«... demokrat sanat ve kültür güçlerini ortak bir cephede birleştirme...» faşizmin kapıya dayandığı şu günlerde özel bir anlam taşıyor. Yayına başladığımız ilk sayımızdan bu yana savuna geldiğimiz «Tüm demokratların sanat ve kültür dergisi: Sanat Emeği» sloganı önyargıları, türlü dedikodu, çekiştirme ve iftiraları yene yene hayata geçiyor. Bugüne değin, A. Kadir'den Dağlarca'ya, Ülkü Tamer'den Refik Durbaş'a, Server Tanilli'den Ruhi Su'ya, Yaşar Miraç'tan Neşe Yaşın'a, Tan Oral'dan Engin Ergönültaş'a, Orhan Taylan'dan Güner Ener'e, Semra Özdamar'dan Atıf Yılmaz'a kadar çok geniş bir çevrenin ürünlerini yayınlayabilmiş, sanatçılarımızın ürettikleri üstüne tartışabilmiş olmakla onur duyuyoruz. Amacımız önümüzdeki aylar ve yıllar içinde Sanat Emeği'ni ülkemizin en seçkin sanatçılarının, yazarlarının ve bilim adamlarının ürünlerini yayınladıkları, tartıştıkları, polemiklere girdikleri bir platform haline getirebilmektir. Bu anlamda şunu tekrar yineliyelim ki Sanat Emeği'nin sayfaları ülkemizin tüm demokrat sanat ve kültür yaratıcılarına açıktır.

9. sayımızda «Ekim Devrimi ve Sanat», 12. sayımızda «Naziler Dönemi ve Sanat» başlıklı incelemelerini yayınladığımız Canan Çoker, bu sayımızda yeralan «Resim Sanatımız ve Tekelci Sermaye» başlıklı çalışmasıyla şimdiye değin hiç değinilmemiş bir konuya ilginç önemli açıklamalar getiriyor. Bir yanda tekelci sermayenin devlet iktidarı, Kültür Bakanlığı ve arada ezilen gerçek sanat. Halka ulaşmayan, gitgide yozlaşan, piyasaya meta üreten sanatçı olgusu genişliğine irdeleniyor.

Bu sayımızdaki resim üstüne ikinci yazımız Fahir Aksoy'un «Halk Sanatı - Halk Resmi» adlı incelemesi. Resim sanatı üstüne yazılmış bir yazı olmasına karşın, sanatın özgüllüğü, formalizm ve natüralizm konularında önemli saptamalar getiriyor. Yazıda değerli ressamın kendi sanat anlayışının oluşumuna ilişkin özyaşamsal bilgiler de yeralıyor. Gerek Batı öykünmeciliği, gerekse popülist öykünmeciliğin çıkışsızlığı konusunda hem ressamlar, hem de başka sanatçılar için daha boyutlandırılması gereken önemli bir konuda zihin açıcı bilgiler içeriyor.

Bilgesu Erenus'un «Sinema-Edebiyat İlişkileri» başlıklı yazısı, TYS Kültür Kurulunca düzenlenen toplantılar dizisinin 15 Şubat 1980 günlü ilkinde yapılan konuşmanın metni. Yazıda sinemanın yığınlara ulaşan bir sanat olarak önemi vurgulanıyor. Ayrıca yaşadığımız tüketim toplumunda bu sanatın doğru ideolojik çizgiye oturtulmasının karşısındaki engeller ilginç bir anlatımla belirtiliyor. Bu konunun tartışmaya açılması gerekli çok önemli bir sorun olduğu kanısındayız.

Mahmut Tali Öngören, dergimizin 22. sayısında ele alınan TRT-Denetim ve Demokratikleşme sorununu inceleyerek, «Sansür» ve «denetim» konularında ilginç açıklamalar getiriyor. Özellikle TRT'nin bugünkü yapısını kavrama açısından önemli bir yazı. Bu konuda dergimiz sayfalarının tüm yazarlara özellikle de TRT çalışanları ve bilim adamlarına açık olduğunu belirtelim.

Bu sayımızda Ayhan Bozfırat'ın bir öyküsünün yanısıra, Can Yücel, Hilmi Yavuz, Metin Demirtaş, Seyyit Nezir ve Muzaffer Özdemir'in şiirlerini yayınlıyoruz. Hilmi Yavuz'un şiirinde Mustafa Suphi adının eski harflerde yazılış biçimiyle «Mustafa Subhi» olarak kullanılması, belki okurlarımızı yadırgatabilir. Bunu ozanın kişisel bir yorumu olarak görmek gerektiği kanısındayız.

«Olaylar - Yorumlar» bölümünde yeralan, Yılmaz Güney ve Zeki Ökten'in son filmi üstüne Ataol Behramoğlu'nun yazısı, Ruhi Su ve Tahsin İncirci ile son plakları üstüne söyleşiler, Kemal Sülker'in «Nazım Hikmet Üstüne Bazı Yanlış Bilgiler» adlı yazısı Sanat-kültür olgularını güncellikleri içinde değerlendirme çabamızın sonuçları olarak bu sayımızda yeralıyorlar.

can yücel

PATLAYAN TANKER

— Mengü Ertel'e —

Zehirli bir mantar gibi mai ormandan kanayan
Bu ateş, bu kurşunî, bu barutî duman
Ortasında bir güneş, bi görünüp bi kaybolan
Bana diyor ki: Sen de patlayacaksın bigün Can
Olanca dikkatsizliğiyle ve bir Rum kosteri edâsiylan
Güler tekrar gençmiş gibi geçtiğinde ihtiyar yanımdan
Öfkeden, kıskançtan, petrolden, rakıdan ve aşkdan...
Derken inecek bütün Modalardaki manken ve camekân
Ben de o Romen tankerince işte berhava olacam o zaman
Camlara Romen örneklerini keten göynek üzre dokuyaraktan
Ben de patlayıp öldüğümde yüzbin çam dikilmiş o akşam
Kendisi için değil sade, adam olmak için, adam
Kökleri güneşte hep, biraz deniz, biraz çiyan.

hilmi yavuz

MUSTAFA SUBHİ ÜZERİNE ŞİİRLER

tarım işçileri anlatıyor
(yıl 1920)

kars'tan erzurum'a
                    yola çıkarken
                    evvelbahar
zeytinin hazırlığını gördük
                    zeytin
ki sabahtan akşama değin
acıya çalışan fukara
                    ve zahmetkâr
yoldaşı ekmeğin

bir yanda ölüm mütegallibe
öte yanda gurbet eşraf
sen ki kalbini yulaf
                    ve hasrete hibe
ettiğin yerden ne umarsın?
bırak artık analardan
bir karasaban izi kalsın
                    yüzünden ekinin
                    ve bebeğin

şimdi bak, dur ve dinle
hüzne amele, acıya ırgat
şimdi sen ki yedi düvele
kalbin ustası olup
mazlum ve cefakeş
                    buğdayları anlat
unuyla sevdaların
                    türkülerin
                    ve emeğin

RESİM SANATIMIZ VE TEKELCİ SERMAYE

CANAN ÇOKER

Resim Sanatımızda 1970'lerden itibaren etkisini giderek artıran Özel Galericilerin ve Bankaların girişimleri üzerine çeşitli görüşler öne sürülmektedir. Ancak bu çeşitli görüşlerin ortak bir yanı da vardır. Ağız birliği etmişcesine bu girişimlerin boyutlarının daha da genişletilmesinin resim sanatımızın çeşitlenmesine, dışarıya açılmasına, sanatçılarımızın daha çok üretip, daha çok satmasına, sanatçı ile toplum arasındaki özlenen diyaloğun kurulmasına, resim sanatımızı geliştirici itici güçler oluşturmasına yararlı olduğu belirtilir genel olarak. Kapitalizmin piyasa ilişkilerini sanat yaşamımızda da sürdüren özel kesim girişimcilerinin yani resim borsasının spekülatörlerinin kazanımlarının da olumlandığı bilincinde midirler bu iyimser bakış açısına sahip olanlar, yoksa salt yüzeyde kalan kısmıyla mı ilgilenmektedirler? Eleştirmeninden, sanatçısına, dergi ve gazete yazarlarından sanat kurumlarına dek genel sanat ortamınca büyük çapta destek gören bu olgunun, resim sanatımızı geliştirici, itici güç olarak yaratı eylemini çeşitlendirici bir yanı olmadığı gerçeğini düşünmekte yarar vardır. Ve sorunun irdelenmesinin zamanı gelmiştir.

Sorun ekonomik olduğu kadar siyasaldır, siyasal olduğu kadar sanatsaldır. Bu nedenle ekonomik alanda bankaların bu girişimlerden somut kazanımlarının neler olduğu araştırılmaya değer bir konudur. Siyasal olarak, toplumumuz yapısında bu kesimin etki gü-

cü ve siyasamızı yönetme erki açısından bakmak gerektir. Sanatsal olarak sanatımız adına nelerin yitirildiği yada yitirileceği olgusuyla yaklaşmamız gerekecektir.

Batı Kapitalist ülkelerinde bu borsa öyle büyük çapta işler ki sırf tablo alım satımıyla uğraşan şirketler kurulmuştur ve bu şirketlerin çeşitli ülkelerde şubeleri vardır. Bu şirketlerin bir kolu yayıncılığa, bir kolu bankacılığa, bir kolu özel galericiliğe bir kolu da sanat uzmanlığına ve müzelere dek uzanır. Sanat yazarları ve eleştirmenleri işini bilir, borsayı yönlendirmek için en iyi yayınlarda en iyi yazılarını yazarlar, Eski Müze müdürleri hangi yapıtın ne kadar kârla bir müzeye satılabileceğini, hangi müzelerin hangi yapıtlara gereksinim duyduğunu bilirler ve birer uzman kişiliktirler. Özel galeriler bu ortama yeni yeni yetenekler bulup çıkarırken, yaptıkları sergilerle borsayı canlı tutarlar, pazarını hazırlarlar. Bu şirketlerin sermayeleri milyonlarca doları bulur. Büyük çapta sanat vurgunculuğuyla, büyük kârlar elde edilir. İşin içine eski eser kaçakçılığı, girdiği gibi siyasal boyutların da işin içine sokulduğu olur. Ekonominin deyimleri sanat yapıtının kriteri olur. Bir Renoir güzellik ve uyum ile değil şu kadar milyon dolar ya da şu kadar kâr olarak hesap edilir. Sanatçıların değer ölçütleri borsa kataloğlarındaki fiat yükseliş ve düşüşleriyle belirlenir. Bir Manet'nin fiatının borsada düşmesi ile nice şirketler iflasa sürüklenir. Renoir'in piyasadan çekilivermesiyle arz talep dengesi bozulur ve fiatı gittikçe yükselen Renoir sahiplerine milyonlarca kâr kazandırır. Türkiyemizde de özlenen sanat ortamı gerçekte bu türdendir. Sanatın ticaret metaı haline getirilmesiyle, sanatımıza el atan tekellerin sanatta tek yetkili kuruluşlar olması kaçınılmazdır. Bu olgu ister ufak çapta, isterse büyük çapta kendini göstersin, aynı koşullarla oyunun kurallarının işlemesini gerektirir. Tekelci devlet kapitalizminin egemen olduğu her toplum yapısında sanatın alacağı yer de bu olgudan bağımsız değildir. Ve sanatın yönü tekellerce saptanır duruma ulaşır.

Resim sanatımızın gelişme koşullarının resim piyasamıza bağlı olmadığı konusunu bir kez daha vurgulamak istediğimiz bu yazımızda, resim piyasasının resim sanatımızı geliştirdiği safsatasının geçersiz olduğunu, Türkiyemizde desteklenen ve olumlanan tek şeyin gerçekte resim piyasası olduğunu vurgulamak istemekteyiz. Burada bu kuruluşların ve girişimcilerin sanatımızdaki yerlerini saptamayı, bu ortamın kimler tarafından ne adına desteklendiğini belgelemeyi amaç edindik ve bizi bu koşullarda sanat üretmeye zorlayan oluşumları gündeme getirdik. Şimdi Resim piyasasını geliştiren koşullara tarihsel gelişimi içinde kısaca bakalım.

ÖZGÜRLÜKÇÜ DÖNEME DOĞRU

Ulusal Kurtuluş Savaşımızdan sonra yeni bir toplumsal düzene ve yapıya kavuşan Türkiye'de yakın tarihimizde plastik sanatlar alanında en büyük destek, devletten gelmiştir. 1937 yılında İstanbul Resim ve Heykel Müzesinin kuruluşu, Yurt Gezileri ve Sergilerinin, İnkilâp Sergilerinin açılışı, Halkevleri Resim Şubelerinin oluşturularak resim eğitiminin halka yaygınlaştırılmasının amaç edilişi, 1939'dan itibaren Devlet Resim ve Heykel Sergilerinin yönetmelik gereğince ödüllü olarak her yıl yapılma kararı bu desteğin örneklerindendir. Yeni kadroları oluşturacak bir eğitim, sanat ve kültür seferberliği devlet eliyle yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemden sonra özgürlükçü bir dönemin başladığı gözlemlenir. Sanatçıların dilediği gibi resim yapabilme, sergileme, yayma tasaları bu özgürlükçü ortamla uyum halindedir. Belirli bir kültürel düzeydeki gerçek sanat meraklılarının, sanatçılarımızın yapıtlarını sergileme olanaklarına yanıt olarak, bir iki özel galeri açılmıştır. Ancak bunlar, aslında bütün sanat dallarının yetenekli kişilerinin bir araya gelerek tartıştığı, sanatsal gösteriler yaptığı birer küçük sanat ve kültür lokalleri niteliğini taşımışlardır. Bunlar İsmail Oygar Sanat Galerisi ilk seramikçilerimizden bir sanatçının, diğeri de Adalet Cimcoz'un Maya adlı küçük galerisiydi. Nitekim bu galeriler, sanatçıların iyi niyetli gösterilerine, kapanma tehlikesiyle karşı karşıya gelinince kurtarma sergilerine karşın, iflas bayrağını çekmişlerdir. Çünkü, gelişen ekonomik koşullarla sanat ahlâkının çekişmesine karşı koyamamışlardır. Bu ortam, bu kez Belediyenin İstanbul Beyoğlunda açtığı Şehir Galerisiyle sürmüş, ancak bu galeri de, özgürlükçü ortamın amatör ve profesyonel sanatçı kargaşası ve çatışkısı alanındaki savaşı amatörlerin ve şiirli resim sergilerinin yapımcılarının kazanması sonucunda işlevini yitirmiştir. Sanatçılar için belli bir yönetmelikle düzeni sağlanan Taksim Sanat Galerisinin yine Belediyece açılmasına karşın, sanatçı sergilerinin yükünü bir yandan bu tek galeri, diğer yandan da yabancı kültür ofisleri ve konsolosluklar kaldırır olmuştur. Bu ortam, sanatçılarımızı bir anlamda özgür, bir diğer anlamda da «herkes kendi başının çaresine baksın» felsefesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Ama genel kanı ve aranan suçlu yine şu sözcüklerde billurlaşıyordu «halkımız sanattan anlamıyor» Halkımız sanattan anlamadığından dolayı sergiler salt sanatçı dostlara açılıyor ve yapıtlar evlerde depolanıyordu ya da eşe dosta armağan ediliyordu. Bu durum sanatçılarımızın sızlanmalarından anlaşıldığı kadarıyla acınası bir durumdu. Evet, onlar artık tek parti döneminin, bir anlam-

da devlet güdümündeki sanat anlayışından kurtulmuş ve özgürlüklerini kazanmışlardı ama bu kez, onlara şimdi kim «sahip» çıkacaktı?

Bazı açıkgöz sanatçılarımız gerçekten başlarının çaresini bulmuşlardı. Banka müdürlerinin ve paralı kişilerin resim sanatına ilgilerini önce armağanlar yoluyla, daha sonra da resim satma yoluyla çekmeyi başarmışlardı. İlgi giderek artmış ve sermaye kesiminin sanat ile ilişkilerinin sıkılaşmasına olanak sağlamıştır.

İşte bizi, 70'li yıllara ulaştıran kısa geçmişimiz buydu ve bu dönem yavaş yavaş sanatçıların ve sanatın bir başka kesimin koruyuculuğu altına girme dönemiydi. Özel sermaye sınıfının koruyucu kanatları, zaten gelişen ekonomik yapıyla sanat ve kültür alanımızı da kavramaya hazır beklemekteydi.

VE 70'Lİ YILLAR

Artık gün olmuyordu ki dergi ve gazetelerde büyük kentlerimizin en «güzide» ve en «mutenâ» semtlerinde çeşitli adlarla «sanatçıların ve sanatseverlerin hizmetine» yeni bir özel galerinin açıldığı haberi çıkmasın, reklamı yapılmasın. Bunun yanısıra büyük bankalarımızdan bazıları yurdumuzun her yanını şubeleriyle ağ gibi kaplarken büyük kentlerimizin en şık semtlerindeki şubelerinin yanına bir de galeri kondurmasın. O güne dek «deli» ve «bohem» sanatçıların dünyasını yalnızca uzaktan ilgi ve merakla izleyenler, yavaş yavaş bu dünyanın içine girmeye başladılar. Yeni yeni çehreler gözükmeye başladı sergilerde. Şık salonlarda yapılan defileler ya da hayır derneklerinin kermesleri yerine, falanca ressamımızın sergi açılışını yeğleyen hanımlar, konken masalarında harcanan paraların daha yararlı ve daha zevkli bir işe yatırılması için sergi sergi dolaşıp koleksiyon derleyen sanatseverler türedi. Tablolar alınır satılır oldu. Evlere resim girmeye, duvarlara yağlıboya tablolar asılmaya baş-

Hobi
Yali Konağı cad. Pasaj 85.
Nişantaşı - İstanbul
güzel sanatlar
satış galerisi
yerli ve yabancı ünlü ressamların,
eski ve yeni seçkin tablolarından
oluşan büyük koleksiyonunu sunar.

ladı. İyi kötü demeden, boyası kurumadan resimler el değiştirdi. Tablolardan büyük fiat etiketleri sergilendi salonlarda. Mobilyaların, duvarların rengine uygun, münasip bir boyda, filanca ressamın bir natürmortu ya da peysajının satın alınmasının, diğerine nispet böbürlene böbürlene anlatılması, kimin hanımının kimin kocasıyla flört ettiğinin ya da yüzünün derisini kime gerdirip, burnunu kaldırttığının anlatılmasından daha çekici oldu. Düğün hediyesi olarak takılan bilezik, kolye ya da yüzük yerini, değerli bir tabloya, tebrik kartlarındaki bir doğa görünüşü ya da kırmızı bir gül baskısı yerini, ressamların röprodüksiyonlarına bıraktı. İş adamlarımızın koltuklarının arkalarında görmeye alıştığımız o beylik gelişim ve kâr grafiklerinin yerini, Anadolu insanının kara yazgılı betimlemelerini içeren tablolar aldı. Topraksız, aç ve sefil köylüye kentlerdeki fabrikalarında iş bulduklarından dolayı vicdani bir görev yaptıkları duygusunu taşıyorlardı, bu modern azizler. Fabrikalarının kâr grafikleri de satın alınan tablo koleksiyonlarının fiatlarıyla pekâlâ

ayarlanabiliyordu istendiğinde. İşte ressamlar arasında dolaşan yeni çehreler bugüne dek resim nedir diye ilgilenmemiş kişilerdi ve bunlar kısa zamanda birer sanat meseni (koruyucusu) oluverdiler ve kuşkusuz birer özel galerici ya da büyük koleksiyoncu. Yavaş yavaş sokuluveren şeytan, Faust'u ele geçirdi. O güne dek burunlarından kıl aldırmayan ressamlar, özel galeri sahiplerinin koşullarına uyup önerilerini dinler oldular ve «halk resmimizden anlamıyor» teraneleri «artık halkımız resimden anlamaya başladı» ya dönüştü. Ve sanat, satış için fedâ edilir oldu.

AMAN NAZAR DEGMESİN: Rokrol A.Ş.'nin Genel Müdürü İktisatçı Güran Tatlıoğlu, henüz üç hafta evvel doğum yapan ve ikinci çocuğunu dünyaya getiren Virginia ile sergiye gelmişti. Bir manken inceliğinde ve zerafetinde görünen Bayan Tatlıoğlu'nun üç hafta önce doğum yaptığına inanmak için bin şahit gerek... İkisi de Nedret Sekban'ın büyük ödül alan, "Ayaklar" adlı tablosuna hayran kaldılar.

ÖZEL KESİMİ KİMLER DESTEKLİYOR?

Özel galerilerin pazarlamacıları, banka koleksiyoncuları ikilemine bir üçüncü kişinin daha katılması gerekiyordu. Tanıtıcının, yani eleştirmenin. Nitekim sanatın kurtarıcılığı konusunda triumvira (üçlü yönetim) tamamlanmış oluyordu. Bankalar ve özel galeri sahipleri yeni pazarın farkına vararak anlı, şanlı, hem şöhret, hem para kazanırlarken rekabet yasalarının gereği en iyi reklamı yapacak bir tanıtıcıya gereksinim duydular. Bugüne dek dilediğini, öven, istediğini söven eleştirmenlerimiz artık galericinin istediğini öven, istemediğini söven kişiler durumuna geldiler. Kurnaz Mefisto bu kez de onlara kibar önerilerde bulundu. Şimdilik maddi çıkarın ne olduğu konusunda bildiklerimiz ufak çapta ve gizli. Ama birgün gizliliğe bile gerek kalmayacak, açıkca angajmanın bedeli belirtilecek. Yalnız, galericilerin tanıtımını ve bazı sanatçıların pazarını oluşturma konusunda hevesli eleştirmenlerimize her kapının açık olduğu da bir gerçek. Bir iki yazı yazıverin böyle, sizi sanat eğitim kurumlarında jüri üyesi bile yapıverirler. İnsan birşeye talip olmaya görsün. Eğer bu gidişin tersliğini anlatmaya kalkın bir, hepsi birlik olup bütün hünerlerini dökerler ortaya. 1974-75'-lerde Yeni Ortam Gazetesinde sanat üzerine yazılar yazarken yeni yeni, aynı sütunda yazmaya başlayan bir tecrübeli eleştirmenimiz Sayın Gültekin Elibal 22 Haziran 1975 tarihli yazısında bakın nasıl yanıtlıyor beni; «Geçen ay içinde İstanbul'daki galerilerin çokluğundan söz edenler çıkmış ve bu bilinçsiz ve söz yerindeyse genç, çatlak seslerde 'furya' sözcüğü bile yer almıştı.» Daha önceki 2 Şubat 1975 tarihli yazısında ise aslında şöyle olunması gerektiğini önermekteydi. «Galerilerin ilgilileri, resim piyasasına gerekli özeni gösterirlerken sağduyu, sağbeni, iyi bir tecim kişisi, bonus pater familias örneği olmaları gereğini ustalarından uzak tutmadıkça güven, inan kavramları yerini alacak, piyasa oluşmasındaki gelişme en azından birkaç basamak daha kazanmış olacaktır» İşte, dediğim gibi insan birşeye talip olmaya görsün. Piyasa oluşmasının sanatımızın gelişmesine karşıt olduğunu söyleyiverin, özel galeri patronlarının safında çıkar birliği ederler ve size kara çalmaya girişirler. Galerilerin sahiplerinin «bonus pater familias» örneği olması dilekleriyle sizin genç, diri, ödünsüz ama kuralı bozduğunuzdan dolayı kulaklarını tırmalayan sesinizi, bilinçsiz ve çatlak duyarlar. Bilinçli ve çatlak olmayan sesler ne diyorlarmış bir bakalım. Örneğin Türkiye'nin önemli bir gazetesinin sanat eleştirmeni Zeki Çakaloz 29 Kasım 1978 tarihli yazısında DYO Boya Fabrikasının açtığı resim yarışmasının sonuçlarına değinerek şöyle diyor. «Se-

çiciler kurulunun oluşturulmasında gösterilen özen, her yıl yeni görüş çeşitlemelerine olanak verecek bir tasa ile yeni seçiciler saptamak, öteden beri sanatımıza katkısını övgü ile izlediğim D.Y.O'ya saygımı artıran bir olgu». Çatlak sesler DYO yerine sanata saygıyı yeğliyorlardı. Oysa ki, DYO'ya saygı duyulmalıymış.

Ankaralı eleştirmen Kaya Özsezgin ise görüşlerini şöyle açıklıyor. «Sanat pazarlamasının gelişme dönemindeki olağan sorunları bir yana bırakılacak olursa, sanat ortamındaki bu başkalaşıma kuşkusuz olumlu gözlerle bakılabilir». Evet kuşku duymak yersizmiş, olumlu gözle bakmak için. Bu kez Milliyet Sanat Dergisinin İstanbul eleştirmeni Ahmet Köksal 11 Eylül 1978 tarihli dergideki yazısında «Son yıllarda resim sergilerinin yoğunluk kazanması, galerilerin sayıca çoğalması, bankaların büyük ölçüde koleksiyonlar düzenlemeye yönelmesi bizde de bir resim piyasasının oluşmaya başladığı sanısını vermektedir». Aynı yazı içinde örnek olarak alıntı yapılan Cumhuriyet Gazetesi'nin siyasi fıkra yazarı İ. Selçuk' un yazısında ise «Dış alım-satımlardan, karaborsaya değin geniş bir alanda iş tutan büyük sermayecinin ünlü ressamlara yönelik bir ticarete el atması, sanatçı için yine de yararlı bir aşama sayılmalıdır. Hem bu yöneliş hızlı sermayecinin evini daha zevkle ve tadla döşeme kesimine girdiklerini gösterir» deniyor.

Yıl sonlarında bütün sanat dallarının en yetkili kişilerine kendi sanat dallarındaki önemli olayları ve tartışmaları açan bir sanat dergisinin plastik sanatlar konusundaki eleştirmenlerinin bakış düzeyi, sadece resim piyasasının oluşturulması üzerindedir. Sanki, sanatçının ve sanatın bundan başka önemli bir sorunu yokmuş gibi. Ve sanatın ve sanatçının görevinin, hâlâ süsleme, zevk verme, eğlencelik olmasından başka işlevi ve amacı yokmuş gibi. Bu tutumlar sanatın dışındaki kişilerin de sanat ve sanatçılara bakışlarını bozup yozlaştırmaktadır. Çıkan sonuç bu.

YA SANAT EĞİTİM KURUMLARI?

Türkiyenin en önemli ve en eski sanat eğitim kurumu kuşkusuz Güzel Sanatlar Akademisidir. Beni yetiştiren okulun da bu kurum olduğunu açıklamak isterim. 70'li yılların başında Sanatçılar Birliğinin girişimiyle Mobil'in açtığı bir resim yarışmasını protestoda bu kurumda daha sonra görevli kılınan bazı sanatçılarımızın, da, keskin tavırlarıyla Birliği desteklediklerini anımsarım. Ama o zamanlar «halkımız sanattan anlamıyordu ki!» «Ve bu kurumun kendisine düşen önemli görevlerin de, Türkiye'de sanat alanında olumlu ve sağlıklı demokratik bir ortamın gelişmesinde yer alma-

sı gereken, konumunun da farkındayımdır. Ancak, bu kurumun, özellikle bu yıl gerçekleştirdiği 2. Sanat Bayramında özel galeri ve bankalarla uzlaştığına tanık olduk. Öyle, böyle değil. Galeri sahiplerinden oluşturulmuş jüri üyeleriyle tartışma, sanatçı adları önerme ve bir Ulusal Bienal gerçekleştirme gibi ciddi bir konuda yaşadık bunu. Sanat bayramının çoğu sergileri, özel galeri kesiminin girişimciliğine bırakıldığı gibi, görevlerinin resim satmak olduğunu unutup sanatımız üzerine fikirler ileri sürecek, sanatçılarımızı tartışabilecek ve değerlerini teraziye koyup ölçebilecek bir yetki verilmişti, onlara. Domus dergisinin eleştirmeni tanınmış yazar Pierre Restany, Sanat Bayramı düzenleyicilerine açık bir mektup göndermişti. Bu mektupta şunları söylüyordu; «Kafa eğitim ve üretimi, zihinsel ekin üretmez olduğu zaman bu ekini üretmek tecimsel pazara düşer. İşini eksiksiz yerine getiren satıcı, zihinsel ekinin üretimine başlıbaşına katkıda bulunur. Uğraşın yasabilimine böyle yeniden çağrı yapılması gerekliydi elbet. Peki, ama sayın panayır düzenleyicileri neden o noktada durmadınız? Siz sanat pazarının bilgeleri neden yeni kuşağın satıcılarının kafalarına çılgınca düşünceler soktunuz? Şimdi artık hepsi, kendilerini ekinsel yaşamın düzenleyicileri sanıyor, doğuştan getirdikleri, deneysel araştırmaları yüreklendirme yeteneklerinden dem vuruyor, her düzeyde yepyeni iletişim ilintileri geliştirmekten başka bir şey düşünmüyorlar».

Bu mektup, sanat piyasasının oluşmasını destekleyen Milliyet Sanat Dergisince yayınlanmıştır. Galericilerimiz, Türkiyenin tek ve en önemli sanat kurumundan bu bayram sırasında «icâzet» almışlardır. Artık yetkileri kanıtlanmış ve tanınmıştır. Bu kurumda görevli öğretim kadrolarının çoğu özel galerilerde düzenlenen sergileri düzenlemek, tanıtmakla görevlerini yerine getirmişlerdir. Devlet eliyle özel galeri kesiminin etki alanı genişletilmiş ve övgüsü yapılmıştır.

GERÇEKTE GALERİ SAHİPLERİ NE DÜŞÜNÜYOR?

Peki sanat kurumlarının sanatsal etkinliklerinde bile bu denli etkili kılınan galeri sahipleri soruna nasıl yaklaşmaktadırlar gerçekte? Örneğin Cumalı galerilerinin sahibi Aydın Cumalı şöyle açıklamış görüşlerini «Türkiye'de, dünya resim piyasası dışında sınırlı bir kesim içinde resim satışı öteden beri sürmektedir. Günümüzde zor koşullarda kendi olanak ve sezgileriyle resim ustalarımızı tanıtan, yeni değerleri bulup çıkaran, oluşturdukları koleksiyonculara benimseten bazı galericiler önemli bir görevi üstlenmiş

İstanbul'da, sanat hareketleri birden hız kazandı. Özellikle 2. Sanat Festivali'nin başlamasıyle... Galata Sanat Galerisi'nde de, bu festival çerçevesinde bir sergi açıldı: Çoğunluğu öğrencilerin oluşturduğu "Genç Ressamlar Sergisi"... Galerinin sahipleri, Simone Aker ve Kadir Akorak (sağdan 2.-1.) mevsimi açarken; davetlilere genç kuşağın bu alandaki çalışmalarını göstermek istemişlerdi. Galeriler arasında İstanbul Rotary Kulübü Başkanı Selçuk Somer ve eşi Ülkü Somer'le, baldızı Oya Baysal (soldan 2.,1.-3.) da vardı. Oya Baysal'ın şıklığı ve eteğinin arkasındaki yırtmaç kadar, tablolar hakkında uzun uzun bilgi aldığı, gözden kaçmadı.

görünüyorlar. Bugün belli bir fiat dengesi içinde titizlikle yapılan seçimler, alınan bu resimleri birgün aranır hale getireceğinden kuşkumuz yoktur». Açıklamaya ne hacet!...

Yahşi Baraz ise (bir diğer galericimizdir) «Bütün avrupa ülkeleri resmi bir ihraç malı olarak görüyor. İtalya, İspanya, Fransa, Yugoslavya, Almanya, Hollanda çoğunlukla ticarete yönelik resimler yapıyor. Türkiye henüz bu çarkın içine, dış piyasaya uzun sürede giremez. Profesyonel galerilerle işbirliği yapılarak bu iş sağlanabilir. Bir milyonluk Atina'da 33 özel galeri var. Resmimizin dışa açılması için bürokratik ve yasal engellerin yenilmesi gerekir».

Yani; sanatımız avrupaya açılacak ve kuşkusuz paralar da avrupa bankalarında bekleyecek. Ve birgün bakacağız ki sanatımızdan birşeycik kalmamış elde. Osman Hamdi, İskender Lâhti'ni canı pahasına boşyere kurtarmadı. Bütün ülkelerde bildiğim kadarıyla, sanat yapıtını ülkeye sokmaktan zordur, dışarı çıkarmak. Kimin mülkiyetinde olursa olsun, yasal olarak bu yapıtlara sanatsal değerleri açısından ulusal kültür ve sanat mirası olarak bakılır ve yurtdışına çıkamaz der yasa, ama bu engeller yenilmeli. Ne için? Sanatımızın dış ülke piyasasında boy göstermesi için. Bürokratik engellerin yenilmesi, sanatımızın dışarıya açılıp yetkili ellerce tanıtılması, Uluslararası sanatsal ilişkilere girilmesi için verilecek mücadelede baş köşeyi almak gerek ama sanatımızın değerli parça-

larının sırf galeri borsasının dış piyasaya açılması adına yurtdışına çıkarılmasına engel olunması, yasaların sıkı tutulması gereklidir.

İşte eleştirmeninden, sanat kurumlarındaki sanat bayramı düzenleyicilerine ve galeri sahiplerinin görüşlerine dek bu ortam ister iyiniyetle, ister gerçek niyetlerle, desteklenmektedir. Ve bir gerçek daha çıkıyor ortaya; Sanat kurumları ve sanatçılar resim borsasındaki etkili kuruluşların yani; özel galeri ve bankaların asıl amaçlarını çok iyi kavramak ve en az onlar kadar gerçekçi! olmak zorundadırlar. Ne adına mı? Elbette sanat piyasasını oluşturmak adına değil, eğitimini yaptıkları sanat ve sanatçılar adına.

GELİŞEN NE? RESİM PİYASASI MI — RESİM SANATI MI?

Düşünenler acaba nasıl bakıyorlar soruna? Örneğin Milliyet Sanat Dergisinin «Ayın Konusu» sütununda 5 Şubat 1978 tarihinde «Tehlikenin Bilincine Varmak» adlı yazısında Emre Kongar, bu konudaki düşüncelerini daha ilginç bir planda getiriyor. «Aslında ilginç olan nokta, enflasyonun tiyatro gibi belli sanat dallarını cezalandırırken, plastik sanatlar gibi belli sanat dallarını da ödüllendirme eğilimi göstermesidir. Enflasyon dönemlerinde insanların ellerindeki paradan kaçtıkları ve bunu ya taşınmaz ya da dayanıklı tüketim mallarına yatırdıkları bilinmektedir. Büyük kentlerdeki aydınların ve sanatseverlerin örneğin tablo alımını yalnız sanat açısından değil, ekonomik açıdan da akıllı bir yatırım olarak görmeye başladıkları bir döneme girmiştir Türkiye. Henüz cılız bir eğilim niteliği taşıyan bu davranışın yaygınlaşması hiç kuşkusuz plastik sanatlar açısından olumlu bir gelişme olacaktır». Bu kez plastik sanatlarımızda olumlu bir gelişme olacağı hiç kuşku götürmezmiş. Ama henüz cılızmış. Gerçek bu değil tabii. Batı kapitalist ülkeleri gibi olunmasını bekliyorlarsa sanat alanında, toplumun entellektüel düzey farkının unutulmamasını salık veririm. Ama bence çok daha önemli ve ilginç şeyler var bu yazıda. Enflasyonun resim sanatını geliştirdiği bir yalandır. Enflasyon nedeniyle ellerindeki parayı tablo alımına yatıranlar plastik sanatımızı geliştirmiyorlar. Sadece ve sadece resim piyasasını geliştiriyorlar, alışveriş hızlanıyor ve bu da hiç kuşkusuz resim sanatının geliştiği anlamına gelmiyor. Bu olgu, zaten büyük ve tanınmış yani; işleri ve imzaları para eden sanatçılarımıza yöneldiği için onların daha çok üretim yapmasını sağlıyor ve sadece sayısal üretim artıyor ve bu da hiç kuşkusuz kalitenin de arttığı anlamına gelmiyor. İşte bu nedenle, Sanat Çevresi Dergisinin son sayısında yakın bir zamanda yitirdiğimiz heykelci Şadi Çalık'ın anısına bir kapak ayrılmıyor ve işte bu

nedenle belki birgün sevdiği dostları tarafından kendisi için hazırlanacak bir sergi ve kataloğa dek hakkında yazı yazılamıyacak olan bu sanatçımız için yazılanlar arkalarda bir yere sıkıştırılıverirken Nuri İyem'in binlerce kez açtığı kişisel sergilerinden biri daha açıldı diye adeta özel bir sayı oluşturuluyor. Acaba bu değerlendirmeyi Ankara'da Nuri İyem'in sergisini düzenleyen Evrensel Galeri sahipleri finanse etmiş olmasın? Aklımıza takılıveren bir soru bu yalnızca... Ama bu olgunun tek nedeni şudur. Şadi Çalık artık üretim yapamaz ve pazarlaması da yapılamaz. Bu nedenledir ki Zeki Kocamemi, Kuzgun Acar ve Şadi Çalık gibilerinin ticari ve kâr getirici bir yanları kalmadığından dolayı pazarlanmasına gerek görülmez. İşte yine bu nedenledir ki, sanat dergilerinin sayfalarında eleştirmen ve sanatçı arasındaki çekişme aslında galeri rekabetinin bir parçasıdır. Sezer Tansuğ ile Ankaralı ressam Sayın Turan Erol'un polemikleri itici güç ve geliştirici savaşımlar değil, tersine Tiglat Galerisiyle, Baraz galerisinin ve koleksiyoncuların pazarı sorunudur. Turan Erol'un sanatı gerçekte ne eleştirmenin, ne alıcının ne de satıcının umurundadır. Umursadıkları, sadece bu resimlerden bay Tiglat'ın mı yoksa Bay Baraz'ın mı kâr sağlamış olmasıdır. Vah sanatçılarımıza, vah sanatımıza...

Bu açıdan resim piyasasının gelişmesiyle, resim sanatının gelişmesi gerçekte çelişen olgulardır. Bunların uzlaşması da olası değildir. Sanatın özgürlükçü döneminden doğmuş olan özel galeriler, sanatta da ekonomide olduğu gibi kapitalist piyasa ilişkilerini geliştirmişlerdir. İşte bundan dolayıdır ki; ilerde değineceğimiz Devlet Müzeciliğinden özel müzeciliğe, devlet galericiliğinden özel galericiliğe bir dönüşüm, bir geçiş olmuştur.

Resim piyasasını geliştirmeye çalışanlar aslında resim sanatımızın düşmanlarıdır, katilleridir. Çünkü bunlar yayınlarıyla, eleştirmenleriyle, pazarlamacısıyla, bankacısıyla, büyük koleksiyoncusuyla, yazarıyla resim piyasasının, resim borsasının oluşmasıyla uğraşırlar. Olumladıkları da bu gelişmedir. Eğer söyledikleri doğru olmuş olsa idi, yani; resim piyasamızın gelişmesi resim sanatının gelişmesiyle orantılı olsa idi, bugün Ali Çelebi gibi büyük bir ressamımızın sıkıntı duyarak yaptığı (çünkü kendisi gerçekte figürcü bir ressamdır) natürmortlarının, 1931 yılında yapmış olduğu ve kanımca Müzemizin en güzel yapıtlarından biri olan «Berber» adlı yapıtından daha iyi olması gerekirdi. Zeki Kocamemi'nin modern Türk resminin köşe taşı olması ötesinde, resimleri bugün bile tazeliğini, ustalığını, yeniliğini ve kalitesini korumasıyla orantıyı tersine çevirecek güçtedir. Eğer orantı söyledikleri gibi olmuş olsa idi, Halil Paşa'nın yağlıboyalarının Burhan Uygur ya da Necdet

Kalay resmine göre daha az gelişmiş olması icap ederdi. Döneminde hiç te satış yapamayan, öldüğünde bir gazetede sadece «Van Gogh adlı biri dün kendini tarlada tabanca ile vurdu» diye adı geçen ünlü Van Gogh'un resimleri o dönemde üne, şöhrete, paraya kavuşmuş pekçok akademik ressamın yapıtlarından daha az gelişmiş, belki de arkaik! bir resim türü olmalıydı, avangard olması şöyle dursun..

Bu beyler kamuoyunu yanıltıyorlar. Eğer yanıltmayıp resim piyasasının gelişmesinin resim sanatının gelişmesi olmadığını, bu ikisinin uzlaşmaz çelişki olduğunu ileri sürerlerse, özel sermaye kesiminin sanat konusundaki etkisinin de olumsuzlanması gerekecektir. Öyleyse özel kesim çıkarları için sanat fedâ ediliyor denebilir ve sanat yapıtının üreticisinin de hakları korunmuyor aksine, sömürülüyor denilebilir.

Eğer bizler, resmin özgürce gelişmesinden yana isek, resim piyasası olgusunun olumsuzlanmasına yandaş olmalıyız. İşte asıl tehlikenin bilincine de burada varıyorlar. Bu nedenle de eleştirmeni galericilerimizi daha geliştirip etkin hale getirmek için eksik kalan, yetersiz kalan konularda akıl hocalığını üstleniyor ve bir sütun dolusu öneri ve yapılması gerekli maddeleri sıralıyor. Milliyet

Galerilerimizden Beklentilerim ...

O. Zeki ÇAKALOZ

1 — Ülkemizde sanatçı, yaşamını yitirir yitirmez genelde büyük oranda eriyip gitmekte, yapıtları dağılmaktadır. Galerilerimizin, sergilerini yaptığı sanatçıların özgeçmişlerini, olanaklarınca, film, dia, ses bandı, fotoğraf gibi araçlarla da, sanat anlayışları ve kuramlarıyla bir bütün içinde saptamak ve arşivlemek,

2 — Yapıtlarından dialar oluşturarak bir diatek kurmak,

3 — Plastik sanatların tüm sorunlarıyla, sanatçılarla ilgili yayınlar yapmak,

4 — Genel anlamda sanat konuları ve sergilerini düzenlediği sanatçılarla ilgili söyleşi, forum, açık oturum gibi etkinlikler oluşturmak,

5 — Sergilediği sanatçıların yapıtlarının, kimlere satıldığını, bunların sonradan el değiştirmelerini sürekli izlemek, saptamak,

6 — Yapıtları satmadan önce, bunların kültürel iletişim ve etkinlik amacıyla ilerde düzenlenebilecek başkaca sergilere katılması konusunda alıcıyla anlaşmak, alıcıda bu bilincin de oluşmasına katkıda bulunmak,

7 — Satılan yapıtları olsun, sigorta ettirmek, sigortanın sürekliliğini ve uzantısını sağlamak,

8 — Elinde bulunan yapıtları, yurt içinde ve dışında, özellikle kendi içinde, bu yönden geri kalmış yörelerimizde sergilemek,

9 — Sanatımızın yozlaşmaması, soylu gelişmesi için, sürüm kadar, nicelik ve niteliğe, içeriğe de önem vermek,

10 — Salt sürüm gücü olan sanatçıya değil, arada, ekonomik gücü galerisini karşılayamıyacak, ama yetenekli genç kuşak sanatçılarına da olanak tanımak,

11 — İleride yurdumuzun çeşitli yörelerinde oluşturulabilecek galerilere edindirilmek üzere, sanatçılarımızdan birer yapıtı bu amaçla sağlamak,

12 — Bu konularda devletle, ilgili bakanlıklarla, bir program birliği sağlamak için ilişki kurmak,

Kaçı, ne ölçüde başarılabilir bu beklentilerimin, ne oranda bu içtenlikli önerilerime değer verilir bilemem ama, bir tutam olsun bu içerikte yol alacak galerilerimizin, geleceğin ulusal ve de evrensel Türk kültüründe büyük bir saygınlıkla anılacağı bilinmelidir.

(1) CUMHURİYET, 27 EYLÜL 1978.

Sanat Dergisi ise, resim alıcısının «kazık» yememesi için kimin resminin alınması ve hangi galerilerden alınabileceği gibi açıklamalar yanında, kuşaklara göre ayırdığı sanatçılarımızı doğum tarihleriyle birlikte fiatlarını da belirten listeler yayınlıyor. Yani; borsada gereken görevini üstleniyor. Ancak memnun olunulmaz henüz, Milliyet Sanat Dergisinde Kaya Özsezgin bir yazısında açıklıyor memnuniyetsizliğini «İlerde gerçek anlamıyla bir resim borsası oluşuncaya kadar bu tür çabalara önemli birikimler gözüyle bakmak gerekecektir, gene de. Resim borsası deyimi tablo alım satımında uzmanlaşmış ekonomik bilgileri, tek bir alana yönelmiş çabaları, ve dikkatleri, sanat değeri üzerine incelmiş beğeni spekülasyonlarını akla getirir öncelikle. Bugün için böyle bir borsa oluşumundan söz etmek çok erkendir» 2 Şubat 1978 tarihli bir yazısında ise borsayı oluşturacak Özel Galeri Kesiminin etkin olması için öneriler konusunda aynı yazar şunları ileri sürüyor.

«Özel galeriler çevresinde giderek yoğunluğunu artıran sergiler yanısıra, kimi değerler üzerinde sağlıklı tartişmalar da yapılabiliyor. Türkiyedeki sanat sorununa sahip çıkan galeriler, kendi özel çabaları çevresinde önemli birikimler yaratıyorlar» «...Özel galeri sanatçı ile toplum arasında özlenen dialoğu, bu işlevi yerine getirmekle gerçekleştiriyor. Ayrıca tanıtıcı ve yönlendirici yayınlarla konuşma ve açık oturumlarla çağdaş galericilik anlayışına uygun düşecek girişimlerde bulunabilirler. Bu ise galeriyi yönetimi altında bulunduran kişinin ya da kişilerin görsel sanat dünyasıyla özdeşlik kurmalarına, kendilerini durmadan yenilemelerine bağlıdır».

SANATÇI TOPLUM DİYOLOGU GERÇEKTE KURULMUŞ MUDUR?

Yazımızın başında sanatçılarımızın halkımızın sanattan anlamadığından yakınmalarına değinmiştik. Sanatın toplumla özlenen dialogu kurulduğuna göre halkımız sanattan anlamaya başlamış demektir. Gerçekte ise böyle midir? Sanattan kim anlamaktadır? Aslında Galeri sahiplerinin anladığından kuşku duymaktayım. Anladıkları şey bir resmin ne kadar yüzde kazandırdığı, ne kadar ettiği, ne kadar kâr getirdiğidir. Bu kârı getiren, yüzdeyi takdim eden kesim kimdir? Özel sermaye sahipleridir. Kısaca büyük burjuvazidir. Öyleyse özlenen diyalog bu sınıfla kurulan diyalogdur. Demek ki sanatımızın tüm toplum kesimleriyle ilişki ve diyalog kurduğu ileri sürülemez. Sanatçı ister toplum için yapsın, isterse kendi için, sanat değeri nitelikleri taşıyan her yapıt toplumsal bir ol-

gudur, ulusal sanatımızın bir örneği olarak tanıtılmalıdır. Bu mirasta bu sanat ürünlerinden her yurttaşın, tad deniyorsa tad, zevk deniyorsa zevk, benim düşünceme ve deyimlerime göre de, entellektüel düzeyini geliştirici unsurları öğrenip, almak için yararlanma hakkına sahiptir. Bunun sağlanacağı yer de ticarî amacı olmayan kamu kuruluşlarınca ya da sanatçı örgütlerince gerçekleştirilen sergilerdir ve de en önemlisi müzelerdir, bilimsel yayınlardır. Ulusal müzemize giren her yapıt toplumun malı demektir. Onun mülkiyeti her yurttaşa aittir ve bu sanat ürününü istediği zaman istediği kadar görmek, incelemek hakkı da vardır. Bundan yararlanması için gerekli koşullar yerine getirilmiş midir ki özlenen diyalog kurulabilsin?. Sanata tecimsel amaçla yaklaşan kesim, sanatla tecimsel diyaloglar kurmaktadır yalnızca. Bu nedenle büyük kentlerin en lüks semtlerinde galeriler açılır da, Anadoluda galeriler açılmaz. En iyi sanat yapıtları büyük kentlerdeki en şık salonlarda en elit tabakaya sunulur da, emekçi halkın görmesi için hiç bir iletişim organı kullanılmaz. Onlara ucuz röprodüksiyonlar dağıtılır, kartpostallarla tanıtımı yapılır sanatın. Televizyon karmaşık eğlence programları hazırlar da, eğitim programında sanatsal etkinliklere yer vermez. Ayın sanat olaylarında devlet galerileri sergileri atlanır da, özel galeri reklamları yapılır bol bol. Okullardan resim dersleri kaldırılır da, sanat yayınlarının tümü ticari amaçlı kuruluşların eline verilir. «Toplum sanattan anlamıyor,» iyi sanat, paralılar için, kötü sanat toplum için yanılgısına kanmamak gerekir. Bütün yayınlar bankalarca ya da ticari kuruluşlarca ya da özel galericilerce çıkartılmaktadır, eğitime yönelik ucuz sanat kitabının yayınlanması düşünülmemektedir. Böyle bir yayına girişin de görün. Kendi yayınladıkları kitaplar için sanatçılarımıza telif ödememek için ricalarda bulunmalarını, kâğıtlar imzalatmalarını unutup, koleksiyonlarını açmazlar size. Telif hakkını öne sürerler. Hem de kimin adına? Sanatçısının değil, mal sahibi olarak kendileri adına. Ticari amacı olmayan kâr getirmeyen hiç bir etkinliği umursamazlar. Zeki Kocamemi'nin o nedenle, katalog-kitapçığı binbir zorlukla hazırlanmıştır, özveriyle çalışılmıştır. 250 yapıtının izini bulun da, «Marangoz Zeki» takma adıyla tanınan resim ustasının hala 12 yapıtını saysın eleştirmenler size. Bir ressamımızın toplulumumuza tanıtılması için bilimsel bir araştırmaya destek olunmuyorsa eğer, buna kültür katliamı denmez mi? Yakın tarihimizi araştırmaya girişin bir, kapalı kapılar ardında kimlerin resimleri vardır bilinmez. Araştırıp bulursunuz yardım etmezler. Bunlar sanat adına mı yapılmaktadır? Halkımızla özlenen diyalog adına mı? Resim tarihimizi eksik bırakmak, sanatçılarımızın tanıtımı-

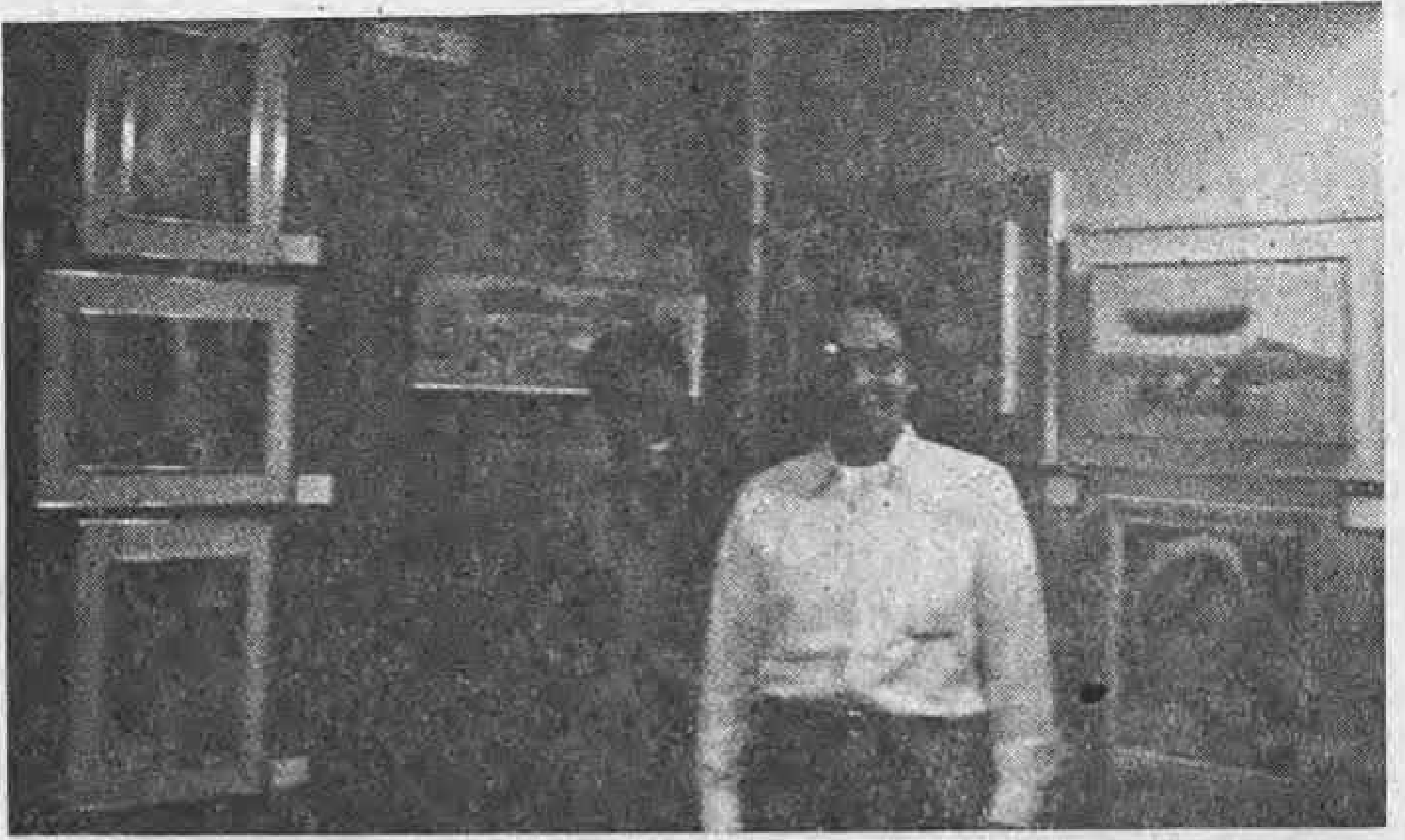
nı engellemek, bu kültürel mirastan toplumu yoksun bırakmak hangi suç kapsamındadır bilemiyorum. Resim sanatımızın gelişme yolu Özel Galerilerin mekanından geçmez. Nitekim geçmediği de resim sanatının gelişme yollarının özel galeri borsasıyla tıkanmak istenmesinden anlaşılır. Toplumumuzun ve resim sanatımızın gelişmesi yayınlar, sergiler müzeler, kitle iletişim araçlarıyla olur. Yayınlar, Özel Galerilerin ve bankaların tekelindedir. Sergiler bunların tekelindedir. Televizyon bu kesimin tanıtımına yer verir. Resmimizi bu kişiler ve bu kişilerin eleştirmenleri tanıtır. Galeri sahipleri radyoda televizyonda sanat sorunsalını tartışır. Ödüllendirmede ölçüt bu kesimin değer sistemine göredir. Sedat Simavi Vakfı Plastik Sanatlar ödüllerinin gerekçesi, Ankara Vakko ve İstanbul Bedri Rahmi Galerisinde sergi açmış olmaktır. Ölçütler bu noktadadır. Sanatın niteliği, kalitesi değil, ilişkiler söz konusudur. Toplumda sanat değeri ölçüsünün oluşturulmasında ölçütler, özel galerilerin etki alanıyla çerçevelenmiştir. Ama Ordu'dan bir okuyucu Milliyet Sanat Dergisine bu yörelerde de sanatı görüp tanıyalım yakarışlarıyla galerilerin açılması dileğini iletir. Sizin oralarda bir resim piyasası oluşturuldu mu? Bankalar «kültür ve sanat hizmetinde de sizlerle» adlı anadolu sergileriyle bu çekirdeği taşıyorlar. Sanat ve kültür hizmeti adıyla yapılan bütün etkinliklerin üstünü açın, çıplak bırakın onları, gerçekleri görmekten korkmamamız gerekecek ve neyin geliştiğini belki anlıyabileceğiz.

GERÇEKTE KÜLTÜR VE SANAT HİZMETİ Mİ?

Sanat manat derken Devletin yıllarca sanatçıya sahip çıkması için ağlayan bebeye bir süt anne bulundu. Özel Galericiler kesiminin sanatımıza sahip çıkmasına olanak verildi. Sanat ve kültür siyasamız böyle çizildi. Sanatın metâ değerini kavrayanlar yaptık-

Bükreş'teki Türk sanat sergisi ilgiyle karşılandı

Ankara— Başlangıcında bugüne kadar Türk resim sanatını yurt dışında tanıtmak amacıyla açılan ve 79 ressamımızın 100 eserinden oluşan İş bankası kolleksiyonundan seçme tablolar sergisi Romanyanın başkent

Yahşi Baraz, bir Amerikalı ziyaretçiye Sergi konusunda bilgi veriyor.

ları bu kârlı işi güzelleştirmek için ona «Sanat ve Kültür Hizmeti» adını yakıştırdı. Bu ad altında, resim sanatımızda tekel oldular. Tek yetkili olarak tartışacak, jürilik yapacak ve yaptıracak düzeye eriştiler. Dış sergiler oluşturdular. Türk Resmini dış ülkelere tanıtmak amacıyla sanat ve kültür hizmeti için! kendi beğeni düzeyleriyle oluşturdukları koleksiyonlarına pazarlar aradılar. Yayınlar yaptırdılar, eleştiriler yazdırdılar. Türk resim sanatımızı sınıflandırdılar. Bilimsel araştırma yapar gibi, Türk resim tarihimizin gelişimini sanki biliyorlarmış gibi Türk izlenimcileri, Türk gerçekçileri, Türk dışavurumcuları adlarıyla eğitim seferberliğine giriştiler. Eleştirmenlerimize Amerikada açılan sergilerini övücü kataloğlar yazdırdılar. Banka koleksiyonları Bükreş'te «Çağdaş Türk Resim Sergisi» adıyla sergilendi, banka yönetim kurulu üyeleri türk sanatçılarımızı tanıtıp bilgiler ilettiler. Sanatçılarımızın özgür yaratıcı güçlerini ve enerjilerini galerinin adamı olma yolunda tüketmek için parlak alanlar açtılar. Galeriler için sanatçılarımız savaş veriyor, ama ne savaşı? Hangi galeride, hangi sanatçı sergi açsın diye. Galerilerin belli sanatçıları angaje etmesine çalışılıyor. Genç sanatçının her tür resmini ödüllendirmekten kaçınmadılar. Yarın onların da yüksek satış rekorları kıracağı düşlerini kafalarına soktular. Dahası kültür ve sanat hizmeti adıyla özel müzelerin temeli-

ni atmaya giriştiler. Etnografya alanında yapılma denemesi banka yoluyla gerçekleşti. Şimdi Resim sanatımızda denenmek düşleniyor.

DEVLET MÜZECİLİĞİNDEN ÖZEL MÜZECİLİĞE

Bu, Türkiye'de kanımca çok önemli bir konudur. Ulusal sanat ve kültür mirasımızı topluma tanıtmak Devletin görevidir. Her toplum bireyinin kültürel gelişmesi adına, toplumun entellektüel düzeyinin geliştirilmesi adına Devlet, kurumlarıyla bu görevi yerine getirmekle yükümlüdür. 1937 yılında İstanbul Resim ve Heykel Müzesi bu bilinçle kurulmuştur. Türkiyenin en önemli ancak en bakımsız müzesi görünümündedir. Şimdi Özel Müzelerin kurulması olgusu bu aşamada çok daha büyük bir öneme sahiptir. Bu sorun gündemdedir. Devlet bu olayı destekliyor. Ulusal Müzelerimizin yeterli olmaması gerçeğine ilgisiz kalmakla, sırt çevirmekle desteklediğini kanıtlıyor. Özel Müzeleri kurmayı düşünenlerin gücü, elbette ki bunu en iyi biçimde gerçekleştirmeye yeterlidir. En iyisi arsaları bu kişiler satın alabileceklerdir. Satın almasalar bile Belediye'ye ya da Devlete ait arsalara el koyabileceklerdir. Bu arsalarda en iyi mimarlarımıza en çağdaş mimari yapıları yaptırıp, donatacak güçtedirler. Dolmabahçe Sarayının bir bölümünde geçici olarak bulunan Resim ve Heykel Müzesine bir yer bulunamazken, tarihi köşklerimizi satın alıp, özel müze haline sokacak holdinglerimiz vardır. Daha da ötede müze koleksiyonlarını oluşturmak için en değerli sanat yapıtlarını satın alacak güç de bu kesimin elindedir. Müzelik örneklerimizi araştırmak, incelemek, yaymak artık bu kesimin müzelerinin yetki alanında olacaktır. Müze konusunda dinamik, işe yarar en iyi yöneticileri müze müdürlüklerine getireceklerdir. Ve bu kişiler ulusal sanatımızın ve kültürümüzün gelişmesine, ulusal müzelerimizin çağdaşlaşıp, zenginleşmesi yerine özel müzelerin gelişmesi ve Devlet müzeleriyle rekabete girişmesine yardımcı olacaklardır. Bu özel müzelere mezatlardan, kişilerin ellerinden en iyi yapıtları almak için seferber olacaklardır. Bir Halil Paşa'ya, ya da bir Şeker Ahmet'e 500.000 TL. elbette Resim ve Heykel Müzemizin bütçesi değil Özel Koç Müzesi verebilecek güçtedir. Bu konuda ki yayınlar artık sadece ve sadece bu özel müze erbâbının tekelinde bulunacaktır. Bunlar kehânet değildir. Uluslararası Türk Sanatı Kongresine iki yıldan beri özel kesimin yetkilileri sanat yapıtlarından derledikleri kolleksiyonlarla katılmaktadırlar. Birer toplayıcı, biriktirici niteliğinden başka bir değerleri olmadığı halde dünyanın önemli Türk sanatı bilimcilerinin tartıştığı bir

kongreye Anadolu başlıklarını derleyen bir hanımımız ya da İş Bankasının koleksiyonları devlet eliyle gönderilmektedir. Yapılacak araştırmaların alanı bu özel müze mekânlarından geçmek zorunda kalacaktır. Kapılarını açıp, size katkıda bulunmak isterlerse elbet. İşin ekonomik kazanımları ise bir başka konudur. Çok da önemlidir. Ulusal ekonomimiz açısından önemlidir. Bu kültürel ve sanatsal girişimler vergilendirmede nasıl gösterilir, nasıl kazanımlar sağlar araştırma konusudur kuşkusuz. Öyle bir harcamadır ve öyle bir mala sahip olmaktır ki bu koleksiyonlar. İstendiğinde değerli istendiğinde değersiz bir malvarlığı niteliğine büründürülüverirler. Sanat alanımıza egemen olan tekeller buna «sanat ve kültür hizmeti» diyorlar. Ben de diyorum ki işte size bir müze. İstanbulda Türkiye'nin tek Devlet Müzesi. Herşeyi perişan, bütçesi yetersiz, müzeden çok depo görünümünde. Mekanı bile geçici. Ancak orada geçmiş sanatımızın özgün örnekleri, gelecek sanatımızın tohumları yatıyor. Alım gücü yok denecek kadar az. Bana kapitalizmden dem vuruyorlar. Kurallarından söz ediyorlar, batı müzelerini örnek gösteriyorlar. Bilmiyorlar ki oradaki ulusal müzelerin tümü bağışlarla, armağanlarla kurulmuştur. Yakın zamanda Picasso'nun varisleri Picasso'nun yapıtlarını Fransa Müzelerine armağan ettiler. Ama bizimkilerin kafalarındaki soruyu biliyorum. Acaba vergi iadesi yapılır mı? Kültür ve Sanat hizmeti diyorlar. İşte gerçek bir sanat hizmeti size. Kurmayı planladığınız, ucuza ya da bedava elde ettiğiniz koleksiyonunuzun müzelik parçalarından bazılarını Resim ve Heykel Müzemize armağan edin. Bu konuda Galeri sahiplerinden biri bana, bağış yerine, müze elindeki bazı önemli ressamların örneğin Şeker Ahmet'in resimlerinden birkaçını satılığa çıkarsın. Elde ettiği parayla onarımını yapsın ya da yeni resimler satın alsın önerisinde bulunmuştu.

Hayır bu olgu hiç te «Sanat ve Kültür Hizmeti» değildir. Bu adı sıyıralım üzerinden ve gerçeği görelim. Sanat alanındaki özel galericilerin ve bankaların etkili girişimi, gerçekte tekelci kapitalizmin doğal sonucudur. O nedenle de sanatın gerçek sorunları tekelleri ilgilendirmediği sürece, onlara kâr sağlamadığı sürece umurlarında değildir. Bu süreçte sanatsal ve kültürel gelişimimiz piyasa gelişimiyle uzlaşmamaktadır, çelişmektedir.

metin demirtaş

STRUGA ŞİİR AKŞAMLARI İZLENİMLERİ

Struga'nın ışıklı köprülerinin birinde
Dilimde Nazım'ın hasret şiirleri
Alnımda mavi serinliği suların
Kırlangıçlar ve martılarla
Kederli bir tadı var köprülerden geçmenin.

Kaç gün olduki memleketten ayrılalı
Bir turna gibi nazlı ve usul
Hasret geçiyor şiirin ilk dizesinden
Andım seni yaş dolu gözlerle.
Ey koca göçmen
Ey sevgili Nazım
Yaşıyarak yangınını
Şuncağız ayrılığın.

Dövülmüş acılı Afrika toprağını
Ve Agostino Neto'yu anımsatan
Karaderili bir ozan geçti az önce yanımdan
El salladım
Durdu sevecen, kıvırcık bir gülüşle.
Gülerken, kara yüzünde dişleri
Yanık anızlardan havalanan
Güvercin sürüleri.

Ohri sokaklarındayız
Vietnam'lı ozan Che Van Lien'le
Karanfil kokuları ve gülhatmiler
Barikatlar kurmuş yolumuza
Her halka kurban olurum
Vietnam halkına iki defa.

Dillerimizi bilmiyoruz
Ama konuşmadan da anlatabileceğimiz
Ne çok şey var aramızda
Halkların umutları, sevinçleri, gözyaşları
Ve son sözleri
Kavgada düşüp ölenlerin
Ortak sevinci ve kederidir şiirlerimizin

Makedon halk türküleri söylenen
Oturduk mastika içiyoruz
Güneşli bir meyhanede
Filistin'li şairle;
Acılı bir halkın oğlu olarak
Ne kadar şen ve şakrak

Öfkemizin diliyle konuşuyoruz
Filistin'li şairle
Hasretlerimizin diliyle

Yunan'lı ozanlar ayrı ve uzak bir masada
Yakın olmamız gerekirken
Neden böyle uzaktan uzağa
Martılar ki bizde yuva yapar
Yunan adalarında uçurur yavrularını
Ve halklarımız ki bir zamanlar
Aynı ağaçlardan devşirdiler zeytini
Aynı tarlalarda çöküp peynir ekmek yediler
Aynı seherde soğuttular testilerini.
Yan yana kurulan düğünlerde
Aynı sevda ve kederle
Diz vurdu yere
Sirtaki ve zeybek
Aynı eda ile of çekildi
Aynı kadeh tutuşla içildi üzüm rakıları.
Ve çekildi nöbetleşe
Ve çekiliyor hâlâ
Faşizmin acıları
Bundandır bilirim
— Ne anlatır Yunan şarkıları —
Ne söyler Teodorakis.

Ohri gölü ürpermede
Akşam oluyor
Karşıda ağır, suskun
Balkan dağları
Ve tek tük yıldızlarıyla
Arnavutluk ufukları

Ve yurdum uzakta
Öldürülmüş civan oğullarıyla
Kanlı bir mısra gibi
Uzakta.

HALK SANATI-HALK RESMİ

FAHİR AKSOY

Halk sanatı üzerinde açıklamalara girişmeden önce «Halk», «sanat», içerik ve biçim kavramlarına kısaca değinmekte yarar görmekteyim.

Halk

Bilimsel anlamda «halk» belirli bir dönemde, belirli bir ülkenin gelişmesine katılma gücündeki sınıfları hep birlikte kapsayan ve tarihsel yönden değişme içinde bulunan insan topluluğudur.

Sınıflı toplumlarda ise, egemen ve sömürücü sınıf ya da sınıfların dışında kalan kitleye halk deniyor.

Sınıfsız ilkel toplumlarda ve devrimcilik aşamasına ulaşmış toplumlarda «halk» nüfusun tümünü kapsar.

Toplumsal yaşamda her türlü değişmeye ve gelişmeye yol açan halktır; devrimleri halk yapar, sosyal ilerleme de bu sayede olur.

Sanat

Sanat, genelde «bir duygunun, bir tasarının ya da güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tümü ve bu anlatım sonucu ortaya çıkan üstün yaratıcılık» olarak tanımlanıyor.

Öte yandan toplumcu estetiğin bir uzantısı olan toplumcu gerçekçilik, doğmatik, körükörüne bağlı kalınması gereken bir yöntem olmayıp, sanatı, realitenin özgürce bir yansıması biçiminde ele alır; bu yansıma biçimlerinin halkın yaşayışına, sosyo-ekonomik ya-

Kitap resimlerinden «Fare»

pısına, geleneklerine, karakter ve psikolojisine dayandığını belirler. Aslında sanata ulusal rengini kazandıran da bu özelliklerdir. Gerçek ulusal sanat her zaman evrensel bir nitelik taşır; Çünkü bu sanat, toplumcu gerçekçi yönüyle halkı bütün derinlikleriyle yansıtır ve bundan ötürü «İnsansal» ögeler içerir.

Halk ve Sanat

Sanatın gelişmesinde halk herzaman büyük bir rol oynamıştır. Halkla sanat arasındaki çeşitli bağlar sanatın özgül özelliklerinden biri olan ulusal karakterde görülür. Toplumsal varlığın yansıma biçimlerinden biri olan sanatla, manevi yaşamın öteki oluşumları arasında, yani bilim, teknik, politika, ideoloji ve ahlak arasında ortak bir çok yanlar vardır; Ama sanat, toplumsal bilincin diğer biçimlerinin hepsinden ayrıntılı bir özellik taşır. Sanatın kendine özgü konusu, insanla gerçek arasındaki estetik ilişkide gün ışığına çıkar. Bundan ötürüdür ki insan, estetik ilişkilerinin aracı olarak sanat çalışmalarının temeli ve merkezidir.

Şimdi de birazcık sanat varlığının iki ana ilkesinden söz etmek istiyorum; yani muhteva karşılığı kullanılan içerik ve şekil karşı-

lığı kullanılan biçimden yana kısa kısa açıklamalarda bulunacağım.

İçerik

İçerik, yani bir yapıtta işlenen duygu ve düşünceler, bütün yönleriyle insan, insan ilişkileri ve toplumsal yaşam gelmek üzere, bütün özgül görünümleriyle gerçeğin çeşitliliğidir.

Biçim

Biçim ise içeriği, açığa vurmak ve betimlemek yani tasvir amacını güden artistik anlatım yoluyla meydana getirilen sanat yapıtının iç yapısını ortaya koymak çabasındadır. Biçimin temel ögelerini şöylece sıralayabiliriz : olayların sıralanması, sanatsal dil, genel uyum, anlatım tarzı, ritm, renk, çizgi, konstrüksiyon vs...

Toplumcu estetik, biçimi içerikten ayıran formalizme, biçim ile içeriği özleştiren natüralizme karşı, biçimle içeriğin bütünlüğünü, içerikle bu içeriğe uygun biçim arasındaki «mükemmel uyumu», sanatçılığın önemli bir kıstası olarak karşılar.

Kurumsal çalışmaların yetersizliği:

Asıl konumuza yaklaşırken kurum ve devlet olarak Halk Sanatı konusundaki çalışmalara da değinmek istiyorum.

Türk yurdu insanı, çevresi, doğası, ülkesel kültürü, yöresel özellikleri gözönünde tutarak, bütünüyle kavramak, gerçekci bir tutumla, tarihsel, çağdaş olguları süzgeçlerden geçirerek onu gün ışığına çıkarmak, uzmanların ve kurumların üstesinden geleceği sorunlardır. Uzmanlar, kurumlar da yok değil. Var, varolmasına ama planlı proğramlı bağımsız, baskısız, özellikle coşkulu ve içtenlikli çalışmalar çok az.. Bunlardan daha önemlisi, geçmişteki yönetici kadroların yetersizliği, vurdumduymazlığı, ilgisizliği sonucu bir «koordinasyon» kurulamamış olmasıdır. Buna genel çizgileri içinde kültürel bir politikanın saptanmamış olmasını da ekliyebiliriz. Herşey, tam bir başıbozukluğun sürüklediği eğri -büğrü yollarda kayıp gitmiş; zaman içinde yitirilen bu sanatla ilgili araç ve gereçlerin ise haddi ve hesabı yok...

Eğer bir iki kişisel çabayla ortaya konulanlar da olmasaydı bugün elde avuçta hiçbirşey bulunmuyacaktı. Malik Aksel'in «Anadolu Halk Resimleri», «Dini Resimleri» adındaki kitaplarından gayri bir inceleme yok. Malik Aksel'in kitapları da yüzeysel bir araştırma; estetik ve analitik yaklaşımlardan, bilimsel çözümlerden yoksun...

Kitap resimlerinden «Kamer» (ay).

Bedri Rahmi'nin bu konuda yazıları varsa da o daha çok Türk resminin yenilik ve değişiklik kazanması için halk sanatının önemli bir esin kaynağı olabileceği yolunda önerilerde bulunmuş ve bir dönem resimlerinde halk sanatı ürünlerinden aktardığı bazı motiflere yer vermiş olmaktan öte girişimlerde bulunmuş değildir.

Ama ne olursa olsun, yüzeysel de olsa, noksan ve yetersiz de olsa Malik Aksel'in de, Bedri Rahmi'nin de bu alandaki uğraşları, bir çok zenginliklere sahip bir kaynağın varlığını ortaya koymuş ve kanıtlamış olmaları övgüyle anılmaya değer. Tek-tük değer taşıyan değinmeler dışında, bölük pörçük yazılar, bu sanatın dönemini yitirmiş olduğunu yeniden diriltmenin bir anlamı olamıyacağı yolundaki savlar ise üzerinde durulup tartışılmaya bile değmeyecek saçma-sapan lâf ebelikleridir.

İşin aslına bakarsanız bu sanatın içinde saklı duran dinamik ögelerin çıkartılması, analitik bir yaklaşımla gerekli çözümlere ulaştırılması pek öyle kişilerin üstesinden geleceği iş de değil. Bir kurum işi, bir ekip çalışması işi..

Öte yandan halk sanatını oluşturan yazı, oymacılık, kakmacılık, dokuma, işleme, yazma, halı, kilim gibi dallarla ilgili derlemeler yok değil ama estetik yorumlardan analizlerden yoksun bulun-

maktadır. Bilimsel yöntemlerle ele alınıp derinlemesine incelemeler, geniş yöresel taramalar, araştırmalar, sınıflandırmalar yapılmamıştır.

Konunun genişliğini gözönüne alarak bu yazımızla genel anlamda değinmeyi yeterli bulup ağırlık noktasını resimler üzerinde yoğunlaştırmak istiyorum. Aslına bakarsanız geniş bir adeseden bakıldığında tüm dalların resim kavramını oluşturduğunu görürüz. Renk ve biçimin olduğu yerde resim var demektir.

Benim kişisel olarak bu konuya yaklaşımım, doğduğum evden, büyüdüğüm mahalleden, yaşadığım kentlerden edindiğim nakışlı bir dünyanın izlenimlerinden gelmektedir. Anadolunun, Trakya'nın, her evi doğu nakış sanatının en güzel örnekleriyle dolup taşar. Babaannemin namaz kıldığı seccadeden, üzerinde dolaştığımız kilimlerden, cicimlerden tutun da evdeki kızların başlarını örttükleri oyalı yemenilere, kendilerine özgü kokuları olan üstleri işlemeli ceviz sandıkların içindeki, çeyizlere, işlemeli kaftanlara, yastık kenarlarında bulunan dantellere, sokağa çıktığımızda atlı arabaların kenarlarına yapılan resimlere, atların eğerlerinde, koşumlarında görülen çeşitli süslemelere değin her şey beni etkilemiştir. Bu etkilenmenin bir uzantısı olarak ilgim gün günden daha da arttı; ve beni bu konu üzerinde derinden derine düşünmeye yöneltti. Nedir bu sananın tarihsel süreç içinde geçirdiği evreler? Hangi toplumsal gereksinmelerin bir yansımasıdır bu sanat ürünleri? Bu sanatın temel ilkeleri, değişimleri hangi zorunlukların sonucudur? Nasıl bir oluşum çizgisi izlemiştir?

Bu sorunların yanıtlarını doğru olarak saptamak, sanat tarihi, toplumbilim, Halkbilim ve ekonomi uzmanlarıyla sanat felsefecilerinin toplu halde uzun bir zaman diliminde yapacakları kılı kırk yaran incelemeleriyle ancak olanak kazanabilir.

İşte bu koşullar altında ve de elde edebildiğim örnekler doğrultusunda kişisel değerlendirmelerimi, konuyla ilgili görüşlerimi sizlere iletirken hoşgörüyle karşılamanızı dilemekteyim.

Anonim bir karakter taşıyan bu resimler, zaman içinde çok az değişmelere uğradığı görülmektedir. Sanatlarında taklit ve benzetme gibi ögelere yer verildiği söylenemez. Birbirinden çok uzak ülkelerde yaşamalarına rağmen, halkların ortaya koydukları ürünlerde şaşılacak benzerlikler görülmektedir. Zaman zaman soyutlamalara sanatlarında yer veren halk ressamları dış etkilere tamamen kapalı kalmışlardır.

Kullandıkları maddenin özelliklerine göre soyut ya da somut biçimlere yöneldiklerini ve giderek geometrik unsurlara da yer verdikleri gözlenmektedir.

Bu, yapmacıktan uzak yapıtlar, belli bir bilgi düzeyine çıkmış insanlara tanınmış bir ayrıcalık, bir imtiyaz olmadığını kesinkes vurgulamaktadır.
Halk resimlerini temelde iki bölüm halinde ele almak bana daha doğru geliyor; yani anlatımcı ve süslemeci resimler olarak...

Süsleme:

Önce süslemeyle ilgili resimler üzerinde duralım : Yaşanan yeri güzelleştirme ve canlandırma içgüdüsünün bir yansıması olan süslemeler, genellikle soyut figürler ile ağaç, çiçek gibi bitkilerin, arslan, geyik, kedi, kuş, gibi hayvanların görüntülerinden stilize edilen motiflere yer verilmiştir.
Süslemelerin en önemli örneklerini ise dokumalarda görürüz.

Anlatımcı resimler:

Anlatımcı resimleri ise şöylece sıralamak sanırım yerinde olur : Halk minyatürleri, kahve resimleri, kitap resimleri...

Minyatürler:

Halk minyatürü, divan minyatürlerinden tıpkı divan edebiyatından, divan muskisinden, ayrılan halk edebiyatı, halk muskisi gi bi ayrıcalıklara sahiptir.
Metin And'ın araştırmasına göre ne yazıkki halk minyatürlerinin çok az örneği bulunmaktadır elde... Bu örnekler de tümüyle dış ülkelerdedir. İngiltere'de British Musem'deki albüm, Venedik'te Museo civico Correr'deki albüm halk minyatürünün varlığını kanıtlamaktadır.
Almanya'da Prof. Taeshner'in aslını İkinci Dünya Savaşında Berlin'de devlet kasasına bıraktığı albüm ise Müttefiklerin Berlin'i işgalinden sonra yitirilmiştir. Prof. Taeshner'in elinde kalmış bu albümden yapılmış baskının çoğu siyah-beyaz, iki üç tanesi de renklidir.
Öteki albümler ise hemen hemen hepsi renklidir.
Her üç albümdeki bu resimler, bugün Topkapı müzesinde bulunan minyatürlerden çok farklıdır. Onlardaki incelik, ustalık bunlarda yoktur. Halk minyatürleri daha çok halk yaşayışının çeşitli yönlerini göstermeleri açısından belgesel niteliktedir.
Türk Tarihi dergisinde yayınlanan resimlerde, köprüler, camiler, meydanlar, boynu kılıçla vurulanlar, kementle boğulanlar, eğlenen kadınlar, çarşıdaki dükkanlar, sahneler, giyim eşyaları, deniz savaşları, kadırgalar, kalelerin zaptı gibi konular işlenmiştir.

Sayın Metin And bu örnekleri halk minyatürünün varlığı için yeterli saymamakta, sayıca daha çok örneklere gereksinme olduğu savındadır. İngiltere'de ve İtalya'da gördüğüm bu resimler, bir çok ortak özelliklere sahip ve klasik divan minyatüründen ayrılmaktadır. Aynı türde yapılmış 70, 80 resmin bir kanıya varmak için yeterli olacağı düşüncesindeyim ve sayın düşünüre katılmamaktayım.

Kahve resimleri:

Sayın Malik Aksel'e göre eskiden İstanbul'da, Anadolu'nun il ve ilçelerinde daha çok «kıraathane» yani okuma yeri denilen kahvelerin duvarları adeta sürekli bir sergi halindeydi. Buralarda «Timsal-i Hürriyet», «Mader'i Hürriyet»ten, Enver Paşalara, Gazi Osman Paşalara, Namık Kemallere, keçe külahlı, omuzları fişek dolu Hareket ordusu askerlerine, dinsel resimlere değin her çeşitten resimler bulunurdu.

Duvarlardaki resimlerin yanısıra nargileler, kadife marpuçlar, çeşitli renklerdeki asılı fincanlar, renkli bardaklar, tavandan sarkan yeni dünyalar seyrine doyum olmaz süslü görüntüler meydana getirirlerdi. Hele ramazanlarda aynaların çevresi, kahve ocakları, kapı kenarları, pencere kornişleri renkli kağıtlarla süslenir, karagöz oynatılır, gülünür eğlenilirdi. Kahvelerde ayrıca sülüs talik yazıları da bulunur «Bu da geçer yahu», «edep yahu» «Ya hafız» gibi deyişler, dekoratif yazılar asılırdı.

Ayrıca, Malik Aksel bey kitabında belirttiği üzere :

Ademoğlu hilebazdır, kimse bilmez fendini
Sen kime iyilik edersen sakın ondan kendini

Dünya malı elde iken düşmanlar dost olur
Elde bir şey kalmayınca dost bile düşman olur

Ehli dillerde bu mesel anılır
Kim ki, çok söyler ise çok yanılır.

tarzında beyitlere yer verilirdi.

Belli dönemlerdeki, inanç ve düşünceleri dile getiren bu resimler genellikle taşbaskısı tekniği ile yapılmıştır. Resimlerde, kırmızı, mavi yeşil renkler egemen olmakla birlikte kahverengi ile sarının da kullanıldığı görülür. Resimlere teknik nitelikte olmayan imgesel yani hayali, itibari perspektife, ince motiflere de yer verilmesiyle zenginlik kazandırılmıştır.

Kitap resimlerinden «Ramazan»

Kitap resimleri:

Halk hikaye kitaplarında resim vazgeçilmez bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk resminin önemli örneklerinden oluşan bu resimlerle hikayeler arasında öylesine ortak bir anlatım vardır ki, okuma yazma bilmeyenler dahi salt resimlere bakarak hikayeleri anlamakta güçlük çekmemektedirler.

Resimli halk hikayelerinin temelinde genellikle dramatik aşk hikayeleri yatmaktadır. Bunun yanısıra haksızlıklara karşı baş kaldırma ve kahramanlık konularının da işlendiği görülür. Bu resimler, halk tarafından öylesine benimsenmiştir ki, Leyla'nın, Şirin'in resminde kendi sevgilerini bulanlar, anlatılan hikayeleri kendi başlarından geçmiş gibi yaşayanlar vardır. Bu resimli hikayelerde delikanlıların ellerinde sazlarıyla evlerinden ayrılışları, güçlükleri yenme savaşları, devlerle kavgaları gibi konulara da yer verilmiştir. Halk hikayelerinde kadınların ve genç kızların güzelliğini dile getiren tanımlamalar oldukça ilginçtir. Gene Malik Aksel'in saptamalarına göre «Gözler, çağla bademine», «yanaklar, Hacı Yusuf Elması'na», «çene, sünger lokmasına», «eller, pamuk çomağına», «burun, Mekke hurması»na benzetilmiştir. Bu resimli hikayelerin

önemli bir yanı da sürekli olarak insan konusunun ele alınmış olmasıdır.

Bir çocuk saflığı içinde yaratılmış olan halk resimlerinde, egemen güçlere karşı koma, kahramanlık, aşk gibi çeşitli temalar ele alınmış içerik ile biçim, konuyu belirgin bir halde ortaya çıkaracak tarzda bütünleştirilmiştir. Bu resimleri insani özlerinden soyutlayarak ele almamak, belli dönemlerde inanç ve düşünceleri içeren tarihsel anlamlarını belli bir kültür akışı içinde değerlendirmek gerekir.

Çağdaş Sanat ve Halk Resmi:

Çağdaşlık çağın anlayışına, koşullarına uygunluk göstermek demek olduğuna göre, bu tanımlamadan şöyle bir soru çıkıyor : Nedir Çağın anlayışı? Bu soruyu hiç kuşkusuz içinde çağın hümanizminini de içeren *toplumculuktur* diye yanıtlarım. Bu dünya görüşünü sanat alanına kaydırdığımızda ve bu anlayıştan yola çıkmamız gerektiği inancına vardığımızda, bir yöntem sorunu ile karşılaşırız: evet, yöntem ne olmalıdır. Bu soruya duraksamadan vereceğimiz yanıt *toplumcu gerçekcilik* olacak...

Çağdaş dünya görüşünü ve de başvurulacak yöntemi böylece saptadıktan sonra sanatımızda işlenmesi gereken duygu ve düşüncelerin, konuların özellikle milyonlarca insanın aç dolaştığı yurdumuz ve toplumumuz gözönüne alınarak ne olması, hangi kaynaklardan esinlenmemiz gerektiği sorunu karşımıza dikilmektedir. Bunun da bence kesin yanıtı şudur : Başlıca esin kaynağımız doğanın bize en yakın parçası olan «İnsan» ve onun sorunları olmalıdır derim. Bu yanıtım devrimci yaklaşımı da içerdiğinden bu konuda ayrıca eklemeler yapmağa gerek görmüyorum.

Şimdi de sorun gelip sanatsal tutumun ne olması gerektiği noktasında düğümlenmektedir. Düğümlenmektedir, dedim, çünkü sanat alanına sunulacak bir formül bir reçete söz konusu olamaz. Bu sorunun tek hal yolu sanatçıların özgürce yaratacakları «İşlevselle güzel olanı» içeren yapıtlarıdır. Peki ama özgün, değişik ve değer taşıyan bir düzeyde yaratıya yönelmek için bir doğrultu, bir tutum, önerilemez mi? Tanzimat dönemini izliyen yıllardan bugünlere değin, 100 yıl süreyle ve Batı taklitçiliği ile yabancılaşarak varılan sanatın geçersizliğini, öte yandan doğu nakış sanatını doğmatik bir atılımla popülizm kazanına düşürmenin sakatlığını, tehlikesini ve başarısızlıkların temel nedenini bu davranışlarda aramak gerektiğini gözler önüne sürmek gibi bir uyarı yapılamaz mı? Yapılırsa yanlış mı olur? Olmaz. Kanımca çok yararlı bile olabilir. Eğer bu konuda somut kanıtlar isteniyorsa, Türkiye'ye gelip incelemelerde bulunan düşünür ve sanat tarihçilerinden Michel Ragon'un, Jak

Lassigne'nin, Doktor Werner Hofman'ın, Michel Buttor'un ağız birliği etmişçesine «bazı ressamlarınız istisna edilirse, Türk resmi nezaman Batıdan kurtulacak» demiş olmalarını gösteririz. Yalnız bu mu? «Çağdaş Türk resim sergisi» ile pek uzak olmuyan bir tarihte Unesco'nun düzenlediği karma sergi için çıkan yazılarda, Turgut Zaim'in, Abidin Erderoğlu'nun, İhsan Cemal'in ve daha bir iki ressamın dışında kalanlar için hiçte iç açıcı şeyler söylenmemiştir. «Bunlar bizim kopistlerimiz» tarzında yergilerde bulunmuşlardır.

Son on yıl içinde görülen umutlandırıcı atılımlar ve yabancılaşmadan kurtulma savaşımı veren toplumcu ressamları burada övgü ile anmak isterim. Bu konuda daha çok söylenecek şey var ama sözü uzatmak istemiyorum.

İşte bu nedenlerledirki, Çağın gerisinde kalmış, milyonlarca yoksulun kol gezdiği bir ülkenin sanatçıları, kendi öz kaynaklarına dönmek, konularını dikkatle seçmek, örgütlenerek girişimlere geçmek, öldürücü çemberleri kırarak özgürlüklerini kazanmak, toplumsal bilinçlenmede görev alarak tam-yolla sorunların üstüne yürümek zorundadırlar. Ve de çağın en ileri, en tutarlı yöntemi olan toplumcu gerçekçiliği benimsemeleri sağ duyunun bir gereğidir.

Toplumcu dünya görüşünün aydınlatacağı ortamda, halk sanatının özünde saklı duran dinamik ögeleri benliklerinde özümleyerek, içlerinde eriterek, bir takım sentezlere vararak yaratacakları sanat, yeni bir Türk reşim uslubunun doğmasının, etkili, evrensel boyutları içerecek bir estetiğin yaratılmasına olanak vereceğine inanıyorum.

Bu önerimi özetlemek gerekirse şöyle diyebiliriz : Tohum bizden, toprak bizden, yaban kültür aşısı ise ürün fidanlaşınca...

Bu önerim, her türlü eleştiriye açıktır; hatta üzerinde tartışılmasında yarar vardır.

Son olarak dünya çapında birer değer olan düşünürlerden konuyla ilgili ve beni güçlendiren bir iki tümce aktaracağım. :

Fisher, bu konuda şöyle diyor : «Halk sanatını da ancak herhangi başka bir sanat biçimine uyguladığımız ölçülerle, toplumsal öz ve niteliğiyle değerlendirebiliriz...»

Lukacs ise şunları söylüyor: «..Bir yazarın kendi ulusunun kültür mirası ile bağları nekadar yakın ise ..Eserleri o kadar özgün olacaktır..»

Değerlendirmesini bilemediğimiz ve şimdilerde Paris'te yaşayan değerli düşünür Pertev Naili Boratav ise bu konudaki görüşlerini şöyle açıklıyor : «..Halkın yaşamı, gelenekleri, türlü sanat ve edebiyat yaratmaları tümü ile, çağdaş sanatçı için bir okuldur.»

Son olarak Azari orkestra şefi ve bestekar Niyazi Takizede'ye kulak verelim : «Halk sanatı Ana sütüdür..»

seyyit nezir

SOVYET SERGİSİNDEN ALINTILAR

Az elbette altmış yıl, ortalama insan ömründen
Ama Sovyet iktidarı yakaladığı gibi dünyayı ekseninden
Atıldı ileri altmış yıl önce
Geriliğin en köründen.
Altmış yıl
Az elbet ortalama insan ömründen
Ve bu altmış yılda yüzyılların
Bereketiyle terledi hayat
Yaratıcı, genç, seven insanların ellerinden.

İşte bu sözlerle örse dönüyor beynin
Üsteliyor gördüklerin, ellerin üsteliyor
Siliniyor yüreğindeki o paslı
Gözlerini körelten o kuşku ve kin
Silinip gidiyor işte:
Onur duymalı insan sınıf kardeşlerinden.

Avrora tam karşında
İşaret ışığı kaldırıyor ayağa
Kalbi kaputunu döven onca insanı.
Bir de sen olaydın
Sen olaydın orda açlığın, yaraların
Dermanı, sıcaklığı.

— Bu mu Lenin, soluğuyla ateş dağıtan
Benzi uçuk, üşüyen kalabalığa?
Şuna bak, lime lime gömleği, kaputu.
— Öyledir, elinin ayasına çelik tozları üşüşen dostum,
Öyledir, o Lenin!
Kolunu kaldırınca bütün açlarına seslenir dünyanın,
Elde avuçta anca yumruğunun kaldığı
Ve şu ufalanmış yumrukların tek elde kalktığı gün
Göğsün gerilecek, yüreğin güm güm, işitirsin
Lenin'i: Yürüyün!..

İşte o Pavel.
Çarka her eğilişte can damlıyor alnından,
Çünkü candan bir çabayla yaratılır
Yeni insan,

Daha on gün, bilemedin bir ay önce
Kolçak, Vrangel, Kerenski
Alman işgali
Üstüste kurşunladı Pavel'i,
Ama o nasıl silkip attıysa çarın çizmelerini göğsünden
İşte öyle yuvurdu göğsünde mermileri
Ve hemen sarıldı çekice
Demin silâh tutan eli.
Dikiyor işte bak, cesedi üstüne çarlığın
Burjuva barbarlığın ve şimdi boydan boya
Sovyetlerin el attığı toprağın
Dikiyor bağrına Pavel demiri
Yepyeni huylar, dev ışıltılarla.
İyi bak iyi,
Orda Volga gibi donup
Yirmi milyon canı anayurda duvar olup
Buzlara çaktı faşizmi Kızılordu,
Pavel'in gözlerinde yirmi milyon
Haykırarak, bu savaş son!
Canla başla sonsuza akıyordu.

— Üçyüzbin traktör! Küçük bir hedef
Uçsuz bucaksız topraklar, milyonlarca köylü için.
— Öyle deme, o günlerde mujikliği yere çalmış
Üç yüz mujiğin elinde tek traktör
Yetecektir toprağı yeniden karmaya.
En çetin hedefti bu, o günlerde
Toprak avuçlarında kabarıyormuşça iyi biliyordu bunu Lenin.
Şu kolhozlarda gördüğün
Şu cekedi pırıl pırıl köylü
Ekimin ilk günlerinde ayaktakı ölüydü
Canlı ölü!
Bir izbede nasıl yaşanırsa öyle
İncile sığınarak aç ve köle.
Bak orda çocuğuna sıcacık bir somun uzatırca mutlu
Sovyet kararlarını imzalıyor bugün.

— Ne kitaplar, amanın Nâzım, Rusçası.
— Ne sandın, o tüm insanlığın malı!
En çok kendini yazdığı şiirinde
Diyor ki, yaşıyacaksan herkes için yaşamalı.
Bak o da Mayakovski, sesi vurmasın alana
Dağ gibi yankılar, ileri atılır halk,
Elleri sızım sızım, en yorgun anında
Dalar yine ocaklara, marşlarla, coşkularla.
Bak orda Şolohof'un Durgun Akardı Don'u
Fırtına'sı şurdaki de Ehrenburg'un
Okurken soluk soluğasın, bildik insanlarla
Yaşayarak zor günlerin de güzeldiğini onlarla.

Şuna bak, şuna!
Göğü okşayarak uzanıyor
Yapılar, şu dev fotoğraflardan bin kere dev anıtlar
Doğanın alnına.
Ağaçlar, çiçekler, su...
Ve onca güzellik sende akıyor sanki
Genizlerinde toprağın ve çiçeklerin kokusu
Tepeden tırnağa genç bir dünya!
Şimdi sen, şu sayfaya
İskenderun, Seydişehir, Aliağa
Türkiye'li işçiler
Tüm işçiler adına
Hasretli bir selâm
Şunu yaz sosyalizmin anayurduna :

Bindokuzyüzonyedi Ekimi
Bir demirden umut
Mayası ateşten
Gülden ekmek
Ve güneşten hürriyet
Sağlıklı kan getirdi halkların acısına!
Parti verdi şimşeğini
Sovyet emekçilerinin alnındaki kıvılcıma
Davamızın ön kavgacısına.

Ve bana kimliğimi
Bindokuzyüzonyedi Büyük Ekimi.

TRT'DE SANSÜR

MAHMUT T. ÖNGÖREN

A. GİRİŞ.

«Gördük ki, 12 Mart'tan önce TRT kurumunca yayımlanmak üzere hazırlanan programlar üzerinde bir denetim mekanizması yokmuş. 1971 Anayasa değişiklikleri sırasında TRT kurumunu düzenleyen Anayasa'nın 121. maddesi TRT'yi 'özerk bir kuruluş' olmaktan çıkarıp, 'tarafsız bir kuruluş' haline getiriyor. Ve bu dönemde, özellikle televizyonun da yayıma başlamasıyla TRT Genel Müdürü emekli general Musa Öğün tarafından denetim kurumlaştırılıyor. Böylece radyo ve televizyonda bir program yayımlanmadan önce tam üç kez denetleniyor. Bu üç yarı denetimden 'yayımlanabilir' kararı alan program yayımlanabiliyor. Demek ki TRT kurumundaki denetim mekanizması 12 Mart baskı döneminde getirilmiş ve TRT'de özerkliği ortadan kaldıran sansürcü bir anlayışın sonucu olarak doğmuştur.»

SANAT EMEĞİ'nin Aralık 1979 tarihli 22. sayısında belirtilen yukardaki görüşün bazı bölümlerinin doğru olmasına karşın, önce TRT Televizyonu'nun TRT'nin özerklik döneminde yayıma başladığını ve bu ilk TV yayınlarına da TRT'nin ikinci Genel Müdürü General Musa Öğün'ün 12 Mart döneminde göreve getirilmesinden tam üç buçuk yıl önce geçildiğini belirtmekte yarar vardır. Ayrıca, Musa Öğün TRT'nin başına geldiği zaman da henüz emekli olmamıştı. Fakat gerçekte belirtilmesi gereken en önemli nokta şudur: 12 Mart'tan önce ve özerk TRT döneminde radyolarımız ve televizyonumuzda yayınlanmak üzere hazırlanan izlen-

celer hem de çok sıkı bir denetim mekanizmasından geçirilmekteydiler. TRT yayınlarındaki denetim mekanizması daha «özerk dönem»de kurumlaştırıldı ve 12 Mart döneminde ve daha sonraki MC dönemlerinde de bu denetim mekanizmasından tüm TRT yöneticileri rahatlıkla yararlandı. Daha açıkçası, radyo ve TV yayımlarında gerçekleri çarpıtmak ya da kamuoyundan saklamak için başvurulan ve tam anlamı ile bir «sansür uygulaması» olan TRT izlence denetimi TRT'nin «özerklik dönemi» diye adlandırdığımız ilk yıllarında oluşturulmuş ve günümüze de gelmiştir.

TRT'nin özerklik yıllarında «sansür» anlayışına ve uygulamasına erişen» bu denetimin yasaklamaları ile ilgili örnekler nelerdir? Bu sorunun yanıtını merak edenlere, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odasının yayın organı olan «Elektrik Mühendisliği» adlı derginin Ocak 1975 tarihli 217. sayısında çıkan «TRT Televizyonunda Yasaklar» adlı yazımı okumalarını sağlık veririm.

TRT'de denetim bugüne değin nasıl yapılmıştır? Bu denetimin boyutları niçin bir sansür anlayışına ulaşmıştır? Ve TRT içinde demokratik bir anlayışla denetim sorunu nasıl çözümlenebilir? Bu gibi soruların yanıtlarını ise Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisinin Mart-Haziran 1978 (Cilt: XXXIII) tarihli ve 1-2 numaralı sayısındaki «Örnek olay: TRT» başlıklı yazımda anlatmaya çalıştım. Aşağıda ise, TRT'nin özerklik döneminde TRT Televizyonu'nun «Ankara Televizyonu» adı ile yayım yapmaya başlamasından sonra, bu yeni yayım aracı ile ilgili denetim yöntemlerini sergilemeye çalışacağım.

B. BAŞLANGIÇ

Her hangi bir TV yayımının oluşturulması, sürdürülmesi, geliştirilmesi ve başta halka yararlı olabilecek bir düzeye çıkarılması çeşitli karmaşık işlemleri gerektirir. İşin içinde çeşitli mesleksel yöntemler bulunduğu gibi, radyo ve TV yayımlarını yerine göre biçimlendiren ve yerine göre de sınırlandıran yasalar vardır. Bunların da ötesinde, radyo ve TV izleyen kişilerin, yani halkın radyo ve TV yayımları karşısında gösterebileceği çeşitli tepkileri de gözönünde bulundurmak gerekir. Fakat tüm bu önlemlerin radyo ve TV yayımlarını kısıtlamaması, halkın haberalma hakkına zarar vermemesi, gerek haber bültenlerinde ve gerekse radyo-TV izlencelerinde gerçeklerin yansıtılmasını ortadan kaldırmaması başlıca koşullar arasındadır. Tüm bunlara karşın da radyo-TV yayımlarının denetimi ancak demokratik bir tutumla öngörülmeli ve özellikle Türkiye gibi geri bıraktırılmış, eğitim düzeyi son derece düşük ve sınıfsal yapı açısından olumlu etkiler yaratabilecek bir kamuoyuna kolayca erişilemeyen ülkelerde bu radyo-TV yayım-

larının dağınık bir anlayışla yerine getirilmesine izin verilmemelidir.

Böyle bir anlayışla TRT'de denetim nasıl yapılmalıydı? Bu sorunun yanıtını sonuna bırakarak, televizyonumuzun başlangıcında. ve TRT'nin «özerklik dönemi»nde denetimin nasıl gerçekleştirildiğini anlatmakda yarar vardır.

TRT'ye 1961 Anayasasına göre özerklik veren ilk 359 sayılı Yasanın 20. maddesinde radyo-TV yayımlarında izlenceleri denetleyenlere değgin görüşler yer almıştır. Ayrıca TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin 53. maddesinin (a) bendinde de şöyle denilmektedir: «Program Etüd ve Planlama Dairesi radyo ve TV yayın programlarının Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkelerle Cumhuriyetin niteliklerini benimsetici ve bu görüş, ilke ve niteliklere uygun düşünce ve davranış tarzını geliştirici bir zihniyetle ve Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesini güden Atatürk devrimlerini ve bu devrimlerin getirdiği dünya görüşüyle yaşama tarzını yerleştirici ve geliştirici esaslar dahilinde hazırlanması için gereken etüdleri yapar ve planlarını hazırlar. Radyo tarafından hazırlanan programları kontrol eder.»

Gerek 359 sayılı TRT Yasasının 20. maddesine, gerekse TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin yukarda belirtilen 53. maddesinin (a) bendine karşın TRT Genel Müdürlüğü TV izlenceleri için her hangi bir denetim yöntemi uygulamadı başlangıçta. Çünkü bu denetimi yapmakla yükümlü Program Etüd ve Planlama Dairesinin elemanları vardı ve yasalara ve yönetmeliklere göre de çalışması gerekiyordu. Denilebilir ki, adı geçen daire TV yeni olduğu için çalışmamış ve TV izlencelerini hemen denetlemeye başlamamıştır. Bu savı kabul etmek olanaksızdır. Nedenler apaçık ortada. Program Etüd ve Planlama Dairesi yeni kurulan TRT Televizyonunun içinde bir bölüm değildi. TRT Genel Müdürlüğünün bir dairesiydi ve bırakın TRT Televizyonunu, TRT'nin radyolarının izlencelerini de yine yasalara ve yönetmeliklere göre denetlemesi gerekiyordu. Gerçek şuydu: TRT Genel Müdürlüğünün içindeki bu daire, radyolarla ilgili bir anlaşmazlıktan ötürü çalıştırılmamış ve sonuç olarak da radyo izlenceleri o günkü kurallara uygun bir biçimde değil, ancak dağınık bir anlayışla denetimden geçirilmeye çalışılmıştı. Bu uygulama da TRT'nin kuruluşundan 1969 yılına dek böylece sürüp gelmişti. Öte yanda, TRT Televizyonu 1968 yılının başında yayıma geçmesine karşın, bu denetim ilk TV izlenceleri için söz konusu olmamıştı. Belki de bu nedenle «özerk TRT dönemi»nde izlence denetim mekanizmasının bulunmadığı sanılabilir. Ne var ki, TRT Yönetim Kurulu 17 Ağustos 1969 tari-

hinde TRT'de izlence denetim mekanizmasını çalıştıracak olan Program Etüd Planlaması Dairesinin işlerlik kazanmasını istemiş ve TRT Genel Müdürlüğü de bu mekanizmanın ancak Aralık 1979'da harekete geçmesini sağlamıştır.

Bu arada bir başka önemli olay daha oldu ve bu olay da TRT Televizyonundaki denetimin hem başlamasına, hem de son derece sıkı bir anlayışla yürütülmesine yol açtı. TRT Genel Müdürlüğünün bir türlü çalıştırmadığı Program Etüd ve Planlama Dairesi TRT Yönetim Kurulunun uyarısı üzerine henüz izlence denetimine başlamadan önce, TRT Televizyonunda bir Sovyetler Birliği yapımı olan «Türkiye'nin Kalbi Ankara» adlı film gösterilmişti. Bu filmin gösterildiği güne değin TRT Televizyonunda yayımlanacak hiç bir filmin yayıma verilmeden TRT Genel Müdürlüğünce denetimi söz konusu edilmemişti. Ama «Türkiye'nin Kalbi Ankara»nın gösterimi daha yayım sırasında büyük tepkilere yol açmış ve TRT Genel Müdürü Adnan Öztrak da TV binasına gelip bu filmin yayımını yarıda kestirmişti. Sonra gerek savcılık, gerekse TRT Genel Müdürlüğü «Türkiye'nin Kalbi Ankara»yı yayıma verenler hakkında «Komünistlik propagandası yapıldı» vb. gibi suçlamalarla soruşturmalar açtılar. Arkasından da filmin yayımından birinci derecede sorumlu olan bu satırların yazarını görevden aldılar. Fakat savcılık soruşturması takipsizlik kararı ile sonuçlandı. Bunun üzerine de yine TRT Genel Müdürlüğü bu satırların yazarına bir yıllık kıdem indirimi cezası verdi. Ne var ki, Danıştay bu cezanın kaldırılmasını kararlaştırdı. TRT Yönetim Kurulu da bu satırların yazarını göreve geri getirdi. Böylece TRT Genel Müdürlüğünün ne büyük bir aymazlık içinde olduğu ortaya çıkıyordu. İşte bu yenilgilerin sonucunda, TRT'nin özerklik döneminde, TRT Genel Müdürlüğü TRT Televizyonunda yayımlanabilecek ilerici izlenceleri önlemek amacıyla bazı çevrelere göre hiç beklenmeyen bir denetim mekanizmasını oluşturdu.

Bu denetim mekanizması nasıl çalışıyordu?

C. ÖZERK DÖNEMDE TRT TELEVİZYONUNDA DENETİM

TRT'nin özerk döneminde TRT Televizyonunda uygulanan izlence denetimi, aşağıdaki örneklerle görüleceği üzere, Anayasaya, TRT Yasasının ve özerklik kavramının özüne ve televizyon çalışmalarına aykırı düşmektedir. Bu çağdışı denetim uygulaması ile salt yasalar çiğnenmemiş, aynı zamanda da TRT'de gerçek anlamda bir özerkliğin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu denetim mekanizması şöyle işledi:

1. TRT Genel Müdürlüğünün 122 sayılı ve 15 Kasım 1969 tarihli yazısı ile TRT Televizyonu yönetiminin, «özellikle yurdumuzun sosyal, toplumsal, ekonomik ve politik sorunlarının ele alındığı ve kurum dışı şahsiyetlerin iştirakiyle realize edilen tartışmalı ya da tartışmasız programların konu, mahiyeti ve muhtevası hakkında» doğrudan doğruya TRT Genel Müdürüne bilgi vermesi istenerek, yurt gerçeklerini dile getiren bu izlencelere ilk kısıtlama konuldu.

2. Yine TRT Genel Müdürlüğünün 137 sayılı ve 19 Aralık 1969 tarihli yazısı ile «önemli ve özellik arzeden günlerde bu özelliğe doğrudan doğruya ya da dolaylı biçimde değinecek, hatta bu özellikle bağlantısı olduğu tahmin edilebilecek gibi olan programların o günlerde yayımlanmaması, bunlar vazgeçilemeyecek konular ise başka günlerde yayımlanması» da aynı TRT Televizyonu yönetiminden istenecek değin ileri gidildi. Bu yazı ile TV izlencelerine getirilen sansür hem ağırlaştırılıyor, hem de çeşitli sosyal içerikli konuların gününde ve anında yayımlanması önlenerek TV yayımcılığının en çok bilinen ve üstünde durulması gereken temel ilkelerinden biri de ayaklar altına alınıyordu.

3. TRT Genel Müdürlüğü, TRT Televizyonu yönetimine aynı «özerklik döneminde» daha sonra gönderdiği yazılı emirlerle izlence önerilerinin önce özet olarak Genel Müdürlüğe onaylattırılmasını, bundan sonra üç aylık izlence cetvellerinin hazırlanmasını, bu cetvellerin de Genel Müdürlüğün denetimine sunulmasını ve onaylanmasını, daha sonra izlence yapımına geçilerek izlence metinlerinin ve filmlerinin yine Genel Müdürlüğe denetim için verilmesini, bu izlence metinlerinin her sahifesinin metin yazarı ve izlence yapımcısı ve izlence yönetmeni ve metni görüntülükte (ekranda) sunacak görevli ve izlencenin bağlı olduğu şube müdürü ve program müdürü ve TV Program Daire Başkanı tarafından ayrı ayrı imza edilmesini, böylece ortaya çıkan izlence metinlerinin en sonunda Genel Müdürlüğe yine denetim için gönderilmesini istemişti.

4. Ne var ki, tüm bu denetim aşamaları da özerk TRT denetimi için yeterli sayılmadı. TRT Genel Müdür Yardımcılığından çıkan 292 sayılı ve 1 Haziran 1970 tarihli bir başka yazı ile de, tüm TV izlencelerinin yukardaki denetim aşamalarından geçtikten sonra, bir de her yayım günü bir kez de yayımdan önce topluca bir başka ve son denetime sokulacağı TRT Televizyonu yönetimine bildirildi. Özet olarak, TRT'nin «özerklik döneminde» daha deneme yayımları yapan TRT Televizyonunun izlenceleri şu denetim aşamalarından geçerek yayıma sokulabilmiştir:

Her TV izlencesi önce 1) özet olarak, sonra 2) izlence cetvelindeki yeri, saati, tarihi, tüm hazırlayıcılarının ve sunucularının adları olarak, daha sonra ise 3) izlence metinleri olarak, arkasından da 4) görüntü olarak ve en sonunda da 5) yayım gününde yer alan izlenceler olarak tam 5 kez denetlenmiştir.

Aradan tam 10 yıl geçtikten sonra, oturup şu soruları sormak gerekiyor: TRT'nin «özerklik döneminde», henüz kuruluş çağında emeklemekte ve çeşitli kuruluş zorlukları içinde kıvranmakta olan ve salt Ankara ve çevresine yayım yapan TRT Televizyonunun izlencelerini bu denli sıkı bir sansürden geçirmek gereğini duyan özerk TRT Genel Müdürlüğü acaba gerçekten «özerk» miydi? Bu özerk (!) TRT Genel Müdürlüğü acaba daha emekleme döneminde olan ve deneme yayımları yapan TRT Televizyonuna niçin bu denli ağır izlence denetim mekanizması, özerklik döneminden sonra gelen 12 Mart döneminde ve daha sonraki dönemlerde nasıl işledi ve bugün nasıl işliyor.

D. YANITLAR VE SONUÇ

Önce TRT'nin kuruluş döneminde gerçek özerkliğe sahip olup olmadığı konusunu açıklığa kavuşturmak gerekir. Kuruluşundan sonra TRT yönetiminin karşısına çeşitli zorluklar çıkarıldı. Bu zorlukların çoğu siyasal iktidarlardan ve siyasal partilerden ve kişilerden geliyordu. Bu gibi çevreler TRT'nin yayınlarında iktidarla birlikte muhalefete de yer ayırmasına dayanamadılar, TRT'yi istedikleri gibi kullanamayacaklarını anlayınca şaşırdılar. Baskılar birbirini izlemeye başladı. Önce TRT'nin genel bütçeden alması gereken ödenekleri kesildi. Arkasından TRT'nin ilk Genel Müdürü Adnan Öztrak'ı görevden almak için çabalara başvuruldu. Daha sonra da TRT Yasasını değiştirmek için çalışıldı. Fakat bazı siyasal partiler, aydınlar, ilerici basın ve çeşitli kuruluşlar TRT'nin yanında yer aldılar. Başta ilk Genel Müdür olmak üzere bazı TRT görevlileri de özerkliği elden bırakmamak için savaşım verdiler. Hatta «özerklik kahramanları» olarak da ün saldılar.

Ne var ki, iş gerçek özerklik kavramının uygulamaya konulmasına sıra gelince değişti. TRT yönetimi çeşitli mahkemelere başvurup açtığı davaları kazanarak kendine verilmeyen haklarını da elde etmişti. Örneğin gerçek özerkliğin koşulları arasında bulunan «kendi kendini yönetme» ve «kendi parasını kendi sahip olduğu yetkiye dayanarak harcama» olanakları böylece TRT yönetimine verildi. Bu davaları kazandıktan sonra artık TRT kendi uygun gördüğü kadroları oluşturabiliyor ve yeni kadro çıkartmak

için Devlet Personel Dairesine ve Maliye Bakanlığına başvurmaya gerek kalmıyordu. Böylece de özerklik konusunda önemli bir adım atılıyordu. Aynı anlayışla, TRT'nin kendi bütçesini elbette belli ölçülere göre, ama kendi yetkisine uygun bir biçimde harcama olanağını elde etmesi de önemli bir özerklik adımı olarak kabul edildi. Fakat iş bununla bitmiyordu. Özerkliğin en önemli yanı olan ve her hangi bir özerk kurumda bulunması gereken «personelin yönetime katılması», «personelin üretim politikasını ilgili kurumun yönetimi ile birlikte saptaması» ilkelerine ilk TRT yönetimi hiç yanaşmadı. Hatta, TRT'nin ilk yönetimi «özerkliğin TRT Genel Müdüründe ya da TRT'nin üst düzeyinde bulunduğunu» da ileriye sürmüş ve buna yanıt olarak da «TRT'deki üreticiler, yani izlence yapımcılarının da özerkliği vardır» düşüncesi belirtilince, «TRT'de kişisel özerklik isteniyor.. Yapımcılar tek başlarına özerkliğe sahip olamazlar. Bu anarşiyi getirir.» savını ortaya koymuştur. Oysa «özerklik yapımcıların da sahip olması gereken bir haktır.» denildiği zaman, «Yapımcılar yönetimin karşısında ve yönetime karşı özerk olmalıdır» diye bir görüşün benimsenmesi istenmiyordu. «Özerklik salt TRT'nin üst düzeyinde değildir. Özerklik TRT'nin her aşamasında bulunmalıdır. Bunun sonucunda da TRT'nin üst yönetim aşaması ile onun altındaki üretici personel de özerktir. Böyle bir özerkliği sağlamak için gerek Kurumun yönetimi biçiminin saptanmasına, gerek radyo ve televizyonun yayım politikasının oluşturulmasına ve gerekse izlence üretim ve yayım ilkelerinin belirlenmesine üretici personel de katılmalıdır. Eğer üretici personel, yani emekçiler bu işlemlere katılmazsa bir kurumun özerk olması düşünülemez.» görüşü savunuluyordu.

İşte TRT'nin kuruluş yıllarında ve bu dönemde özellikle TRT Televizyonunun yayıma başlamasından sonra, TRT'deki ilerici üretici kesim tarafından ileriye sürülen bu görüşü TRT'nin üst düzeyindeki yöneticiler bir türlü kabul etmediler. Çünkü böyle bir görüşün kabulü ortaya sınıfsal gerçeklerin çıkmasını da sağlayacaktı. Nitekim, bu görüşü onaylamayan ve özerkliğin TRT'nin salt üst düzeyinde bulunduğunu ileriye süren üst TRT yönetimindeki görevliler de kendi sınıfsal çıkarlarını korudukları için, söz konusu gerçek özerklik kavramını reddediyorlar ve TRT emekçilerine yönetime katılma hakkını vermiyorlardı. Oysa egemen sınıfın temsilcileri olan bu üst düzey yöneticileri yine «gerçek özerklik» kavramı içinde bulunan «TRT'nin kendi kendini yönetimi» ve «TRT'nin kendi bütçesini dış müdahale olmaksızın harcama yetkisi» için gerçekten de bir savaşım vermişlerdi. Ama işte onların sınıfsal çıkarları ancak bu iki amaca yönelik savaşıma izin verebiliyordu.

İş «gerçek özerkliğin» temel ilkesi olan «personelin yönetime katılmasına ve üretilecek radyo-TV izlencelerinin yine TRT emekçileri tarafından saptanması» ilkelerine gelince, egemen sınıfın temsilcileri olan üst TRT yöneticileri, «Hayır,» diyorlardı. «Personel yönetime katılamaz. Hangi izlencelerin üretileceğine de biz karar veririz ve yapımcılar da bizim karar verdiğimiz izlenceleri üretirler. Ondan sonra da bizim kuracağımız denetim mekanizması ile biz YAYIMDAN ÖNCE TÜM RADYO VE TV İZLENCELERİNİ DENETLERİZ.»

TRT'nin «özerk dönemi» diye adlandırılan ilk kuruluş yıllarındaki uygulamaya böyle bir görüş egemendi ve bu eksik özerklik döneminde de izlence denetimi bu ters görüşe uygun olarak, yukarda belirtildiği gibi, son derece ağır bir biçimde geliştirilmişti. Oysa TRT'nin ilk sözde «özerklik dönemi»ndeki üst yöneticilerin eksik özerklik anlayışı için verdikleri sınırlı savaşım onları birer «özerklik kahramanı» da yapmıştı. Elbette onları birer «özerklik kahramanı» olarak görenler de aynı sınırlı özerklik kavramını kendi sınıfsal çıkarları açısından yeterli görenlerdi. Yoksa, TRT'nin ilk dönemindeki «özerkliği» gerçek özerklik olarak kabul etmeye ve işin içyüzünü öğrendikten sonra da «TRT'nin ilk döneminde TRT'de izlence denetimi yoktu» demeye olanak yoktur. Nitekim, TRT'nin ilk döneminde kurulan bu izlence denetim mekanizması diğer dönemlerde de bazen biraz hafifleyerek, bazen de biraz daha ağırlaştırılarak günümüze değin gelmiştir ve hâlâ da kullanılmaktadır. Sözde «özerklik dönemi»nde kurulan bu izlence denetim mekanizmasından TRT'nin diğer genel müdürleri, Musa Öğün, İsmail Cem, Nevzat Yalçıntaş, Şaban Karataş, Cengiz Taşer en geniş biçimde yararlandı. Elbette bugünkü TRT yönetimi de aynı sınıfsal amaçlarla bu denetim mekanizmasından bolca yararlanacaktır.

TRT'de her dönemde uygulanan bu denetim mekanizması neyi önlemeye çalışmaktadır? Yanıt elbette çok yalındır. «Personel yönetime katılmalıdır.» ve «Üretici personel, üreteceği radyo-TV izlencelerinin yayım politikasını kendi oluşturmalıdır.» gibi gerçek özerkliğin gereklerini savunan TRT yapımcıları TRT'nin kuruluşundan itibaren radyoda ve 31 Ocak 1968 tarihinde ilk yayımına başlayan TRT Televizyonunun kuruluşundan sonra da bu yeni yayım aracında Türkiye'nin sorunlarını sınıfsal açıdan inceleyen izlenceler hazırlamaya ve bu izlencelerini de denetimin ağırlığına karşın yayımlatmaya çok önem verdiler. Bu uğraşı, didinme ve savaşım sonucunda da, az sayıda da olsa, çok olumlu izlenceler yayımlandı, Türkiye Radyolarında ve TRT Televizyonunda. Ama

sonunda TRT Yasası geriye doğru değiştirildi, ve beğenmediğimiz özerklik bile kaldırıldı. TRT Yönetim Kurulu üyelerinden bazıları hırpalandı, hatta bu üyelerden Emil Galip Sandalcı 12 Mart döneminde işkenceye bile çekildi. Yine aynı nedenle bazı TV yöneticilerine işten el çektirildi ve çeşitli sayılarda radyo ve TV izlencecileri de TRT'nin dışına itildi. Ama bu gibi gerçekçi radyo ve TV izlencelerinin yayımını bugüne değin önlemek yine de mümkün olmadı.

Burada ilk sözde «özerkliğin» uygulandığı dönemde, izlence denetimine ek olarak TRT'de başvurulan bir başka yöntemden de söz etmekte yarar vardır. TRT'nin ilk döneminde yeni yayıma başlayan TRT Televizyonunun gerçekçi izlenceler hazırlamasını önlemek ve bu yeni yayım aracını salt bir eğlence organına dönüştürmek üzere TRT'nin üst yöneticileri, TV ünitesinin içinde kurulması düşünülen, günlük olaylarla ilgili izlence hazırlayacak bir bölüme şöyle bir ad bulmuşlar ve bu adı yönetmeliklere de geçirmişlerdi: Günlük olaylarla ilgili izlence hazırlayacak olan bu bölümün adı, «Siyasi Olmayan Olaylar Şubesi» idi.

Sözde özerkliği savunan ve bu uğurda sözde «özerklik kahramanı» olan ilk TRT döneminin üst yöneticileri yeni TRT Televizyonunda «siyasi olmayan olayları» izlencelerde işleyecek bir bölüm kurarak, «gerçek özerkliği» savunan ilk TRT Televizyonu yönetimi ve onun izlencecilerini bir de böyle frenleyebileceklerini öngörmüşlerdi. Kökeninde siyasal bir görüşün yatmadığı güncel olayları, bırakınız güncel olayları, kökeninde siyasal etkenlerin yatmadığı her hangi bir olay düşünebiliyor musunuz? İşte ilk TRT yönetimi ilk TV yönetimini böylece siyasal olmaktan uzaklaştırmaya çalışmıştı, TRT'nin sözde «özerklik dönemi»nde.

Bugün, «Ferhat ile Şirin»in Devlet Opera ve Balesi'nde Kültür Bakanlığınca yasaklanması olayında ortaya çıkan «politikanın sanata karıştırılmaması» görüşü tam on yıl önce, yansıttığı her olayda politikanın etkileri bulunan TRT Televizyonuna da TRT Genel Müdürlüğünün emirleriyle yerleştirilmek istendi. TRT Televizyonunun yönetimi ve yapımcıları böyle bir görüşe karşı direnince de «izlence denetimi» aynı dönemde artırıldı. Tohumları özellikle sözde «özerklik dönemi»nde atılmış olan izlence denetimi günümüze ne gibi uygulamalar ve alışkanlıklar getirmiştir? İşte gerçekte en önemli olan nokta, bu gibi bir sorunun yanıtı içinde yer alıyor.

Önce şunu belirtmeliyiz: TRT'nin ilk döneminde en ağır bir biçimde başlatılan izlence denetimi mekanizması daha sonraki dönemlerdeki üst düzey yönetimlerin işine yaradı ve pek çok izlen-

ce, bu izlenceler içinde yer alan diğer yapıtlar ve önemli yaratıcıların adları yasaklandı. Ama buna karşın da TRT'nin bilinçli izlence yapımcıları, gerçekçi yayımları kamuoyuna çıkarmak için gereken savaşımdan kaçınmadılar. Gerçi böyle bir direnişi ortaya koyanların sayısı çok azdı. Ne var ki, onların çabaları ile gerek radyolarımız, gerekse televizyonumuzun izlencelerine gerçekleri yansıtma geleneği yerleşti. Öte yanda, TRT'de sansür anlayışına varan izlence denetimi mekanizması, TRT yönetiminin oluşturduğu ve geliştirdiği sansürden belki daha korkunç olan bir başka geleneği de TRT'ye getirmekte gecikmedi. O da diğer bazı izlence yapımcılarının kafaları içinde oluşan kendi kendini sansür etme alışkanlığıdır. Böylece, bazı izlenceler daha TRT denetim mekanizmasına gönderilmeden önce, izlenceleri hazırlayan bazı yapımcılar tarafından «gizlice» ve «kendi kendine» sansür edilmektedir. En korkunç «denetim» ya da «sansür» de bu olsa gerek. Ayrıca, TRT'nin hangi döneminde koyulduğunu bilmediğimiz bir başka denetim kuralı da, bugün benimsendiği taktirde, radyo ve TV yapımcılarını daha başka korkunç alışkanlıklara sürükleyebilecek tehlikeleri getirecektir. Söz konusu kurala göre, TRT'de izlenceleri iki kez TRT Genel Müdürlüğü denetim mekanizması tarafından geri çevrilen yapımcıların «yapımcılık» görevleri ellerinden alınabilmektedir. Bu kurala dayanarak salt görevini yapmaya çalışan ve direnen olumlu radyo ve TV yapımcılarını etkisiz bir duruma getirmek mümkün olduğu gibi, olumsuz ve kolay bükülebilen diğer yapımcıların kafalarının içinde de «kendi kendini sansür» anlayışını bir kez daha oluşturmak kolaylaşacak ve Türkiye'nin her yanına, en etkileyici bir biçimde erişen ve okuma-yazma bilmeyeni bile koşullandıran radyo ve televizyon ile toplumumuzu daha da uyuşuk bir ortama sürüklemek rahatça sağlanacaktır. Ne yazık ki, günümüzde TRT uygulaması da işin bu noktaya getirileceğini gösteriyor.

TRT'de denetim gerekli midir?

Bu soruya hemen «hayır» diye yanıt verilemez. TRT yayımları birbirinden çok değişik ürünleri içeriyor. Her çeşit ses, konuşma, müzik, film, haber bunların başlıcası. Ayrıca, TRT yayımları çeşitli sınıfların bulunduğu Türkiye'de eğitimsiz ve beğenisi egemen çevreler tarafından geliştirilmemiş kitlelere erişiyor. Eğer TRT'nin erekleri bu sınıflı toplumu «uyutmak» ve «oyalamak» değil de, onları çağdaş demokrasiye uygun bir anlayışla «uyandırmak», «güzeli, doğruyu ve gerçeği vermek» ise, her şeyden önce, radyolarımızın ve televizyonumuzun olgun bir yayım politikasına sahip olması yine demokratik yöntemlerle sağlanmalıdır. Tüm izlence

yapımcıları bu olgun yayım politikasına uygun izlenceler hazırlayabilecek düzeye getirilmeli ve denetim ancak bundan sonra gerçekleştirilmelidir. Kaldı ki, demokratik bir ortamda izlence denetimi ancak «özdenetim» adı ile yapımcılar, yani izlenceleri üretenler tarafından ve yayımdan sonra yapılmalıdır. Eğer yayımdan sonra bu izlencelerde mesleksel, hukuksal ve güzelduyusal bakımlardan sakıncalar bulunduğu ortaya çıkarsa, bu gibi noktalar TRT yönetiminde ancak yayımdan sonra ele alınabilmeli ve söz konusu yapımcının bu hataları daha sonraki izlencelerinde yinelenmemesi için yine demokratik yöntemlere başvurulmalıdır. Bir başka anlatımla, gerçek ve işlevsel denetim ancak yayımdan sonra ve daha ilerde yapılacak olan yayımları gözeterek gerçekleştirilen denetimdir. Elbette filmlerin ve müzik izlencelerinin denetimleri ise ancak «sanatsal yönden» yayımdan önce yapılabilir.

Oysa TRT'nin sözde «özerk dönemi»nden beri gördüğünüz gibi, radyo ve TV izlencelerinin denetimi anti-demokratik yollarla ve yayımdan önce yapılıyor ve zamanda da bilgisiz ve yerleşik düzeni koruyucu bir anlayışla yerine getiriliyor. Bilgisizliğe verilebilecek en belirgin örneklerden biri, Nazım Hikmet'in «Benerci Kendini Niçin Öldürdü?» adlı şiirini «Fenerci» olarak değiştirmeye kalkan bir TRT denetçisi ile ilgilidir. Yerleşik düzeni korumak amacıyla yapılan izlence denetimleri ve yasakları ile ilgili örnekler ise bir başka yazının konusunu oluşturacak değin boldur. Kısacası, TRT'nin sözde «özerk dönemi»nde oluşturulan tutucu denetim anlayışı ve örnekleri, günümüze değin gelen ve daha uzun bir süre de devam edeceği anlaşılan ters bir uygulamayı gözlerimizin önüne seriyor. Zaman, olanak ve kâğıt bulunursa, bu konuda ilerde anlatabileceğimiz daha başka gerçekler de var.

muzaffer özdemir

GÜNÜ BAYRAM EDELİM

Mahpusânede yazdığım bu ilk şiirle
Beynimin ve yüreğimin tutuklanmazlığını
Tutuklanamazlığını haykırıyorum

Tutuklanışını mahpusânenin
Düşman surlarının vuruluşunu
Devrilişlerini haykırıyorum

Haydi gülüm
Haydi canım
Kurban heeey
Müjdeler verelim şimdi
Gelecek kuşaklara
Özgürlük türküleri
Tempo vurur sazlara

Vurpatlasın
Çaloynansın
Günü bayram edelim

Ezen saltanatı sömürücünün
Halkın idam kararına uğradı
Tarihin genç kaptanı proletarya
Bu kararı onayladı

Bundan böyle dünya kutlu
İnsanoğlu şen bize
Heheeey bize
Hey bize

5 Aralık 1979 / B. Paşa Cezaevi

YÜRÜDÜ GÖZLERİM PROLETERYA

Korkunç bir sabahtı uyandığımda
Basmışım postalımı yolunun ortasına
Kapatmışım geçitini düşmanın
Gözlerim mavzer namlusu
Yüreğim kurşun yavrusu

Korkunç bir sabahtı uyandığımda
Yürüdü gözlerim proletarya
Demiri yoleyledi
Çeliği ayak

Öylesine sert adımlar
Attık ki ileriye
Çatlattık yerin yüreğini
Çatladı düşmanın yüreği

Evet
Öylesine sertti...

En sevdalı adımları
Atarken ileriye
Selam dedik kavgadaki işçiye
Biz de varız dedik
Biz de varız ha
Şimdi sarılabiliriz
Hep beraber silaha
Ve zafer marşlarına
Kitaplara
Gitarlara
Sazlara

Korkunç bir sabahtı uyandığımda
Bir karanlık öldü
Bir güneş doğdu
Bir aydınlık kucakladı dünyayı

SİNEMA-EDEBİYAT İLİŞKİLERİ

BİLGESU ERENUS

Sanıyorum, çoğu yazarlar aynı çelişik, aynı karmaşık duyguyla yaklaşıyorlar sinemaya, sinema olgusuna. Öylesine bir duygu ki bu, coşkulu bir hayranlıkla, tiksinmeye varan bir ürküntüyü içinde barındırabiliyor.

Hayranlık duymamanıza olanak yok, bu çağdaş iletişim aracına. Okuma yazma oranı düşük bir toplumda kitaplar dergiler gazeteler soluksuz çünkü. Sinemanın doğrudan göze kulağa seslenmesi, sizdeki sinema hayranlığını, denetleyemezseniz hasetliğe bile dönüştürebilir hatta. Olabildiğince çok kişiye seslenmeyi hangi yazar azımsayabilir?

İçinde km.lerce selüloit yumak bulunduran bu teneke kutular, en özverili tiyatroların bile ulaşamadıkları kuytulara, köşelere kolaylıkla varabilmekte. Küçük kentte, köyde kasabada, sinema izleme alışkanlığı edinmiş kişilerin sayısı en savruk hesaplarla bile yirmi milyonu aşıyor. Çoğuda 15 yaşından küçük bu sinema seyircilerinin, bilemediniz 19 yaşında.. Egemen güçlerin, ve geçerli toplumsal ilişkilerin ipliğini pazara çıkarmak için bundan daha elverişli bir araç bulunabilir mi? Radyo TV belki ama, onun iktidarlarla sürekli değişen çehresine uyum yapabilmek her babayiğidin harcı değil.

Evet çağdaş bir yazar, çağdaş bir edebiyatçı, bu çağdaş aracı, sinemayı da kullanabilmeli artık. Sinema aracılığıyla kitlelere varıp, kitlelerin durumlarının ve sınıflarının bilincine varmalarında yardımcı olabilmeli. Zaten çağımızda, kitle haberleşmesinin patla-

dığı bir çağdır, yani kablo, transistör, uydu, manyetik bant, anten, sinema çağı..

İşte tüm bunları düşündüğünüzden, bir yazar olarak sinemaya saygınız coşkunuz daha da artar, dersiniz ki, evet toplumsal ilişkilerdeki çelişkiler en iyi sinema yoluyla aktarılabilir bu durumda, kitlelere. Toplumsal ilişkilerin geliştiği koşullar sinema yoluyla sergilenmeli mutlaka ve yüzyıllardır tutsak edilen emek adına gerekli ip uçlar verilmeli insanlara..

İşte (!) sanata edebiyata ve de sinemaya sığmayan ideolojik bir yaklaşım diye adlayanlar varsa bu konuşmayı beni bağışlasınlar. Şu yaşadığımız günlerde ideolojik olmadığını iddia eden her kişi her eser belli bir egemen ideolojiye hizmet ediyordur mutlaka, bu açık.

Evet, sinemaya duyduğunuz hayranlık ve coşkunun yanısıra ondan daha güzel ve eşitcil bir dünya için beklediğiniz yarar da eklenince bir yazar olarak yalnızca bir sinema seyircisi kalmakla yetinemezsiniz artık. Sinemanın içinde olma yollarını da arayacaksınızdır mutlaka. O güne değin işiniz kolaydı, bir aydın seyirci olarak sinema karşısındaki görevinizi iki türlü tepki ile hallediveriyordunuz bir çırpıda. «Bu kadar da aptallık ve de seviyesizlik olmaz ki canım» diyerek aşağılamak biri bu tepkilerden, ötekide, korkunç (!) olağanüstü bir şey gibilerinden bir yukarılama..

Ama sinema endüstrisinin kapısına bir yazar emekçi olarak vardığınızda ise durum başka. Bir de bakarsınız ki daha ilk adımızında bir yığın korku tünelleri sarmış çevrenizi. Her türlü tiksintiye hazır olmalısınız artık.

Korku tünelleri dedim. Hani bazı uluslararası sirklerin girişinde vardır, çoluk çocuğun zoruyla bilet alır girersiniz, hızla giden bir vagona atarlar sizi, karanlığa dalarsınız, yarasa kanatları iskeletler çığlıklar, kimi ucuz çığırtkanlar vagonlara tutunup saçlarınızı çeker yüzünüze ıslak çapıt sürerler, baykuş sesleri dört bir yanımızda acemi.. Aynı hızla kapı önüne konursunuz. Gün ışığına çıktığınızda korktuğunuzu değil ama aşağılandığınızı hissedersiniz yalnızca. Yanınızdaki çocuğun bile yüzü hâlâ kararsızdır korkup korkmamakta..

Sinema endüstrisinin de bu tünellerden farkı yok işte. Hele yapıtınız koltuğunuzun altında, varıp ta kapısına ilişki kurmaya görün.. Siz tüm bu korkutmacaların düzmece olduğunu, toplumun sermaye-mülkiyet ilişkilerinden kaynaklandığını, ve gelip geçiciliğini bilirsiniz, bilirsiniz de gene de sizi ve yapıtınızı en kısa zamanda paraya pula, kolay kazanca dönüştürecek olan bu soytarılıklar karşısında, dudağınız bile uçuklayabilir korkudan. Filim endüstrisi, bu

korkutmacaların gerçeğe yakın olmasını sağlamak için hiç bir fedakârlıktan kaçınmamaktadır çünkü. İşte bir yazar olarak sinemaya duyduğunuz tiksinti bu ilişkilerden kaynaklanıyor kuşkusuz.

Tiyatro ustası Bertolt Brecht, ünlü oyunu üç kuruşluk opera yüzünden filim yapımcılarıyla başı derde girdiğinde yapıtının bütünlüğünü kapitalist çarktan korumak için canhıraş kavgalar vermiş. O sırada onu ve kavgasını değirmenlerle savaşan Donkişota bile benzetenler çıkmış. Bir kısmı da demiş ki «Filimcilerle ilişki kurmakla çamaşırlarını yıkanmak üzere çamur dolu bir çukura atıyorsun, sonra da çamaşırlarım kirlendi diye yaygara koparıyorsun».

Doğal olmayan bu kul yapısı çukurlar, düzmece korku tünelleri yüzünden edebiyat ve sinema hiç mi buluşmamalı? Kapı aralığında türlü engellemelere karşın, kaçamak olarak buluştuklarında bile gerçekten yetkin, tadına doyumsuz ürünler ortaya çıktığına göre, elbette buluşulacak? Çünkü vazgeçmek yılmak, yalnızca sermaye ilişkilerinin insan beynini hadımlaştıran kasalarına yaramaktadır.

Edebiyat ve sinemanın buluşmasını engellemek için kimler hangi deyimlerle kuruyor bu korkulukları.. Söz gelimi şu en baştaki tünel, çürümüş ilişkilerin kokusunu bastırabilmek için geniz yakan bir traş losyonu kokusuyla yapımcıya aittir. İlk söz olarak bu işe şu kadar bin para yatırdığını sanattan anlamadığını ama seyirciyi iyi tanıdığını söyleyecektir, ve siz de yatırılan milyonların en kısa zamanda kâra dönüşmesi için kendisine hizmet edeceksinizdir. Belki de sizinle ortak dili yakalama gibi bir inceliği vardır bu sermaye sahibinin, bu denli açık konuşmaz da meselâ derki, «masrafımızı çıkarabilmek için takdir edersiniz ki bilmem kaç bin sinema salonunda başarı kazanmak zorundayız». Bu durumda onu takdir etmemek elden gelmez ve o sırada elindeki şövalye yüzüğün parıltısı. Bu durumda yazara düşense besleme niteliği olmayan ama halktaki mide salgısını arttıran çiğnene çiğnene çiklet olmuş konulardan birini daha patlatmak orta yerde. Yani ünlü deyişle fakir kız zengin oğlan ya da tam tersi. Halkta kendiliğinden birikmiş siyasal görüşleri, ilgiyi sömürmek için bu şemalara şimdi sosyal içerikli olanlarda eklendi. Seyircinin bu siyasal birikimini yanlışa saptıran, daha düşünce aşamasında boğan kötü örnekler hepsi de? Böyle bir sosyal içerikli filim konusu yazmanıza da razıdır yapımcı. Seyirciyi eyleme itmeyeceğinden böylesi bir konu da, sermayeye halel getirmeyecektir çünkü.

Siz iyi niyetli, coşkulu bir yazar olarak bu açıklamadan hâlâ bir şey anlamadınızsa, yapımcı bu kez de bir takım uzmanlara tes-

lim eder sizi. Onlarda bu konulardaki deneysizliğinizi yüzünüze vururken, kendi sahanızdaki ustalığınızı bir kez daha anıp, kibarca hizaya çağırırlar. Çünkü sizin farkında olmadığınız bir halk beğenisi diye bir gerçek vardır ki o da pek öyle derinlemesine şeylerden hoşlanmamaktadır sinemada. Keşke halk daha kaliteli şeyler istese değil mi ama? Sinemada saçlarını ağartan bu kişilerin deneye dayalı bu müthiş söylevleri gözlerinizi yaşartabilir.

Belki siz de bu konuda direnmek isteyeceksinizdir, söylemek istedikleriniz vardır sizin de. «Halkın beğenisi pekâlâ yetkin örneklerle yükseltilebilir, hep bu çizgide kalacak değil ya..» Ama fazla güçlü çıkmaz sesiniz. Çünkü biliyorsunuz ki, bu toplumsal ilişkilerin sürdüğü, değişmediği sürece halk beğenisini bir yerlere itelemek güçtür, ama onlara hiç değilse, toplumsal ilişkilerin değişebileceğini çağrıştıran şeyler söylenemez mi?

Bu lafı ettinizmi, ettiniz. Hemen komşusuna saygılı esnaf edasında -hani birbirlerini kötüleseler bile birbirlerinin müşterisini pek almazlarya birbirlerinin elinden,- işte öylesi bir edayla, yandaki tüneli gösterirler size. Yandaki sansür adlı tüneli devlet bizzat ve de şahsen kendi eliyle işletmektedir. Seslerini de kısarak şöyle biraz «elden ne gelirki derler, yoksa biz de sizler gibi düşünüyoruz ama..» İster inanır ister inanmazsınız artık bu söze..

İnanmadığınızı belirtmek için şunları söyleyebilirsiniz pekâlâ. Devletin bu konudaki hassaslığı olağandır. Hitler ve Mussolini'den bu yana kimi devletlerin sinemaya tavırları hep bu olmuştur. Çünkü büyük sermayenin hizmetindeki faşist devlet, sinemadaki büyüyü, yani insan beyinlerindeki uyuşmuş kıvılcımı canlandırabilme yeteneğini çok iyi bilmektedir. Bunu kendi propagandaları için kullanmışlardır bir süre. Ama allahtan pek anlamazlar da, sanattan akıllı uslu konuşurken, birden savaş nağraları atarak, halka gerçek yüzlerinin görünmesinde yardımcı olmuşlardır. Hem Hitler'in hem Mussolini'nin bu konuda birer de incisi vardır. Hitler «halkın çoğu kadına benzer» der meselâ, «akıllarından çok duygularına sesleniniz» onların. Allahtan Mussolini kadın erkek eşitliğini bozacak biçim de değilde, daha ortalıktan konuşarak, «modern insanın kandırılmaya çok müsait bir bir yaratık olduğunu belirtmiştir». Bu iki faşist «usta»nın sözlerini kulaklarına küpe yapan bazı ülkeler, sansür yasalarıyla seyirciyi zararlıdan müstehcenden korumak gibi kutsal bir gaye ile de etiketleyerek, halklara afyon edip uyutmuşlardır..

Siz bütün bunları söyleyip de hâlâ kapı önüne konmadınızsa, kendinizden değil ama, elinizdeki yapıttan kuşkulanmanız gerek, acaba nasıl bir yanlış yaptınız da vazgeçemiyorlar sizden diye. Ya da belkide elinizdeki daha önce okurunu seyircisini bulmuş toplum-

da ses getirmiş bir roman ya da oyundur ve salt bu nedenle sinema endüstrisi size bir süre daha katlanmayı göze almaktadır. Bu öneriye karşılık sizde verdikleri parayı alıp, bazen de alamayarak, yapıtınızı halk beğenisi uzmanlarının parça parça etmesine böylelikle, piyasaya uygun kâr metaına dönüştürmelerine katlanmak zorundasınız. Ya da yapıtlarının her perdeye aktarılışında dâva açmak zorunda kalan Bertolt Brecht gibi dâva açacak ve bu dâvaların tümünü de çok mümkün ki, onun gibi kaybedeceksiniz. Çünkü mülkün temeli adalettir. Bu iki bilinenli denklem de adaletin temeli ne olaki, oda mülk tabi.. Bu tür dâvalardan yararlanıp kendinize ün sağlamak istediğiniz bile yayılabilir filim piyasasında. Hem artık zaten kabak tadı verdiniz yeterince, sizi dinlemek istemez kimse. Belki yanlızca set işçileri, sinema endüstrisinin uygulayıcıları ama, onlar da ekmek can ve örgütlenme derdinde. Dertleşebileceğiniz tek kişi olabilirdi bu korkuluklar arasında. O da yönetmen. Ama yönetmenlerin çoğuda bu işin allahı benim edasında ya da savunusunda diyelim belki daha doğru, sinemanın ortak bir yaratı olduğunu hatırlamaz görünürler çoklukla. Halk beğenisi değilse bile, başkasının cebindeki paraya bağımlı oluşları, «sinema dili» gibi bir mazeret sürdürür önünüze. Ya da «sinemanın en kötü örneği bile bir gerçekliğin sergilenmesidir bay bayan yazar, siz hangi gerçekliğin kurulmasından söz ediyorsunuz diye» azarlanabilirsiniz bile. Aman bay rejisör ne yapıyorsunuz hiç bir belge tek başına gerçeği tanıtmada yararlı olamaz, lümyere kardeşlerden bu yana sinema ilerlemezdi yoksa, belgecilikte kalırdı, mucidi de öyle sanmıştı zaten...» diyecek olursanız çok işi vardır zaten rejisörün, çeker gider. Bazısı da yeni bir öneri karşısında heyecanlansa bile yapımcının daha garantili reçetelerine bağlı kalmak zorunda olduğunu bilir, susar. Sizin yazar acemiliklerinizin, sinemayı yeterince bilmeyişinizin sinemanın kalıplarını zorlayacağını onu geliştireceğini söylemeniz gerekmez artık.

Evet, görüp anlayıp izlediğim kadarıyla edebiyat ve sinema ilişkileri işte bu aşamada.. Neyseki bütün bu iç karartmalardan sonra bu pahalı endüstiri ile borç harç baş etmeğe çalışan, gönül ve akıl birliği etmiş kişilerin ürünlerini izleyip coşkulanabiliyoruz ara sıra. Yeni sinemacılar saygılı örnekler veriyorlar bu konuda. Gelin görün ki bu kez de başka bir korku tüneli, esnafı, salon sahipleri bir takım muziplikler düşünüyorlar onlara ve uyguluyorlar, salonlarını vermemek gibi yada filminizin olur olmaz yerine, seks sahneleri eklemek gibi düzeysizliğin dik alâsı.

Evet tüm bu iç bulanmalara karşın, bu güzel buluşmalar ürün vermeyi direnmeyi sürdürecekler, sürdürüyorlar. Sinema emekçi-

lerinin örgütsel mücadelesi de sinema endüstrisinin korkutmacalarına karşı ileri dönük bir müjde. Yazarlar edebiyatçılar da, gerekirse çamaşırlarının kirlenmesine aldırmadan daha sıkı ilişkiler kur malı sinema dünyasıyla. Uyuşukluğun tütsü tütsü hepimizl sarmalaması beklenen şu günlerde bunu yapmazsak bize tanınan tek haktan yararlanmak zorunda kalacağız. Eser verememe; yaratamama, üretememe hakkı bu da. Ki, bu gün dünyanın özgürlükçü demokrasilerle yönetilen 156 mutlu ülkesinden biri olmakla övündüğümüz «bırakınız yapacaklar yapsın, geçecekler geçsin» Türkiyesinde kimse çıkıpta yazar olarak neden ürün vermiyorsun diye sormaz size. Hele, yazana yazılana karşı baskılara alıştıkta, yazmayanlar için böyle bir baskı sözkonusu bile değildir. Davranıp kıpırdanamazsak işten atılma sürülme, işsiz kalma bilgisiz kalma öldürülme özgürlüklerinin yanısıra, yaratamama kitlelere ulaşamama özgürlüklerini de tepe tepe kullanabilirler. Hem zaten şurda iki bin yılına da pek bir şey kalmadı. Denilene bakılırsa, iki bin yılında muasır medeniyet seviyesine ulaştığımızda, muasır medeniyet zaten ikili anlaşmalardan yabancımız değildir uslu uslu oturur bekler bizi daha fazla ilerlemez, işte o zaman hep birlikte başımız göğe erer, rahat ederiz. Tuhaf bir rastlantı, İran Şahı'da devrilmezden önce, bu gelişme hızıyla Batı avrupa ülkelerine en kısa zamanda yetişebileceğimize inanıyorum demişti.

Evet, bu masallara inanmayacak kadar büyüdükse, her sanat eserinin bir eylem, her sanat eserinin siyasal ve sanatsal ortama bir müdahale olduğuna inanıyorsak, ürün vermeliyiz mutlaka ve bunların kitlelere ulaşma yollarını da zorlamalıyız.

AYHAN BOZFIRAT'IN BİR ÖYKÜSÜ

Desenler: Sabahattin Tuncer

KARA KUŞ

— Arsız, yılışık bir kuş için kendini böylesine üzmeye değer mi Allahaşkına, dedi kadın. Aldırma. İşi oluruna bırak azıcık.

Adam karısının anlayışsızlığına kızdı, ama belli etmedi:

— Neler söylüyorsun sen, dedi. Sanki ben de pek meraklısıydım onun. Ama ne yapayım, rahat bırakmıyor ki... Sürekli gözleri üstümde. Sürekli izliyor beni. Her sabah penceremin önüne dikilip... Kovalıyorum. Biraz sonra bakıyorum yine gelmiş...

Kadının bu konudan artık iyice sıkıldığı belliydi. Ama kocasına destek olmak yükümlülüğünün bilinci içinde:

— Ne söyleyeyim, bilemiyorum ki, dedi çaresiz bir anlatımla. Üzülmeyesin diye böyle söylüyorum... Ah, bir elime geçirsem, parçalayabilirim onu.

Adam karşılık vermedi. Az sonra kadın, yeni bir buluşun coşkusuyla ekledi:

— Hademelerden birine öldürtemez misin onu?

Buluşu gerçekten çok yerindeydi kendince. Yineledi:

— Tabii ya... Söyle hademelerden birine... Biraz da bahşiş verirsin tamam... Oh, kurtuldun gitti işte... Sen de, ben de... Madem ki rahat vermiyor, yapılacak tek şey bu...

Adam, karısının önerisini çok saçma bulduğunu belli eden bir bakıştan sonra:

— Akıl mı bu seninki yani, dedi. Tamam, hademelerden birine öldürttüm. Ya ondan sonrası?.. Adam ilkin hiçbir şey belli etmez. Ama başına yeni bir belayı da alırsın. Gider ötekilere de haber verir. «Bir zavallı kuşa aklını taktı» diye, beni her görüşte kıs kıs gülmelerinden geçtim, bir de dinlemez olurlar adamı. Zaten kaytarmaya yer arıyor keratalar. Artık bir dosyayı, bilmem kime götür, dediğimde bahaneler bulup işi iyice sallarlar. Zaten...

Sustu. Kadın iyiden yitirmişti ilgisini. Adam, düşünceli bir suskunluktan sonra başladı konuşmaya:

— Ama kabahat bende, dedi. Sert davranmayı göze almadığım için suç bende. Hani şu, «hava basmak» var ya... Gençlerin hiç ağızlarından düşürmedikleri «hava basmak»... Havanı basacaksın, anladın mı... Her yerde böyle bu... Benden daha kıdemsiz, iki günlük memurlara bile bana olduğundan daha saygılılar. Ama dediğim gibi işte...

Kadın ilgisini toparlayıp, yeni bir görüş attı ortaya:

— Peki, dedi, gençlere, yani işe yeni başlayan memurlara söyle sen de...

Adam, onun sözünün arkasını getirmesine olanak tanımadan, sert bir sesle:

— Ne söylediğini biliyor musun sen, dedi. Olacak şey mi bu söyledikleri allahaşkına. Kusura bakma ama karıcığım, iyice saçmalıyorsun.

Kadın, söylemek istediklerinin neden saçma olduğunun tam bilincine varamadan:

— Ne bileyim ben, dedi, yine çaresiz bir anlatımla.

— Zaten adamlar can sıkıtısından eğlenmek için fırsat kolluyorlar. Yok birinin bıyığı, yok ötekinin kılıbıklığı. Yok bilmem kimin cimriliği... Durup dururken «Bize çay ısmarla» diye tutturuyorlar adama. Canları çay istediğinden değil ha... Neymiş efendim, gülmekmiş amaç. Kızdırmak, sonra da gülmek. Tek amaç bu. Bir de şu pis, arsız kuş için alay ettireyim kendimle, öyle mi?.. Ne kendimden küçüklere söyleyebilirim bunu, ne amirlerime... Tüm saygınlığımı yitiririm işte o zaman.

Kadın ne yapacağını bilemeden, öfkeli söylendi:

— Ah, şu kuş. Tanrının belası şu Kara Kuş... Bir geçse elime...

Adam sıkıntılarının böylesine içten paylaşılmasının verdiği iç rahatlığı ile başladı konuşmaya:

— Şöyle kırk yılda bir, eşimi dostumu yemeğe götürmeye, onun masrafını çekmeye hakkım yok mu benim?

Kadın sözünü kesti kocasının:

— Ne demek, dedi, elbette var. Kim karışabilir ki buna?

Adamın hali dokunaklıydı şimdi:

— Eh, ondan sonra oturup bir hesap çıkarmıyayım mı?.. Ne kadar harcadığımı, hele ay sonuysa, geriye ne kadar param kaldığını bilmek istemem doğal değil mi?.. Hem öyle olmasa bile, bir memurun parasını —ne kadar olduğunu bile bile— sayması doğaldır. Ama ne gezer... Pis hayvan sırıtarak gözlüyor beni. O sırada biri içeri girdiğinde, durumu belli etmemek için toparlanıp çaba harcadığımı anlayınca, bir gülüşü var ki... Bilemezsin açık açık gülüyor. İyiden alaya alıyor beni.

Kadın kocasını yüreklendirme çabasıyla:

— Canım sen de ondan yana bakmayıver... Aldırma bile.

Adam çaresiz:

— Olmuyor. Olmuyor işte. Ben de hep bunu yapmak istiyorum. Ama olmuyor. Tam tersine, böyle anlarda gözüm inadına ona takılıyor. Gözgöze geldiğimde de çıldırmamak elde değil...

Kadın düşünceli, ne yapmak gerektiğini bilemeden dinliyordu kocasını.

— Maaşların artacağının daha kokusunu alan hangi memur sevinmez?.. Herkes daha para eline geçmeden başlar hesaba kitaba...

— Eh, doğal birşey bu da, diye doğruladı kadın.

— Doğal tabii, dedi adam. Böyle bir habere sevinmeyecek kişi var mıdır yeryüzünde? Herkes daha bir keyifli çalışır o gün. Ama pek öyle içli dışlı olmadığın bir iş arkadaşının omuzuna vurup, içtenlikle, «Boşver, binin yarısı beşyüz, o da biz de yok nasıl olsa. Boşuna sıkma canını» gibi, o güne dek hiç ağzından çıkmamış gereksiz sözler söylersen, bunun nedeni, kulağına gelen zam haberinin sevincidir. Belki çok anlamsız bir davranıştır bu. Ama sevinç çocuklaştırır insanı... Herkes buna benzer bir takım saçmalıklar yapar da, yine de bilinsin istemez gerçek nedeni...

Kadın ilgisiz dinliyordu şimdi. Adam sürdürdü konuşmayı:

— İşte o zaman göreceksin Kara Kuşu... Açık açık gülüyor. Yalnız gülmekle kalsa neyse. Öyle bir acıma var ki, bu gülüşün arkasında. İşte o istedikçe daha çok göz atıyorum ona. O, daha çok gülüyor bu kez... Nereden çıktı şu Kara Kuş başıma...

Kadın aklına ilk kez gelen bir soruyu sordu:

— Ne biliyorsun, dedi, belki ötekileri de izleyen başka kuşlar vardır?

Adamın da o güne dek aklına gelmemişti bu:

— Bilmem, dedi. Kimbilir, belki de... Belki onlar da kimseye söylemeyip...

Adam daha uzatacaktı konuşmayı. Ama kadının uykusu gelmişti. Esniyordu: Gerçekten yüreklendirici bir sesle:

— Üzme kendini, dedi. Hiçbir şey hep kötü gitmez. Bak görürsün, bir gün herşey nasıl yoluna girecek. Haydi yatalım artık.

Yatarken uyku ilacını almayı unutmadı kadın. Uykusu gelse de alıyordu ilacı. Eğer ilaç almadan yatarsa gecenin bir saatinde uyanıyordu nedensiz. Ondan sonra da uyku tutmuyordu. Ya da kötü düşler görüyor, kimi de ağlıyordu. Sabahleyin kocası neden ağladığını sorduğunda bir yanıt bulamıyordu verecek. Kendi de bilmiyordu çünkü neden ağladığını. Ama ağlıyordu işte uykusunda.

Biribirine benzeyen bir sürü gecelerden biri yerini, biribirine benzeyen bir sürü sabahlardan birine bıraktı ertesi gün. Kadın kocasını yolettikten sonra, akşamdan kafasında sıraladığı işleri görmeye girişti. Ama elektrikler kesikti işte. Son yılların gündelik, doğal olaylarından biriydi bu. Elektrik, su olur olmaz zamanlarda kesilirdi. Bunlara sinirlenmek anlamsızdı. Ona göre önlemler almak zorundaydı insanoğlu, eğer koşulları değiştiremiyorsa. Bir kadın, evinin, kocasının, çocuklarının tüm işlerini, geçim sıkıntısını yüklenmiş bir kadın, nasıl değiştirebilirdi ki bu tür koşulları?.. Öyleyse?.. Sinirlenmemeyi öğrenmek gerekiyordu herşeyden önce. Yaşam, dikenli bir tarlaydı onun anlayışına göre. Bu dikenli tarlada yetişen bir gelinciği görebilmekti mutluluk. Tüm dikenleri görmezlikten gelmeye çabalayarak, gerekirse onlarla savaşarak bir gelinciğe varabilmek... Yaşama bir tür davranış biçimiydi bu. Bu davranış biçiminden ötürü onu kınayanlar olabilirdi. Ama ne yapalım gerçek buydu işte. Güç koşulların insanıydı o. Doyumlu, varlıklı bir aileden gelmiyordu ki, yaşamı kolayından alabilsin... Tüm yaşamları boyunca mutsuzluklarını, öğretmenlerinin ya da babalarının haksız bir davranışına bağlayan kişiler de vardı. Ama onlar her istediklerini sağlama olanaklarına sahip ailelerden geliyorlardı. Yaşama bu tür davranışından dolayı beğenmeyebilirlerdi onu. Beğenmesinler. Zaten o da, onları beğenmezdi ki. 'Şımarık bebekler' derdi o tür kişiler için.

Ama bugün elektrik kesintisine sinirlendi işte. İşlerin sırasını değiştirmekti yapılacak tek şey. Ama yeni bir sıralamaya girişemeyecek denli sinirlenmişti. Bir cıgara yaktı. Cıgara içmezdi oysa. Cıgaranın dumanı öksürtünce öfkeyle söndürdü cıgarayı. Pencerenin önüne gitti, ne yapacağını bilemez bir biçimde. Köşedeki bankayı bekleyen askerleri görünce öfkesi, bir de kaygıyı aldı yanına. Yaşam tatsız birşeydi. Umut yoktu yarınlarda. «Bugünkü toplantıya gitmeyeceğim» dedi kendi kendine. Yaşamındaki sayılı eğlencelerden biriydi bu arkadaş toplantıları. «Gitmeyeceğim» diye yineledi. Oysa kaç gündür bu toplantı için hazırlamıştı kendini. Ama gitmeyecekti. «Zaten sıkılıyorum artık» diye geçirdi. Bir yerden sonra belli konular

üstünde toplanan söyleşiler, ev sahibinin kendi yaptığı çöreğe zorunlu övgüler, gizli kimi kıskançlıklar... Evet, yaşam tatsız birşeydi. «Kaç yıl oldu dans etmeyeli» diye düşündü. Kocasıyle tanışmadan önceki sevgilisi geldi aklına. Onunla dans ederdi. Dansı, eğlenceyi seven biriydi o. Yaşamın tadını alabildiğince çıkarmaya çalışırdı. Güçlükleri görmezlikten gelen bir delikanlıydı. Onunla geçirdiği güzel günleri düşünmeye çalıştı. Hayır... Güzel hiçbir şey yoktu düşünde. Sorumsuz, güçlüklerden kaçan keyif düşkünü biriydi. Ya kocası?.. «Hep kendisi için yaşar o» dedi kendi kendine. İlk karşılaştıklarında, ağırbaşlılığı, düşünen insan yapısıyla oldukça etkilemişti onu. Ama hep düşünen, yaşamı asla olduğu gibi kabul etmeyen bir tür çılgın... Bir bencil aynı zamanda. Hep kendi sıkıntıları, sorunları vardı. «Ya ben?..» diye düşündü. «Ben, onun sevdiği şeylere eğilip, sevmediklerinden kaçarken, o beni düşündü mü hiç?.. Benim için yaşamında neyi değiştirmeyi göze alabildi bugüne dek?.. Bencil...» Evet, bencilin tekiydi kocası. Bugüne dek kocasının bencilliğini nasıl olup da anlayamamıştı?.. Şaşırdı buna. Hep kendi sıkıntılarını, kendi sorunlarını yüklemişti onun sırtına. O da hep yüklenmişti, gerekeninin bu olduğunu sanıp. Bir gün sormuş muydu: «Karıcığım sen?..» Eğer onun sorunlarıyla da ilgilenmeyi bilseydi azıcık, Kara Kuş böylesine rahatsız etmezdi onu. Ama o hep kendini yaşıyordu... Yıllardır aklına gelmeyen bir sürü soru karşılık beklercesine sıralanıp duruyordu. Tekdüze, renksiz yaşantılarına bir tat katabilmek için, başından geçen bir sürü olayı güldürü biçimine sokup anlattığı geceleri düşündü. O olaylar hiç yaralamamışlar mıydı kendisini?.. Ama kocası hiç ilgilenmezdi işin o yanıyla. Yaşamda mutluluğu yakalayabilmek için harcadığı çaba, hep kocasının sorunlarını sırtlanarak, ona yürek vermek için kendini sürekli güçlü tutmak zorunluluğu neler alıp götürüyordu ondan?.. Kocası farkında mıydı bunun?.. Ama yorulmuştu artık. Hem de çok yorulmuştu. Tüm bunları bugün farkediyordu. Hiçbir şey istemediyse o güne dek, gerçekten istemediğinden miydi?.. Yıllardır muştulu bir haber bekliyordu için için. Neydi bu haber? İçeriğini kendi de bilmiyordu ama, yaşam biçimini tüm değiştirecek, ona o güne dek tatmadığı sevinci tattıracak bir haber işte... Usul usul tükeniyordu. Hiç sesini çıkarmadan. Kara Kuşu dinliyordu üstelik, kocasına yardımcı olabilme çabası içinde. Ama yorulmuştu artık. «Ağlama-

yan çocuğa meme vermezler» diye geçirdi. Evet, ağlamamıştı hiç. Bunun için de suç kendisindeydi. Biraz düşününce bu değerlendirmenin yanlış olduğu kanısına vardı. «Bir ana çocuğuna meme vermek, onu doyurmak için ağlamasını beklemez. Benim oğlum, benim kızım, herneyse benim çocuğum şu zamandan beri emmedi. Acıkmıştır, der. Emzirir onu. Giderek ağlamamasından kuşkuya kapılır...». Ama böyle düşünmek için ana olmak, sevmek gerekir. Kocası yalnızca kendisi için yaşıyordu. Bencildi. İstemediği için hiçbir şey vermemişti. Sevseydi, gerek varmıydı onun istemesine?..

Kocasının dönmesini dört gözle bekliyordu. Öfkesi geçmeden kavga edecek, yıllardır sormadığı soruların hesabını isteyecekti ondan. Ama erkendi daha. Kocasının dönmesine çok vardı. Öfkeli, ne yapacağını bilemez bir biçimde kalktı yerinden. Yine pencerenin önüne geldi. Daha çok vardı Kocasının dönmesine. Bu gibi durumlarda işe girişmek, öfkeyi yatıştırmada en etkin yoldu. Beklemekle geçmezdi zaman. Başlamalıydı işe. Zaten elektrik gelmişti. Açık bıraktığı lamba haber vermişti elektriğin geldiğini. Mutfağa girdi. Bir sürü iş onu bekliyordu. Aceleci, sinirli işlerini tamamlarken içindeki kavgayı unutuverdi. Unutmuştu hesaplaşmayı.

İşi bitince yorulduğunu anladı. Üşümüştü de. Hırkasını geçirdi sırtına. Ellerini hırkanın ceplerine sokunca bir düğme yakaladı. Gömleğinin düğmesiydi bu. «Şimdi dikmezsem kalır» dedi kendi kendine. Yatak odasına gitti. Gömleği çıkarmak için dolabı açınca, bugünkü toplantı için özene bezene diktiği entariyi gördü. Herşeye karşın yaşamından kaçırdığı sayılı tatlı günlerden biriydi bugün. Başka eğlencesi yoktu ki... Kendiliğinden dinen öfkesi ansızın tüm gücüyle çıktı karşısına. «Ben yokum ki onun için» dedi. Yıllardır sormadığı sorular şimdi yeniden dikildi karşısına. Kocasının dönmesine az kalmıştı. Hesaplaşma günüydü bugün...

Tüm öfkesine karşın, düzenli ev kadınlarına özgü bir alışkanlıkla kurdu sofrayı. Kocası zili çaldığında herşey hazırdı.

Adam kendisiyle ilgilenilmeye alışkın kocaların tasasızlığı içinde, karısının öfkesini farketmedi bile. Oysa öyle belirgindi ki bu öfke. Üstünü değiştirdi. Elini yüzünü yıkadı.

Yemek yerken konuşmuyorlardı. Kadın tüm kararlılığına karşın bir süre sonra dayanamayıp sordu:

— Kara Kuştan ne haber?

Sonra da suçladı kendini. Sözünde duramamış, konuyu kocasının açmasın bekleyememişti.

Adam bu soru üstüne, karısının içinden geçenlerden tüm habersiz, mutlu aydınlık bir yüzle:

— Ben de şimdi sana muştulu bir haber verecektim, dedi.

Kadın yıllardır beklediği muştulu haberin sevinciyle tüm öfkesini unutup sordu:

— Hayrola ne var?

Adam gülerek, sevinçli:

— Kara Kuş öldü, dedi.

Kadın şaşkın, yıkılmış çatalı bıraktı elinden,

— Ne, dedi, Kara Kuş öldü mü?

— Evet, dedi adam.

Tadını çıkara çıkara anlatıyordu:

— Evet. Bugün hiç uğramadı. Ben de pencerenin önüne gidip kollama-

ya başladım, nerede kaldı diye. Baktım ortalarda yok. Pencereyi açtım, sağa sola bakındım yok. Bir de aşağı bakınca ne göreyim, yerde ölü yatıyor.

Kadın yıllardır biriktirdiği öfkenin tüm gücüyle:

— Hayır, diye bağırdı. Olamaz bu.

Adam şaşırdı. Gülerek:

— Ama oldu karıcığım işte, dedi. Kara Kuş öldü.

Kadın kocasının anlayışsızlığına daha da sinirlenmişti:

— Hayır hayır, dedi, olamaz.

Adam şaşkın yineledi:

— Oldu. Dedim ya oldu. Kara Kuş öldü.

Kadın öfkeli bir hıçkırıkla:

— Hayır olamaz bu, dedi. Kara Kuş bugün ölemez.

Adam sevincini yitirmişti. Şaşkın:

— Neden olmasın, dedi. Ecelin ne zaman geleceğini hangimiz bilebiliriz.

— Bugün ölmemeliydi, dedi kadın hıçkırarak. Tam ölecek günü buldu

Adamın şaşkınlığı gitgide artıyordu:

— Bugünün ne özelliği var ki? diye sordu.

Sonra da alıngan ekledi:

— Doğrusu senin de sevineceğini sanmıştım. Kara Kuşun senin için bunca değerli olduğunu bilmiyordum.

Kadın bir yandan hıçkırırken, bir yandan:

— Anlamıyorsun, dedi, anlamıyorsun. Bugün ölmemeliydi Kara Kuş.

Adam, karısının davranışından hem şaşkın, hem alıngan:

— Eh, anlamıyorsam bağışla beni. Ama şunu bil ki, yeryüzünde bu durumu anlayacak hiçbir koca yoktur.

Kadın erkekler hakkındaki yargısını belirtme fırsatını kaçırmadı:

— Kuşkusuz, dedi, hiçbir koca anlayamaz... Ne talih bendeki... Ölecek günü buldu.

Adam çok gücenikti şimdi:

— Aşkolsun sana, dedi. Bana bunca sıkıntı veren, tüm rahatımı kaçıran...

Kadın dinlemek istemiyordu onu. Sofradan kalktı, bir koltuğa geçti oturdu. Ağlaması öfkeli değildi artık. Sızıltılı bir hal almıştı. Haksızlığa uğramış, çaresiz bir çocuk gibi ağlıyordu. Dokunaklıydı hali.

Adam karısınn yanına gitti. Avutucu bir sesle:

— Karıcığım, dedi, neyin var senin?

Ama sözünün arkasını getiremedi. Kadın koluyla itti onu. Adam şaşkınlık içinde onun karşısındaki koltuğa otururken bir cıgara yaktı.

Kadın içini çeke çeke ağlarken, adam bir yandan onun susmasını bekliyor, bir yandan da düşünüyordu: «Kara Kuştan kurtulduk diye sevinirken... Yaşam gerçekten tatsız birşey. Kaçmalı... Kaçmak en iyisi... Ama nereye?..»

OLAYLAR-YORUMLAR

«Düşman» Üstüne Notlar

ATAOL BEHRAMOĞLU

Sinema-TV Enstitüsündeki özel gösterisini izlediğim bir kaç günden beri, «DÜŞMAN» filminin baş kişisi İsmail'in, yuvasının dağılmaması için, ekmeğini kazanabilmek için, ilk okula başlayacak kızının okul giderlerini, yaşlı kaynanasının sağlık gereksinimlerini, karısının kimi gerekli, kimi özentili isteklerini karşılayabilmek için umutsuzca çırpınan bu halk delikanlısının görüntüsü gözlerimden, aklımdan silinmiyor. O zavallı, yaşlı kadının, bir yandan yoksunluklar, bir yandan fotoromanların ve tüketim toplumunun yalancı dünyasının etkileri altında kıvranan o alımlı, güzel halk kadınının, ve o güzelim, küçücük, bahtsız çocuğun görüntüleri de... Ve yaşadığımız günlerin hır gürü içinde, o görüntüler zihnimden silinmesin, daha da derinliğine kazınsınlar istiyorum...

Bir bakıma, sinemanın da, edebiyatın da alışılagelmiş, melodramatik kalıpları gibi görünebilir bunlar. Çok yanıltıcı bir yargı olur bu. Çünkü Yılmaz Güney'in usta sanatçı elinde, duyarlı insan yüreğinden, devrimci kafasından çıkmıştır bu görüntüler. Ve bu yüzden böylesine etkileyici, böylesine gerçek ve unutulmaz olmuşlardır.

Yaşamı en beklenmedik, en sarsıcı ayrıntılarından, çelişkileri en yoğun, en keskin noktalarından yakalıyor Yılmaz Güney. Devrimci bilincine, olağanüstü bir gözlem gücü, zengin bir yaşam deneyi ve gözüpek sanatçı fantezisi de eklenince, ortaya benzersiz bir yapıt çıkıyor gerçekten de. Beyaz perdede izlediğimiz şey, herhangi bir öykünün kalıplarını aşarak yaşamın kendisi oluveriyor. Beyaz perdedeki görüntüler yaşamdaki milyonlarca benzerlerinin simgeleri oluveriyorlar birden.

«Düşman» filminden bir görünüm.

İsmail lise birden ayrılmış, köy kökenli bir delikanlıdır. Yoksullukla orta halliliğin sınırında sayılabilecek bir çiftçi olan babasını kırmak pahasına köyden ayrılmış, yoksul, fakat gönül verdiği

bir kızla evlenmiştir ve ilçede bir küçük evceğizde oturmaktadırlar karısının annesi ve küçük kızlarıyla. Evinin ekmeğini kazanması, kaynanasının yaşlılıktan görmez duruma gelen gözlerine gözlük alması, yine onun dişsiz ağzına diş taktırması, ilk okula başlayacak çocuğunun okul masraflarını karşılaması, yaklaşan kış için yakacak alması, köhne kira evini onartması, çok sevdiği karısının kimi gerekli kimi özentili isteklerini karşılaması gerekmektedir. Nasıl?

Bu noktada, yaşadığımız toplumun acımasız, isyan ettirici, boğucu gerçekleri bir ilçenin boyutları içinde gözlerimizin önüne serilmektedir.

İşte işçi pazarı. Hayvan seçer gibi, çalıştıracak adam seçmeye gelen irili ufaklı iş sahipleri... İşte işçi pazarındaki işçilerin gözlerinden izlediğimiz bir başka acıklı öykünün bir parçası: Kendini otelin balkonundan atıp öldürmek isteyen çırıl çıplak genç kadın. Kocası yıllardır Almanyadadır ve kadın orospu olmuştur. İşte hem açlığın, hem cinsel isteklerin kıskacında bunalan zavallı Karadenizli delikanlı. İşçileri götüren pikabın arkasından koşarken kaldırımlara düşüp can veren ve cesedinin üstüne çıplak kadın resimleri basılı bir gazete sayfası örtülen. İşte, geleneksel değerlerini korumaya savaşan, güngörmüş Diyarbakırlı emekçi. İşte iş bekleyenler kalabalığının çevresinde dolanan akbaba, yani eskici... Halkımızın yaşamından genişçe, derinliğine bir kesit yani. Ve daha filmin başlarındayız...

İsmail'i hal'de hamallık yaparken görüyoruz sonra. Mahalle komşusu yaşlı hamal Feyyat kalp krizi geçirirken, onun semerini sırtlamıştır yardım olsun diye. Ve bu arada haldeki üstencinin ağzından, Feyyatin bu dağ gibi halk adamının karısının ve kızının orospuluk ettiğini öğreniyoruz. (Filmin ilk bakışta en yadırgatıcı, fakat sanıyorum ki en gözüpek ayrıntılarından biridir bu. Böylesine dağ gibi bir halk adamının, bir güzel emekçinin karısı ve kızı nasıl orospu olur? Bal gibi olur işte. Berlin'in kenar mahallerinde yetişen çocuk yaştaki kızlarımız nasıl beyaz kadın ticaretinin metaı oluyorsa. Yoksulluğun, sömürünün, egemen sınıfların, tüketim toplumunun her türlü namussuzluğunun sonucu olarak.)

Belediyenin bir kaç gün sürecek köpek zehirleme işine giriyor İsmail. Elinde bir tepsi, zehirli köfte atıyor köpeklere ilçenin sokaklarında. Sonra köpek ölülerini toplayıp bir başka mahalle komşusunun at arabasına dolduruyor. Yolda bir çocuk taşlıyor onu, korunmaya çalışıyor İsmail, zavallıca. Elinde zehirli köfte tepsisiyle okulun yanından geçiyor kızının okula başladığı gün, lise birden ayrılma İsmail... (Ülkemizde eğitim sistemi denilen şeyi toplumsal temellerinden yakalayan bir buluşma!) İstiklâl marşı okuyor çocuklar kırık dökük sesleriyle. (Yoldan gelip geçen halk insanlarının şaşkın, kararsız bakışları, duruşları...) Gece düşünde, gömüldükleri çukurda canlanan, saldıran köpeklerle boğuşuyor İsmail. Köyüne gidiyor bir ara, babasından bir şeyler umarak. Yarı deli kardeşiyle, sakat, ilkel düşünceli babasıyla acımasız bir dövüşmeden başka bir sonuç vermiyor bu da. Karısıyla çatışkıları son noktasına varmıştır. Kazanmaya çalıştığı o küçücük mutluluk, evceğizinde, çocuğuyla ve sevdiği kadınla insan gibi yaşama umudu, daha da uzaklaşmıştır ondan. Neden böyle kötü, acımasız olmuştur in-

«Düşman» filminden bir başka görünüm.

sanlar? Onu köpek zehirliyor diye ayıplayan bu insanlar nasıl kayıtsız kalabilmektedirler, cesedinin üstüne çıplak kadın resimleri örtülen bir insanın ve filmin başlarında kendini öldürmek istediğine tanık olduğumuz, sonradan deniz kıyısına vuran cesedini gördüğümüz o genç kadının ölümleri karşısında?

Bir küçücük mutluluk ışıltısı: Yıllar önce İsmaillerin oturduğu evin sahibi olan, herhalde 6-7 eylül olayları sırasında dövülmüş, evinden ve toprağından kovulmuş Yunanlının, karısı ve kızıyla, doğduğu, yaşadığı bu toprakları ziyareti. O, güzel sayılamayacak, fakat yabancılaşmamış, sıcak, insancıl Yunanlı kız... İsmail'in koluna girişi. Gözlerinde, alnında parıldayan insanca, sevgilice ışıltılar. Birlikte çektirdikleri fotoğraf. İsmail' in yabancılaşmış karısında gitgide yitirdiği o sevgilice yakınlığın bir an ışıldayıp sönmesi...

Sonra Alman'ın gelişi... İlçe eşrafından (ilkel, faşizan eğilimlerin prototipi olarak çizilmiş) horozcu Şevket'ten dövüş horozu satın almak için... Çanakkale'ye yakın bu ilçede, Çanakkale anıtlarının bulunduğu yerde Almanın şerefine verilen açık hava şöleni... Neşesiz çalgıcılar... Kendilerine verilen yiyecekleri almayan, ama şölen sonrası artıklarını kapışan sığırtmaç çocuklar. Duygusuz, taştan anıtların anlamsız görkemi, göbek atan Alman, yanındaki adamlar ve eşraftan horozcu Şevket. Onlara sofra hizmetçiliği yapan, suskun, acılı, onurlu İsmail... Bütün bu karşıtlıklar ortasında, turizm, para, milliyetçilik ve İsmail'in karısının da fısıltıyla adının geçtiği belden aşağı konuşmalar...

Şölen sonrasında, kaynanası için toparladığı tavuk eti artıkları ve yarım şişe rakı kalıntısıyla eve dönen İsmail evde karısını bulamaz.

Hamal Feyyat'ın karısı ve kızıyla bir süredir ilişkide olan genç kadın, süslenip zengin bir ailenin sünnet düğününe gitmiştir o gece. Ve yine bu «geleneksel» düğünün konuğu olan Alman'a sunulmuştur düğünün sonunda.

Evlilik fotoğraflarının yanını yöresini dolduran çıplak kadın fotoğraflarına özenerek boyanmış, yalın güzelliğini kirletmiş olan genç kadın geç bir saatte döner eve. Gerçekten pişmandır. İsmail yarı çıplak dışarı atar onu. Çocuğunun yalvarmalarına dayanamaz, içeri alır sonra. Ama içinde bir şey kırılmıştır onulmazca.

Alman işini bitirmiş, alacaklarını almış giderken, hizmetine karşılık bir kaç mark sıkıştırır İsmail'in cebine. Bir süredir ölüm döşeğinde yatan hamal Feyzo'nun ölümü aynı güne rastlar. Ve yine o gün, Feyyat'ın çoktandır İstanbul'a gitme hazırlığında olan karısına ve kızına İsmail'in karısı da katılır...

Çaresizlik içinde kıvranan İsmail'e, komşusu arabacının İstanbul'da bir fabrikada işçi olan ve o sırada ilçeye izinli gelen oğlu ve gelini el uzatırlar. İsmail küçük kızını baba ocağına bırakır bir zaman için, belki bir bakımevine yerleştirmek üzere kaynanasını yanına alır, ve bir fabrikada iş bulmak umuduyla, ve en temeldeki nedenlerini belki anlar gibi olduğu, ama hâlâ tam tanımlayamadığı acıları içinde, o genç işçi çiftle birlikte İstanbul'a gitmek üzere bir otobüse biner o da...

İsmail'in, karısının, ve iki buçuk saati aşkın film süresince o deniz kıyısı ilçesinde izlediğimiz her şeyin öyküsü, emperyalizmin, tüketim toplumunun ekonomik ve kültürel saldırısı önünde boğulmakta olan Türkiye'nin yaşamından, ince ve gerçekçi ayrıntılarla yoğunluk kazanmış büyük, derinliğine, bir kesittir. Kanayan, bunalan toplulumuzda milyonlarca benzeri yaşanan, yaşanmakta olan bir gerçekliktir. Unutmamamız, hep aklımızda tutmamız ve hiç birimizin dışında olmadığı, olamayacağı bir gerçeklik... Filmin teknik açıdan eleştirilebilecek yanları (özellikle birinci bölümde bazı ayrıntıların fazlaca uzaması v.b.) elbette söz konusu. Fakat kanımca, artık dünya ölçüsünde de haklı olarak kendini kabul ettiren sanatçı ustalığı, sarsıcı gözlemleri, insanca duyarlığı ve bilinciyle Yılmaz Güney, duyarlıklı rejisiyle Zeki Ökten, o yaşlı kadın ve küçük kız da içlerinde olmak üzere tüm oyuncular, eleştirilebilecek yanların çok üstüne yükselen bir yapıt ortaya koymuşlardır. Düşman düzenin kokuşmuş temellerine gözüpek bir darbe daha indirenlere sevgi, selam...

ATAOL BEHRAMOĞLU

S. Emeği — Son uzunçalarınızı müzikseverlere iki ay önce sundunuz. Dilerseniz söyleşiye bu uzunçalarınızın adıyla başlıyalım: «Çocuklar Göçler Balıklar» adını seçmenizde en önemli etken ne oldu?

Ruhi Su — Çocuklar diye başlamamın en büyük nedeni 1979'un çocuk yılı olmasıydı. Bu adla hem eskiden söylemiş olduğum ninnileri, çocuk izlenimlerini dile getiren türküleri, bu arada yeni müziklendirdiğim çocuklarla ilgili şarkıları biraraya toplayıp 1979'da çocuklara benim de bir katkım olsun istedim.

BU BENİM ONUNCU UZUN ÇALARIM.

SANATTA İSE KIRKINCI YILIM

Şimdiye dek binlerce türkü derledim. Bunun ancak birkaçyüzünü söyleyebildim. Bir folklor enstitüsü yada etnomuzikoloji çalışması değildi benim çalışmam. Bir sanat çalışması idi. Sanat ise, bir ayıklama işidir. Bulduklarımı bu yönde değerlendirdim. Ezgisi, tartımı, özü ve biçimi ile halkı en iyi hangisi anlatabilmişse onu aldım. Bunları seslendirirken, halkın söyleyişinden çok yararlandım ama, halkın ağzına öykünmekten, taklitten ve özenmelerden sakındım. Şehirli olduğumu, bir sanat kültürü aldığımı unutmadım. Hem halkın yaptığını ben nasıl yaparım, diye düşündüm, hem benim yaptığımı halk nasıl karşılar, diye düşündüm. Bir türkü, söylendiği dilin doğrusu ve güzeli ile söylenmeli. Dildeki yöresel değişimleri, etnik nedenlerle meydana gelen bozulmaları sürdürmemeli. Söyleyişte ulusal birliğe ancak böyle varılır. Sanatsal açıdan ise, mutlaka böyle olmalı. Gerçi, nasıl söylenirse söylensin, yine de birşeyler kalır türkülerden ama, yalnız birşeyler mi kalmalı ?

Birşeyler de getirmeli bir söyleyiş. Birşey getirmiyor, ileriye doğru birşey değiştirmiyorsa yaşıyor sayılmaz bir sanat. Gelenekler bile yaşayanla zenginleşir. Bu söylediklerim, Türk sanat müziği için de, Türk sanat müziği sanatçıları için de geçerlidir, bence. Yaptığımız iş, hem halkın özlemlerini gerçekleştirmeli, hem de halkın özlemlerini geliştirmeli.

Ruhi Su

S. Emeği — Uzunçalarınızı nasıl bölümlendirdiniz?

Ruhi Su — Ünlü İspanyol ozanı Lorca'dan «Abdal Şarkı»yı, Nazım'dan «Masalların Masalı» ve «Kız Çocuğu»nu, Melih Cevdet'ten «Dursun Bebe»yi aldım ve diğer çocuklarla ilgili türkülerle «Çocuklar» bölümünü oluşturdum. Bu bölüme Silifke, Tarsus yörelerinde söylenen bir tekerleme ile başladım. Oğuz Tansel'in derlemesiydi.

S. Emeği — Tekerlemeler okunurken, ağızda belli bir ezgi oluşturulur, sizse bunu sazla gerçekleştirmişsiniz, daha önce böylesi örnekler görmüş müydünüz?

Ruhi Su — Doğrusu tekerlemelerin sazla söylendiğine bugüne dek raslamadım. Yalnız Silifke türkülerinden «Keklik Türküsü» başında bu tekerlemenin başlangıcı söylenir, gerisi getirilmez. Ben bunu aldım müziğe uyarladım. Tekerlemeler biliyorsunuz genellikle masalların önünde, masal-

lara bir açış epiloğu işlevinde, masalda da geleceği beklenmeyen olaylara bir hazırlık, masallardaki olağanüstülüklere bir yeşil ışık niteliğindedirler. Ben de birinci bölümde buna uydum. Tekerlemeden sonra sanki bir masal dünyasına geçer gibi Nazım'ın «Masalların Masalı»na geçip bir masal dünyası içindeki beklenmezliklere uygun diğer masal türkülerini, konuları ayrı masalsı şiirleri müziklendirdim. Böylece ayrı ayrı olmalarına karşın bir iç bütünlük sağlamayı amaçladım. Balıkların yaşantısıyla, göçlerle ve sonra yine çocuklarla ilgili türkülerle kendimce bir masal bütünlüğü sağlamaya çalıştım.

S. Emeği — Uzunçalarda birbirinden farklı zamanlarda, farklı biçimlerde anlayışlarda ürünleri biraraya getirmişsiniz. Örneğin tekerlemeler, halk ozanlarından alınmış türküler, anonim halk türküleri, çağdaş ozanlardan serbest türde şiirler. Bu farklılıklara karşın seçiminizi nasıl bir ilkeyle gerçekleştirdiniz?

Ruhi Su — Şimdi, bir dinleti olarak türkülerimi kendime özgü bir düzenleyişim var. Bu ya konularının birbirine yakınlığı ile tamamlanır ya da dinleti canlılığı açısından değişik ürünlerin birbiri ardından geliştirilmesiyle. Bu uzunçalarda öteden beri dostlarımın bundan on onbeş yıl önce tek tek kırkbeşlikler olarak yayımladığım plaklardaki türkülerimi yeni uzunçalarlara aktarmam dileğini gözönünde bulundurdum. Kırkbeşlik plakların hem biraz modası geçti hem de benim sık sık gerçekleştirdiğim canlı dinletilerimin bütünlüğünü vermemesi beni düşündürüyordu. İşte hem dostlarımın dileklerini yerine getirmek hem tek tek plaklardaki türkülerimin yitip gitmesini önlemek ve bir dinleti bütünlüğünü sağlamak amacıyla bu türküleri yeni uzunçalarlara aktarmaya başladım.

S. Emeği — Bunu sürdüreceksiniz demek...

Ruhi Su — Evet zaman zaman bu türküleri beşer altışar uzunçalarlara almayı düşünüyorum.

S. Emeği — Çocuklar, göçler, balıklar bölümleri ilk bakışta birbiriyle ilgisiz görünüyor, bu bölümlerin ortak yönleri üzerinde durabilir misiniz?

Ruhi Su — Şimdi, üç ayrı konuyu almakla birlikte gene dinletinin gelişimi açısından bir iç bütünlük var. Hatta konu olarak hepsi masalımsı, destanımsı bir bütünlükte, birbirine yakınlık göstermekte ve bunu müzikal bir uyum izlemekte, ayrı konuları böyle biraraya getirmeye çalıştım.

Sanat Emeği — Çocuk yılında her dalın sanatçısı kendince bir tutumla çocuğa yaklaşmaya çalıştı sizin bu yönden nasıl bir tutum izlediğiniz söylenebilir?

Ruhi Su — Çocuk konulu türküleri ve çocuğun ilgilenebileceği duygular, olaylar kurmak istedim. Böyle olmakla birlikte ille de basit olsun da çocuklar anlasın diye bir düşüncem olmadı. Böyle davranmakla doğru yapmış olduğumu da anladım çünkü çocuklar Lorca'nın «Abdal Şarkı»sını, Nazım'ın «Masalların Masalı»nı, «Kız Çocuğu»nu, «Balıklar»ı ilgiyle dinlediler, sevdiler.

S. Emeği — Halk türkülerinde izlediğiniz müzik tutumunu nasıl açıklarsınız?

Ruhi Su — Bu türkülerin ortak dilini bulmaya çalışırım. Halk türkülerinin ezgilerinin yapısında olan müzik dilini geliştirerek kurmaya çalışırım.

S. Emeği — Şiirlerde nasıl bir tutum izliyorsunuz?

Ruhi Su — Özellikle şiirin kendi

dengesini ve anlamını bozmamaya, ezgiyi şiirin kendi iç müziğinden yola çıkarak bulmaya çalışırım.

S. Emeği — Bu uzunçalar için sazı çalışınızda yeni deneyleriniz olduğunu görüyoruz.

Ruhi Su — Her zaman olduğu gibi sazı yine bir eşlik çalgısı olarak çaldım ve bazı yeni akorlarla anlatımı zenginleştirip güçlendirmeye çalıştım.

S. Emeği — Bazı türkülerin bütün dörtlüklerini okumamanızın nedeni?

Ruhi Su — Nedeni şu: Türküleri plakta belli bir süre içinde söylemek zorundayım. Yani 13-15 dakika arasında. Bu nedenle zamandan kazanmak için bazı dörtlükleri söylemiyorum. Zaten bütün dörtlükleri okursam bir plağın bir yüzüne üç türkü sığdırmak zorunda kalırım ki bu da uzunçaların kapsamıyla bağdaşmaz.

S. Emeği — Çeşitli tarzda ürünleri müziklendirmede sazın olanakları ve halkımızın gözünde sazın yeri üzerine neler söylemek istersiniz?

Ruhi Su — Saz yüzyıllardır etkinliğiyle kendini ispat etmiştir. Olanaklarını yüzyıllardır arttırarak bugüne gelmiştir. Halkımızın saza karşı bu yüzden büyük bir saygısı vardır. Örneğin saza «Telli Kuran» der halkın bir bölümü. Sazı kutsal bir varlık olarak görür, vefalı bir dost olarak kabul eder.

S. Emeği — Okurlarımıza gelecek çalışmalarınız üzerinde şimdiden bilgi verebilir misiniz?

Ruhi Su — Gelecek bu zamanda yeni bir uzunçalar hazırlayacağımı söyleyebilirim.

«Barış ve Gurbet Türküleri» Üzerine Tahsin İncirci İle Söyleşi

Tahsin İncirci'nin Sümeyra ile Batı Berlin İşçi Korosu'nun beraber çalışmalarının ilk ürünü «Barış ve Gurbet Türküleri» başlıklı uzunçalar (LP), Federal Almanya ve Batıberlin'de geçen ay içinde satışa çıktı. Daha çıktığı ilk günlerde hem Türklerin hem de Almanların büyük beğenisini kazandı. Bu konuda Tahsin İncirci ile bir söyleşi yaptık.

SANAT EMEĞİ — Sümeyra Çakır ile sizin ve Batıberlin İşçi Korosu'nun ortaklaşa çalışması nasıl olmuştu?

TAHSİN İNCİRCİ — Sümeyra, birkaç kez Federal Almanya ve Batıberlin'de verdiği konserleriyle kendisini oldukça geniş kitlelere tanıtmıştır. Repertuarına son

yıllarda benim birkaç parçamı da almıştı. 1979 Sonbaharında Batıberlin'e geldiğinde benim parçalarımdan oluşan bir uzunçalar yapmayı kararlaştırdık ve hemen kolları sıvayarak işe koyulduk. Sümeyra ile uzun uzun tartıştık. Örneğin, Azeri ozan Resul Rıza'nın «Barış Türküsü»nü bestelemem önerisi Sümeyra'dan geldi. Yaptığım denemeleri kendisine dinlettim. Kendisi bazı önerilerde bulundu, tartıştık, anlaştık ve parça plaktaki gibi ortaya çıktı. Bütin parçalar için çalışmalarımız Sümeyra ile böyle yürümüştür. Besteci-yorumcu arasındaki görüş birliğinin sağlanması özünde vazgeçilmez bir etkendir.

Şarkılara enstirümantal eşlik eden müzisyenlerin çoğu Batıberlin'li Alman dostlardır. Bizim müziğimizin tonal ve ritmik yapılarına uyabilmek bu dostlar için kolay olmuyor, olmadı. Gerçek şu: Bu arkadaşlar 6-7 yıldır Batıberlin İşçi Korosu'na eşlik etmekteler ve bu süre içinde bu güçlükleri de yendik. Bizim müziğimize has gerekli süsleme ve kaydırmaları bile artık kendiliklerinden yapabiliyorlar.

Benim Batı müziği enstrümanları kullanma yönünde bir sakıncam yoktur. Zaten parçaları yazarken enstrümantasyonuyla beraber düşünerek yazıyorum. «El kapıları» için obua nasıl en uygun enstrümansa (ki bunu her dinleyici kolayca hissedebilir) «Ateşçilerin Türküsü» içinde klarnettir. Birini Stefan çaldı, birini Ramazan çalıyor, olsun. Yorumda amaca ulaşılmıştır, istenen de budur.

SANAT EMEĞİ — Plağın içeriği hakkında bilgi verir misiniz?

TAHSİN İNCİRCİ — Plağın bir yüzünde, tümüyle Nazım Hikmet'in yapıtlarından müziklendirdiğim (parçalar) şarkılar vardır. Büyük

Tahsin İncirci

ozanımızın vatan hasretiyle yanıp kavrulduğu yıllarda yazdığı bu şiirleri müziklendirmek eskiden beri istediğim bir şeydi. «Varna Türküleri» ile bu işe başlamış oldum. Sümeyra'nın olgun ve kavrayıcı yorumuyla bu parçalar daha da etkili duruma geldiler. Bu üç şarkı için serbest ve modern «lied» veya «şanson» türünde denebilir. Melodi dili, armoni ve enstrümantasyonuyla, halk müziği (özellikle Balkan yöresinin) klasik Türk müziği ve batı müziklerinin bir sentezi diyebilirim. Nazım bu şiirlerinde örneğin «bre şahin aman» veya «a be islah be, islah be halim» gibi Türkçenin Balkan ağzını sık sık kullanmaktadır. Bu nedenle yine Balkan yöresinin halk müziğine kayan melodi kuruluşlarına ben de ağırlık verdim. Varna Türküleri, «Burda Yeşil Biber...», «Dikili Taşlar» ve «Sofra» şiirlerinden oluşan bir ziklustur ve bu nedenle üç bölümlü bir şarkı gibi düşünmek gerekir.

«Japon Balıkçısı» ve «Kız Çocuğu» 1977 yılının ürünleridir. Balıkçı'nın ritmik ve melodik öğeleri, yine aynı yılda yazdığım keman ve violonsel ikilisinin bir bölümünden esinlenerek oluşmuştur.

Bu iki parça Sümeyra için yeni değillerdi, repertuarında olan parçalardı.

«Hürriyet Kavgası»nın melodik ve ritmik kuruluşuyla, halk müziğinden Batı Avrupa müziğine (marş bölümü) uzanan kasıtlı bir köprü kurdum. Çeşitli Alman radyo yayınlarında yayınlandı ve eleştirmenler bu sözünü ettiğim sentezin olumlu ve başarılı olduğu yönünde övücü laflar ettiler.

Benim şarkılarım için seçtiğim, alışagelmiş orkestraya (flüt, obua, klarnet, bateri, piyano, keman, viola, violonsel, def, el zilleri, saz...) gibi Hürriyet Kavgası şarkısına ek olarak trombon ve trompet de kattım.

Plağın öbür yüzü «El Kapıları» ile başlıyor. Sümeyra ve Batıberlin İşçi Korosu'nun olgun ve bilinçli yorumlarıyla bu parça, şimdiye kadar tanınan şeklinin en güzeli haline geldi. İkinci parçanın sözlerini, şahsen tanışmak olanağını bulamadığım ve çok beğendiğim ozan Yaşar Miraç'tan aldım. Bu parça benim halk müziğine en çok yaklaştığım bir yapıttır. Değerli klarnet ustası Ramazan Deringül (kendisi Batıberlin'de işçidir) «Ateşçilerin Türküsü»ne ayrı bir güzellik kattı.

«Dursun Kaptan» türküsü, uzunca bir enstrümantal girişiyle solo-koro türü yorumlanışı, türkünün aslından olan ölçü ve tempo değişimleriyle Batı Avrupa müziği formlarından «Kantat» haline geldi. Safiye Ayla'nın yorumu türküde esas olarak alınmıştır.

Plağın içindeki iki şarkının (Ateşçinin Türküsü ve Barış Türküsü) ortaya çıkması, «Sanat Emeği» derginizin varlığı sayesinde gerçekleşti. Dergiyi sürekli ve

Batı Berlin Türk İşçi Korosu, Sümeyra ve Tahsin İncirci ile birlikte

ilgiyle izlemekteyim. Şu anda yine «Sanat Emeği»nde basılan Server Tanilli'nin «Mesaj» şiiri üzerine çalışmaktayım.

SANAT EMEĞİ — Plak nasıl basıldı, nasıl yaygınlaştırılıyor?

TAHSİN İNCİRCİ — Plağı, çeşitli ülkelerin devrimci solist ve gruplarını kitlelere tanıtmakla ün salmış «Plane» firması çıkarmıştır. Şu günlerde «Plane» firmasıyla, Federal Almanya'da Sümeyra için bir konser turnesi hazırlığı içindeyiz. Plağın Sümeyra ve İşçi Korosu'nun daha çok tanınması için çok uygun bir olanak yaratmış olacağız.

Nazım Hikmet'le İlgili Bazı Yanlış Bilgiler

KEMAL SÜLKER

Nâzım Hikmet'i yürekten seven ve gerçekten onu çağımızın en önde gelen şairlerinden biri olarak gören Ekber Babayef, ne yazık ki en verimli döneminde Moskova'da öldü. Bu ünlü Azerbaycan'lı Türkoloğ Doçent'i iki kez Sovyetler Birliği'nde görmüş, sohbet etmiş, Nâzım üzerinde konuşmuştuk. Son görüşümde (1978 Mayıs) Nâzım'la geçen güzel günlerine ait fotoğraflarını beş albüm içinde sunmuş, en az iki saat fotoğraflar üzerinde bilgi vermişti. Albümlerdeki fotoğraflar ilk konulduğu gibiydi, bir tek resim albümden çıkarılmamış, başkasına verilmemişti. Bunu anladığım için «Şu resmi bana verebilir misiniz?» demeye dilim varmamıştı. Ama bazı fotoğrafların filmlerini bulacağına söz vermiş, ne yazık ki göndermeye vakit bulamadan bu dünyadan göçmüştü.

Ekber'le tanışıp görüştüğünü yazan bir yazar (Ahmet Güner, İstanbul 9 Ocak 1980) «Ekber Babayef'in Hatırasına» başlıklı yazısında Babayef'in albümleriyle ilgili olarak gerçek dışı olduğunu bildiğim şu satırlara da yer vermiş:

«Nazım'ı merak eden, Türkiye' de onunla ilgili 'büyük inceleme' yazmak isteyen herkes Babayef'e başvurmuştur. O, bu müracaatları bağrına basar, sonra da "Albümlerinden çalınmış resimleri, bakmak üzere verdiği özel notların kaybedilmesini Nazım'la ilgili hükümlerinin aynen, fakat mehaz gösterilmeden aktarılmasını" tatlı tatlı anlatır, "yapmamalıydılar, ayıpladım, ama ne çare?" deyiverirdi. Nazım'la ilgili bütün hatıralarını derleyen albümlerinin boş sahifelerini gösterip, "şuradaki resmi... çaldı, şuradakini... yürüttü, şunu Türkiye'de yayınlamış bir kitapta yazarın özel arşivinden notuyla gördüm" dediğini, acı acı güldüğünü hatırlıyorum.»

Bunun gerçekle ilgili olmadığını biliyoruz. Nazım'la ilgili yazarlardan hiç birinin Babayef'ten resim 'yürütmediği' yayınlanan yapıtlarla ortadadır. En çok resimle çok değerli bir kitap yayınlayan Sayın Prof. Dr. Türkkaya Ataöv'ün Nazım hakkındaki bilgileri, sanatı hakkındaki değerlendirmeleri, Babayef'ten aktarması kesinkes olası değil. Aynı şeyi Asım Bezirci, Afşar Timuçin, Nedim Gürsel, Selahattin Hilâv vb. için de söyleyebiliriz. Kaldı ki Bezirci de, Gürsel de, Timuçin de yapıtlarında bol bol kaynak göstermişlerdir. Vâ-Nû'nun, Memet Fuad'ın ve Hilav'ın ise Babayef'in değerlendirmelerine gereksinmeleri olmayacak kadar Nazım'a ve sanatına rahmetli Babayef'ten çok önce eğilmiş, onu sanatının her yönüyle incelemiştiler. Fotoğraflar konusu ise, Babayef'in tüm albümlerini bir bir incelemiş, not almış bir yazar olarak, bunlardan «çalınmış», «yürütülmüş», «özel arşivinden» notuyla yayınlanmış olmadığının tanığıyız.

Ahmet Güner'in gerçekle bağdaşmayan daha önemli yanlışı şu tümcesinde yer almıştır:

«Ekber Babayef, rejimin de, siyasilerin de, Moskova sanat ve edebiyat çevrelerinin de bir kenara fırlatıp attığı Nazım Hikmet'e, terkedilmiş bir Türk'e sahip çıkma heyecanı içinde yaklaş-

mış, bu yaklaşma 20 yıllık sımsıkı bir dostluğa vesile olmuştu.»

Ekber'le Nazım'ın dostluğunu bu yorumla anlatan Güner'in ne kadar yanıldığını anlatmak için en az bir formalık bir kaynakça yayınlamak gerekir. Zira Nazım, Moskova'ya ayak bastığı 29 Temmuz 1951'den gözlerini yumduğu 3 Haziran 1963'e kadar rejimin, siyasilerin, sanat ve edebiyat çevrelerinin gözbebekleri gibi sevip saydıkları, yapıtlarını kapıştıkları, kışlık, yazlık eviyle, arabası, şoförü ve bol kazancıyla yapıtlarına yüksek değer biçtikleri bir sanatçı olmuştur. Güner'i yalanlamak son derece kolay olduğu halde, onun bu savını doğrulayacağı tek kanıtı bulması ise son derece güçtür.

Babayef'le sohbetimiz sırasında ona şöyle demiştim:

«Nazım'ın bütün yapıtlarını size okuduğunu, görüşünüzü aldığını söylüyorsunuz; ama galiba siz, "Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nazım Hikmet» adıyla Behramoğlu'nun çok titiz çevirisiyle dilimize kazandırdığı kitabınızı siz baştan sona kadar Nâzım'a okumamışınız...»

Babayef, biraz da merakla dolan bakışlarını bana çevirmiş ve:

«Nereden biliyorsunuz?»

deyivermişti. Ben de, Nazım'ın Türkiye'deki yaşamıyla ilgili bölümde önemli olmasa da bir yanlış bilginin var olduğunu, bu bölümü Nazım dinleseydi, ya da okusaydı bunu düzelteceğini ileri sürmüştüm. Babayef:

«Doğrusunuz, demişti, bazı bölümlerini Nazım ne okumuş, ne dinlemişti. Zaten Türkiye'deki yaşamını sizler kadar bilemezdim.»

Babayef'in yanlışı şuydu:

Nazım'ın, Süreyya Paşa'ya hakaret ettiği için savcı tarafından idam isteğiyle yargılandığını yazmıştı (Sf. 172). Oysa Nazım'ın

Fikret Mualla'nın Benerci Kendini Niçin Öldürdü? adlı şiir-roman için çizdiği resimlerden ilki.

idam isteğiyle yargılanması, Süreyya Paşa'ya hakaret eden şiiri yüzünden değil, Bursa'da TKP'yi faaliyete geçirdiği ve gizli bir örgüt kurarak hükümeti devirmekle suçlanması yüzündendi. (Bkz. N.H.'in Gerçek Yaşamı, c. 2, sf. 233, K. Sülker).

Babayef tatlı bir gülümsemeyle:

«Doğrusunu siz yazdınız, Türkiyeli okurlar elbette sizin yazdıklarınıza inanacaklardır. Ben yanılmışım» deyiverdi.

Çok değerli inceleme ve araştırmalarıyla okurların saygı duyduğu genç kuşağın önemli yazarlarından Albay Kabacalı arkadaşımız son incelemelerinden birinde (Milliyet Sanat Dergisi, Şubat 1980, sf. 48) «Denge arayan den-

gesizliğin uyumu Fikret Mualla» başlıklı incelemesinde şöyle yazıyor:

«...Nazım Hikmet'in 'Varan 3' adlı şiir kitabını resimler...»

Oysa Varan 3'ün (basımı 1930) hiç bir şiiri resimlenmemişti. Jokond İle Si-Ya-U'daki 3 resmi Cevdet çizmişti (1929). Sesini Kaybeden Şehir'in resimlerini Abidin Dino yapmıştı (1931). Benerci Kendini Niçin Öldürdü? (basımı 1932) adlı kitabın resimleri ise Fikret Mualla'nındı. Zaten kitabın 2. sayfasında şu not vardı:

«Metin resimleri FİKRET MUALLA

ve kapak kompozisyonu

ALİ SUAVİ tarafından yapılmıştır»

Bu bakımdan, ileride kaynak olarak gösterilecek değerdeki Kabacalı'nın incelemesindeki bu küçük hatayı düzeltmek istedik.

İlginç bir değerlendirmeyi de yine aynı dergide (Sf. 5) Füruzan'ın Devlet Tiyatrosu'ndan çektiği «Redife'ye Güzelleme»yle ilgili demecinde gördük. Füruzan diyor ki:

«Bakıyorum da, bu dönem için seçilen oyunlar içindeki renklilik görülmeyecek gibi değil. Yeni yöneticilerin tek yönlü dikkatlerini çeken adlar, bir Nazım Hikmet'ten, bir Bertolt Brecht'ten öteye gitmiyor.»

Nazım Hikmet'in yapıtlarının seçilmesini «tek yönlü» sayma ve kınamasını Füruzan'ın sanat çizgisiyle bağdaştıramadık. Devlet Tiyatrosu'nda 1929-1980 döneminde oynanması için seçtikleri yapıtlar içinde yer alan Ferhad ile Şirin balesi, aslında büyük bir sanat yapıtını Türkiye'deki seyircilere de sunma arzusunun ürünüydü. Bilindiği gibi bu bale'nin gösterisi Nazım'ın Demirel kabinesi'nin Kültür Bakanı Koraltan'ca gerçek dışı savlarla suçlaması nedeniyle ve o anlayışın çok sakat ve gerici niteliğiyle önlenmişti. Nazım Hikmet gibi Türkiye'nin en büyük şairinin ve sanatçısının bir yapıtının sergilenmesinin önlenmesini kınamak başgörevken, Füfuzan'ın, bu seçimin sahibini «tek yönlü dikkatlerini çeken adlar» içine almasını çok yadırgadık. Bu yanlış görüşü en azından toplumcu sanat anlayışı ile bağdaştıramadık.

Son haftaların dikkati çeken eksik, yanlış, gerçek dışı yazılarla ilgili bu açıklamalarımızın nedeni, Nazım Hikmet'le ilgili hiç bir yanlışın ileride «kaynak» olarak gösterilmemesi amacını taşımaktadır.

KEMAL SÜLKER

DUYURU

Müştak Erenus'un
Şiirleri

İsteme adresi:
Sıraselviler Cad. 66/12
Taksim / İSTANBUL

Şanar Yurdatapan'la Eurovision Üstüne Bir Söyleşi

Geçtiğimiz günlerde, 1980 Eurovision Şarkı Yarışması'na Türkiye'den katılacak bestenin seçimi için düzenlenen finalde, birinci seçilen Pet'r Oil adlı şarkının söz yazarı Şanar Yurdatapan, Ödül töreni sırasında, başta TRT Genel Müdürü olmak üzere bazı çevrelerce, şarkının sözlerinin değiştirilmesi için besteci Atilla Özdemiroğlu'na baskı yapıldığını açıklamış ve kendisine verilen ödülü reddetmişti. Aşağıda Pet'r Oil adlı şarkının söz yazarı Şenar Yurdatapan ile yaptığımız söyleşiyi sunuyoruz.

Şanar Yurdatapan besteci Atilla Özdemiroğlu ile.

S. Emeği — Öncelikle Eurovision Şarkı Yarışması'na katılırken neleri amaçlıyordunuz, bize açıklar mısınız?

Şanar Yurdatapan — Eurovision Şarkı Yarışması'na aslında ben katılmış olmuyorum. Şartname gereği yalnızca besteciyi muhatap tutuyorlar. Ve seçtikleri 9 besteciden bir tanesi benim çok eski arkadaşım, ortağım, akrabam *Atilla Özdemiroğlu*'ydu. Bestenin sözleri için kendisiyle birlikte çalışıp çalışamayacağımızı sordu bana. Pet'r Oil fikri de ondan çıktı zaten. Tabii ki Eurovision gibi bir yarışmanın koşulları içerisinde ne yapılabilir. Şurası açık ki, hiç bir zaman, hangi sorunu ele alırsanız alın, bu soruna devrimci bir yaklaşım sağlamış bir parçanın geçmesine olanak yoktur. Aslında ilerici nitelikte bir şarkı sözü yazsam bu, daha birinci aşamada engellenecek ve kamuoyuna bile ulaşamayacaktı. Bu nedenle, kendi içerisinde namuslu ama petrol sorununu gereğince eleştirmeyen, yalnızca sorunu mizah yoluyla inceleyen bir parça çıktı ortaya. Tabii bu arada Türkiye'nin yapılacak yarışmada derece alması konusuna hiç değinmiyorum, çünkü o konu bambaşka. CBS, Columbia gibi plak tröstleriyle televizyon şirketlerinin arasındaki alavere dalevereye hiç kimsenin gücü yetmez. Yalnızca ses çıkartacak ve bir Türk şarkıcısının ve bestecisinin ürününün öbür ülkelerde satılmasını, onların tanınmasını sağlayacak kadar bir başarı beklenmelidir. Bu yönde, içinde espiri unsuru taşıyan bir şey yapılması amaçlanıyordu. Atilla petrol konusunu bulmuş. Nasıl işleyeceğimizi oturup tartıştık, ondan sonra sözler ortaya çıktı. Katılırken başkaca bir şey amaçlamıyordum ve demin söylediğim gerçekleri de bal gibi biliyordum.

S. Emeği - TRT gibi yayın ilkeleri arasında demokratiklik olan bir kurumun bu anti-demokratik tu-

tumunu nasıl yorumluyorsunuz?

Ş. Yurdatapan — TRT yönetiminin ne olduğu belli. Bunlar değil ilerici düşünceye, en basit demokratik çıkışlara, mizahi eleştirilere bile, yani en genelde basit fikir kırıntılarına bile tahammülleri olmayan insanlar. Bu şarkının sözlerini değiştir diye dünyanın baskısını yaptılar Atilla üzerine. Buna bile tahammül edemiyorlardı. Sonuç olarak bu tutumlarını çok doğal karşılıyorum, onlardan başkaca bir şey beklenemez zaten.

S. Emeği — Kısaca olayı öğrenebilir miyiz?

Ş. Yurdatapan — Olay şöyle başladı. 5 besteciden bestelerini istediklerinde iki tarih verdiler. Şimdi tam olarak aklımda değil. Ama, önce sözlerini getirin bize, bestelerini bilmem ne kadar zaman sonra sizden istiyoruz deyince besteciler başladı itiraza. Atilla yetkililere 'bu iş ayrı ayrı yapılmaz, ikisi birlikte yapılır, birbirini etkileyen işlerdir' dedi. Onlar da 'siz önceden kaba taslak verin sonradan üzerinde değişiklik yapma hakkınız var' diyerek diretmişler. Bunun üzerine sözler, taslak bir melodi üzerine hazırlanıp verildi. Bunu yapmaktaki amaçları şu: 2 yıl önce benzer bir durum geldi başlarına. TRT Yönetim Kurulu'nun başına yani. Yine Atilla'nın bestesi ve benim sözlerimle «İnsanız Biz» isimli parça finale kalmıştı. Fakat TRT Yönetim Kurulu toplandı ve şarkının sözlerinin TRT yayın ilkelerine aykırı olduğu iddiasıyla parçayı yarışma dışı bıraktı. Bunun üzerine Danıştay'a başvurduk ve Danıştay'dan yürütmeyi durdurma kararı aldık. Son anda parça yarışmaya yetişti. Ama kaybetti o başka. Başlarına bir daha böyle bir şey gelmesin diye şartnameye önce sözler TRT Yönetim Kurulu'ndan geçecek ondan sonra işe başlanacak diye yazdılar. Hani başta sözünü etmiştim, bir parçanın başka bir yoldan geçmesine olanak yok diye ve geçemezdi de. Başka bir şey ummamıştım zaten. Ve sözlere baktılar. Ne buldularsa artık, *Ajda Pekkan* ve menejeri *Egemen Bostancı*'yla görüştüler. TRT Genel Müdürü bu şarkının sözlerinin bu haliyle TRT Yönetim Kurulu'ndan geçmeyeceğini ve hatta kendisinin bu şarkının geçmesine izin vermeyeceğini söylemiş.

S. Emeği — Bu arada Sayın Yurdatapan, bazı gazetelerde Ajda Pekkan'ın şarkının sözlerini benimsemediği için bu şarkıyı söylemek istemediği yolunda haberler yeraldı, bu konudaki yorumunuz nedir?

Ş. Yurdatapan — Ajda durup dururken bunu söylemedi tabii. Doğal olarak hadise çıksın istemiyor. Doğru ya da yanlış kendi yorumudur o.

Bunun üzerine, hem Egemen Bostancı hem de Ajda 'aman şarkının sözlerini değiştir' diye Atilla'ya baskı yapmaya başladılar. Bu arada olayı anlattılar tabii. 'Geçirmeyecekler, skandal olacak, 2 besteyle katılmak istemiyorum, senden çok iyi şeyler bekliyoruz, ne olur değiştir' gibi şeyler söylediler. Bunun üzerine Atilla önce onları ikna etmeye çalıştı sonra da ben TRT Genel Müdürüyle konuşurum deyip gidiyor. Tarihini tam hatırlayamayacağım, bir Cumartesi günü Atilla İstanbul Radyosuna gitti ve sonradan anlattığına göre önce Kasaroğlu ile görüşmüş sonra hukuk başmüşaviriyle, daha sonra da hükümetçe yeni atanmış iki yeni TRT Yö-

netim Kurulu üyesi ve Televizyon Daire Başkanı *Erdinç Sağlam*'la. Atilla soruyormuş, neresinde ne var bunun diye hiçbir şey diyemiyorlarmış. O gün Dışişleri ve Kültür bakanlıklarına birer teleks çekmişler, bu şarkının sözlerinde bir sakınca var mıdır diye. Artık oradan ne cevap geldi ne oldu bilemiyoruz. Atilla vazgeçmemekte direnince TRT Yönetim Kurulu buna bir şey diyemedi, ama kurul da toplanmadı. Sözleri üyelere elden dolaştırmışlar.

Evet ilişki bu şekilde gelişti ve tabiiki ben son ana kadar bu konuda ağzımı açıp hiçbir şey söylemedim. Bunun iki nedeni var. Birincisi bu işin yöneticisi Atilla Özdemiroğlu, zaten işi başından aşkın, bir de bununla uğraşmasın. İkincisi de daha önce bir şeyler söyleseydim olayı kamuoyuna bu kadar etkin olarak ulaştırmama imkan yoktu. Hemen şu zihniyetle lekelenebilirdi: Bak işte yarışmacılardan biri sempati toplamak için yeni bir numara buldu! Ama birinciliği kazanmışken bu açıklamayı yapmamın Kasaroğlu'nun hakkımda söylediği gibi ucuz bir kahramanlık olduğunu sanmıyorum. Zaten bir sürü parçam engelleniyordu. Şimdi yaptığım reklam müziklerini de engelleyecekler. Diğer yandan sesimizi kamuoyuna etkin bir şekilde ulaştırabileceğimiz kitle yayın organlarının hepsi kapalı, televizyonda söylemeyeceğiz de nerede söyleyeceğiz. Ayıpmış efendim niye orada söylemişim. Tören sırasında büyük bir grubun suratı mosmor oldu. Ama törenden sonra ismini veremeyeceğim birçok TRT çalışanı 'çok iyi ettin' dediler ve bu da beni çok mutlu etti. Jüri içersinden de gelip kutlayan arkadaşlar oldu.

S. Emeği — Bildiğiniz gibi TRT yetkilileri sizin bu çıkışınızı hemen o akşam yanıtlama gereğini duydular. Biz de bu yanıta vereceğiniz yanıtı öğrenmek istiyoruz.

Ş. Yurdatapan — Ben açıkça söyledim Atillaya baskı yapıldı hem bir çok çevreden hem de TRT genel müdüründen. Bir yandan ben sözleri değiştirme diye baskı yaptım, bir yandan da onlar değiştir diye, bunu da böyle söyledim. Herkesin gözü önünde. Şimdi TRT Genel Müdürü konuyu saptırmak için 'ben Şanar Yurdatapan'ı hiç görmedim ki hayatımda' falan diyor. Ayrıca baskı ona ya da şuna yapıldı önemli olan bu değildir. Baskı yaptılar mı yapmadılar mı bunu cevaplasınlar önce.

DOSTLAR TİYATROSU BRECHT'İN «KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ»Nİ SERGİLİYOR

Geçmiş yıllarda da ülkemizde sergilenmiş, çeşitli uyarlamaları yapılmış Bertolt Brecht'in «Kafkas Tebeşir Dairesi» adlı ünlü oyunu bu kez Dostlar Tiyatrosu tarafından, oyunu daha önce Fransa'da sergileyerek büyük başarı kazanan Mehmet Ulusoy'un yönetiminde sahneleniyor.

Brecht'in 1944-45 yıllarında yazdığı oyun hemen hemen aynı yılların Sovyetlerinde Kafkasya'da başlıyor. İki ayrı kolhoz grubu verimli bir vadinin işletilmesi konusunda tartışmaktadırlar. Tartışma tatlıya bağlanınca, gezginci bir tiyatrocu olan ozan Arkadi (Genco Erkal) kolhozlulara bir oyun oynamaya başlar. Böylelikle asıl konuya girilmiş olunur.

Olay, eski bir tarihte Çin'in bir ilinde geçmektedir. Ayaklanan isyancılar şehrin valisini asarlar. Valinin karısı yeni doğmuş bebeğini sarayda bırakarak kaçar. Karışıklıklar sırasında çocuk Gruşa (Zeliha Berksoy) adlı bir genç kızın elinde kalır. Gruşa askere giden Simon ile sözlüdür. Bebeği ölüme terketmeye razı olmaz. Yanına alarak kaçmaya başlar. Artık Gruşa için büyük yolculuk başlamıştır. Bebeğin hayatını kurtarabilmek için sürekli kaçmak zorundadır. Dağları aşar. Sonunda ağabeysinin yanına sığınır. Ancak burada da fazla kalamayacaktır. Ağbeysinin önerisi ile ölmekte olan biriyle evlenir. Ancak evlendiği adam, aslında sağlığı yerinde savaşa gitmemek için hasta görünen biridir. Nitekim savaşın bittiği haberi gelince adam yataktan kalkar. Bu arada isyancılar da ezilmiş valinin karısı şehre dönerek çocuğunu aramaya başlamış-

Dostlar Tiyatrosu'nda sergilenen Brecht'in «Kafkas Tebeşir Dairesi»nden bir görünüm.

tır. Simon da askerden dönmüş Gruşa'yı evli ve kucağında bir çocukla görmüştür.

Sonunda olay mahkemelik olur. Valinin karısı çocuğunu istemekte, Gruşa ise çocuğu kendisinin bakıp büyüttüğünü, bu nedenle çocuğun kendisinin olduğunu söylemektedir.

Davaya, isyan sırasında isyancılar tarafından yargıç olarak seçilen, isyanın bastırılmasından sonra da hayatını kurtardığı grandük tarafından yargıçlığı sürdürülen, aslında halktan bir insan, hatta serseri olan Azdak bakar.

Sonunda kararını verebilmek için tebeşirle bir daire çizerek çocuğu içine koyar. İki kolunu da annelere tutturur. Kim çekerek çocuğu dairenin dışına çıkarabilirse anne o olacaktır. Gruşa çocuğun kolu kopmasın diye çekemez. Böylelikle hakim gerçek annenin Gruşa olduğuna karar verir.

Kafkas Tebeşir Dairesi, Mehmet Ulusoy'un başarılı yönetimiyle sahnelenmiş. Oyun üçbuçuk saat boyunca hiç aksamadan belli bir iç ritmle tıkır tıkır işliyor. Çoğunluğu seçkin oyunculardan kurulu kadro gençleri de dahil olmak üzere tümüyle çok başarılı. Dekor ve masklarda oyunun yapısıyla bütünleşen çok ilginç çalışmalar.

Ülkemizin bu karanlık kültür ve sanat düşmanlığının alabildiğine yaygın olduğu bir dönemde Dostlar Tiyatrosunun böylesi başarılı bir oyunla seyirci karşısına çıkması tüm ilerici güçlerin sahip çıkması, dayanışma göstermesi gereken bir olaydır.

sanat emeği yayınları

ERDAL ALOVA

en son çıkan şarkılar

(fiatı 40TL)

Dağıtım: Temel Dağıtım
Yerebatan cad. Taşsavaklar sok.
Beyoğlu Han No. 5/2
Cağaloğlu - İSTANBUL

VATAN HASRETİ

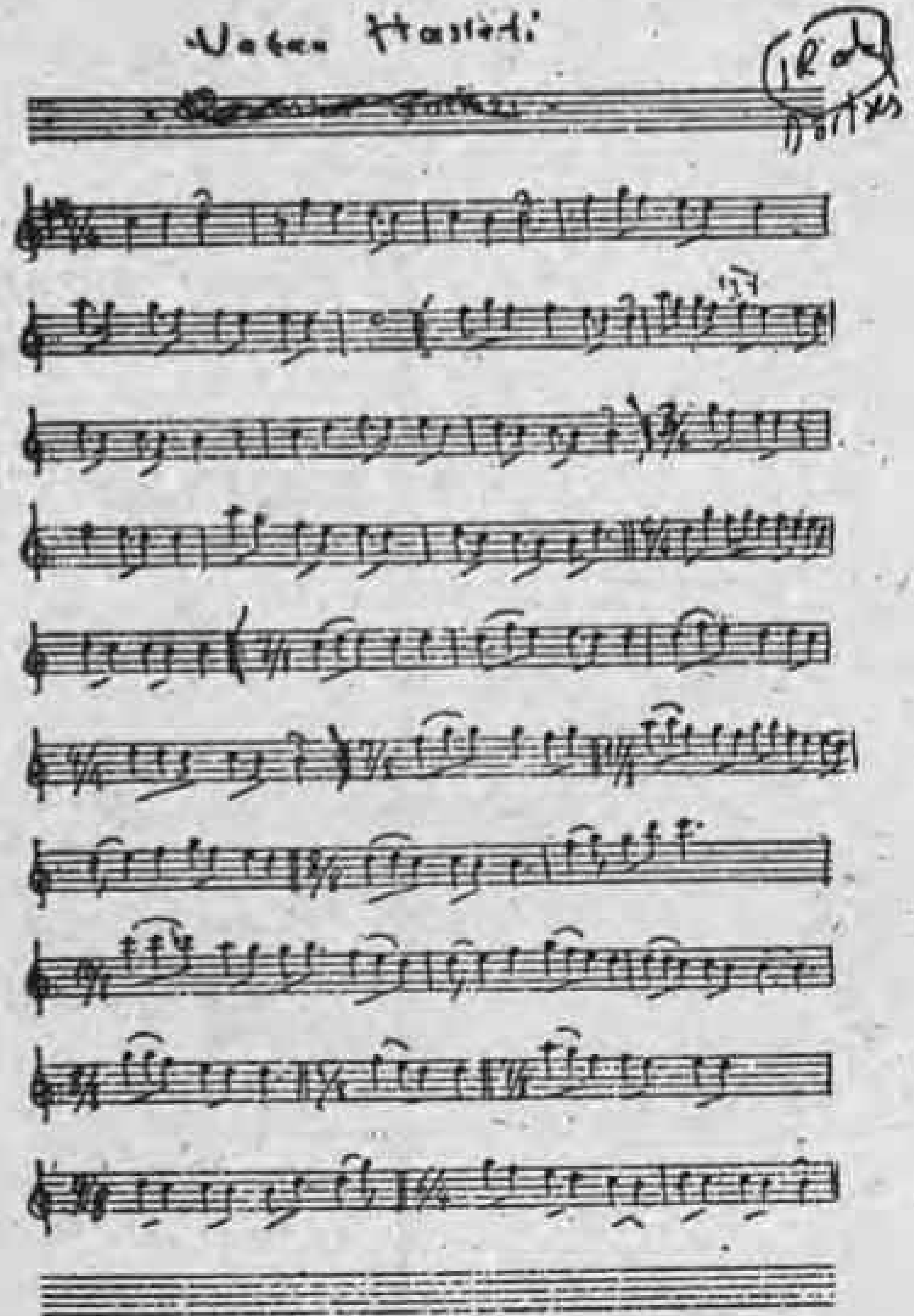
Söz ve Müzik: Nazım Hikmet

Geçen yılın Kasım ayında İstanbul'da verdiği konserde Azerbaycan Halk Sanatçısı Leyla Şerifi Nazım Hikmet'in tek bestesi olarak bilinen «Vatan Hasreti»ni de okumuş ve büyük ilgi toplamıştı. Aşağıda bestenin sözlerini ve notalarını okurlarımıza sunuyoruz.

Yavuklu gibi kaldım
Hicran günleri geçmedi
Uzak aldım ben senden
Kalbim hasretler çekti
Uzak kaldım ben senden
Kalbim hasretler çekti
Ah... Ah... Vatanım...
Aman... Yandım.

Yıldızlı gecelerim
Siz gördünüz neler çektim
Kalbim yanar kan ağlar
Yol vermez yüce dağlar
Kalbim yanar kan ağlar
Yol vermez yüce dağlar
Ah... Ah... Vatanım...
Aman... Yandım...

Söylen ban akan çaylar
Söylen bana uçan kuşlar
Söylen bana akan çaylar
Söylen bana uçan kuşlar
Nazım seni candan sever
Gece gündüz vatanım der
Nazım seni candan sever
Gece gündüz vatanım der
Ah... Ah... Vatanm...
Aman... Yandım...

İFSAK 2. KISA FİLM YARIŞMASI SONUÇLANDI

İ.F.S.A.K. tarafından düzenlenen 2. Kısa Film Yarışması sonuçlanmıştır.

Metin UYGUR'un yaptığı 8 mm lik *«Çocuk Yılında Çocuklarımız»* adlı film T. Maden-İş Sendikası tarafından konan Büyük Ödülü (3000 TL ve ailesi ile birlikte Gönen'de 1 hafta yaz tatili) ve bunun yanı sıra 3000 TL lik SİYAD ödülünü *Semih TAYTAK*'ın yaptığı 16 mm lik *«Arayış»* filmi, T. Maden-İş Sendikası tarafından konan Büyük Ödülü (3000 TL ve ailesi ile birlikte Gönen de 1 haftalık yaz tatili), Bank-Sen Sendikası tarafından konan 2500 TL lik Başarı Ödülünü ve K.A.S.İ.F. tarafından konan 1 adet 1000 W. lık sinema spotu ödülünü, *Berrin UYAR* tarafından gerçekleştirilen 8 mm lik çizgi film *«Fırçalar»* Bank-Sen Sendikası tarafından konan 2500 TL lik Başarı ödülünü ve İ.F.S.A.K. tarafından konan 1500 TL lik İ.F.S.A.K. 20 yıl ödülünü

Vural ÇAVUŞOĞLU tarafından yapılan 8 mmlik *«Dönme Dolap»* adlı film Lastik-İş Sendikası tarafından konan 2000 TL lık Emek ödülünü kazanmışlardır.

Jüri (alfabetik sıraya göre) Sinema Yazarları Derneği Başkanı Atilla DORSAY, İ.F.S.A.K. Sinema Bölümü Başkanı Hilmi ETİKAN, IDGSA Sinema TV Enstitüsü Müdürü Sami ŞEKEROĞLU ve Türk Tabibler Birliği Foto-Film Bölümü Başkanı Dr. Ahmet YÜZÜAK'tan oluşmuş, kararlar oybirliği ile alınmıştır.

Önümüzdeki günlerde ödül alan filmler gösterilecek ve kazananlara ödülleri törenle dağıtılacaktır.

KÜLTÜR BAKANLIĞI AKM'DEKİ FİLM GÖSTERİLERİNE ÖN DENETİM KOYDU

Ocak ayı içinde Yılmaz Güney'in Arkadaş filminin oynatılacağı gün Kültür Bakanının emriyle durdurulan Kültür Bakanlığı Sinema Dairesi gösterileri 6 Şubat'ta İngiliz Filmleri Toplu Gösterisiyle yeniden başladı. Ancak yeni uygulamaya göre film gösterilmeden önce, filmin konusunu içeren bir özet Ankara'ya gönderilerek yetkili kişilerce okunuyor. Film sakıncalı bulunmazsa gösteri programına alınabiliyor. Bu uygulamanın ilk kurbanı Ali Özgentürk'ün Hazal filmi oldu. Geçtiğimiz yazın sonlarında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çekilen ve başrolünü Türkan Şoray'ın oynadığı Hazal filminin ilk gösterisinin AKM Salonunda yapılması düşünülürken, yeni uygulama üzerine filmin gösterilmesine izin verilmeyeceği düşünülerek Hazal programa konulmaktan vazgeçildi. Yine her ayın ilk Cumartesi günü AKM Sinema Salonunda Kültür Bakanlığı İstanbul Film Yapım ve Gösterim Merkezi ile Sinema Yazarlari Derneği (SİYAD) ın ortaklaşa düzenledikleri ayın filmleri açık oturumu Kültür Bakanlığı'nın izin vermemesi üzerine Sinematek salonunda yapıldı.

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI «SİNEMA VE EDEBİYAT İLİŞKİLERİ» KONULU BİR AÇIK OTURUM DÜZENLEDİ.

Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından 14 Şubat 1980 günü saat: 17 de Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda sinema ve edebiyat ilişkilerinin tartışıldığı bir açıkoturum düzenlendi. Atilla Dorsay'ın yönettiği açıkoturuma konuşmacı olarak Aziz Nesin, Vedat Türkali, Bilgesu Erenus, Lütfi Akad, Halit Refiğ ve Yavuz Özkan katıldılar.

TYS Yönetim Kurulu Üyesi Vedat Türkali'nin yaptığı açıklamaya göre, bundan böyle her ay yapılacak olan açık oturumlarda «İşçi Sınıfı ve Edebiyat», «Tiyatro ve Edebiyat» vb. konular tartışılacak.

KAŞİF İLE ORMAN MÜHENDİSLERİ ODASI İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ FOTOĞRAF YARIŞMASI DÜZENLEDİ

Yarışmanın konusu:

«Orman, yeşil alan ve yaşamımızdaki yeri»

ÖDÜLLER :

Toplumsal yarar ödülü:	3500 TL
Başarı yarar ödülü:	2500 TL
Emek yarar ödülü:	1500 TL

Ayrıca basım-yayım, sendika, meslek odası, diğer kuruluşların vereceği özel ödüller.

Yargıcılar kurulu: Baha Gelenbevi E. FİAP, İM. FİAP

İsa Çelik Fotoğrafçı

Naciye Karatekin İşçi-Grup Kasif adına

M. Tevfik Pehlivanoğlu Orman Yük. Müh.

Kamer Onat, Orman İşçisi

Koşullar: Yarışma Siyah-Beyaz (S/B), renkli, saydam (Dia) dallarında yapılmaktadır.

— Yapıtların en küçük kenarı 18 cm olmalı, saydamlar ise 33 mm olmalıdır.

— Ancak her alan dahil 5 fotoğraf ile ödüllendirilmeye katılınabilir. Diğerleri sergileme, afiş, poster vb. etkinliklerinde yer alacaktır. Hangi yapıtların yarışma için olduğu belirtilmelidir.

— Yapıtların satımı vb. işlemlerden elde edilen sanatçısına aynen aktarılacaktır. Ancak düzenleyiciler resmi ve mali işlerden sorumlu olmayacaklardır.

— Gönderilen yapıtlar, sergileme ve gösterim işlemi bitince iade edilir.

— Yarışmaya katılan yapıtlar için yargıcılar kurulunun değerlendirmeleri yarışmacıya yansıtılacaktır.

— Yapıtların arkasına veya kenarına rakkam olmayan bir rümuz konmalı bu işlem boş bir zarfın üzerine tekrarlanarak, içine yarışmacının kimliği yazılmalıdır.

— Yapıtlar özenle korunacak. Ancak kayıp ve zarardan düzenleyiciler sorumlu tutulmayacaktır. Yarışmaya katılma, tüm koşulları da aynen benimseme anlamını taşır.

Yarışma tarihleri:

Son katılma 28 Eylül 1980 — Değerlendirme: Ekim 1980 — İlk sergileme ve gösteri: Haziran 1980 İkinci sergileme ve gösteri: Kasım 1980 — Geri gönderme ve gösteri: Aralık 1980.

Yapıtları gönderme adresi :

M. Teyfik Pehlivanoğlu

Milli parklar ve avcılık baş. md.

Fatih ormanı - Büyükdere

İSTANBUL

İSTANBUL AKADEMİK SANAT TOPLULUĞU'NUN «SUÇ» ADLI OYUNU YASAKLANDI

Konuya ilişkin olarak İAST'ın yaptığı açıklamayı aşağıda sunuyoruz:

«Üsküdardaki Salonumuzda ve çeşitli yerlerde (60) kez oynanan «SUÇ» adlı oyunumuz 10 Şubat 1980 pazar günü «İplik İş» sendikasının davetlisi olarak gittiğimiz Bayrampaşa'da yasaklandı.

Biz «SUÇ» oyununun göz altına alınan on sanatçısı Sıkıyönetim yetkilisinin yasaklama gerekçesini basınımıza ve kamuoyuna duyurmayı bir görev bildik.

15 gün önceden İplik-İş Sendikasının izni alınan «SUÇ» oyunu yukarıda sözü edilen tarihte saat 14.00 te oynandı. Saat 17.00 oynanmaya başlayan oyun ise Sıkıyönetim yetkilisince gösteri saatini geçtiği ve seyircinin slogan atması gerekçesiyle oyunun yarısında kesildi.

Daha önce izni veren Emniyet görevlisinin oyunun izinli olduğunu ısrarla yetkiliye söylemesine rağmen, oyunun durdurulması yetmiyormuş gibi bir bayan sanatçı ile alay edilmiş, Yönetmenin kişisel çantasında bulunan, ve daha sahneye konmamış olan Oben Güney'in «ÇÖP» adlı oyun teksiri, Nazım Hikmet'in küçük bir resmi ve piyasada serbestçe satılan Melike Demirağ, Kerem Güney, Rahmi Saltuk, Zülfü Livaneli ve Yeni DÜNYA Sanat Topluluğuna ait kasetleri de yasaklanmış yayın olarak Sıkıyönetimce el konulmuştur.

Bütün bunların yanısıra 10 Arkadaş, ifadelerinin alınmasına rağmen sabaha kadar gözaltında tutulmuş sabah birinci şubeye götürülmüş ancak bir sonuç alınamamış ve ikinci gün de Cumhuriyet Savcılığına gönderilmişlerse de, Savcılıkça Selimiye'ye sevkedilmişlerdir. Ancak Selimiyedeki görevliler saat 15.00 den sonra tutuklu alınmayacağını bildirerek arkadaşlarımızı tekrar Bayrampaşa karakoluna yollamışlardır.

Şimdi Soruyoruz:

Türkiye'de tiyatro yapmak, şarkı ve türkü bestelemek veya söylemek, şiir yazmak kısacası Sanat yapmak « S U Ç » mu?

Bu sorunun yanıtını kamuoyuna bırakır, baskılar karşısında susmayacağımızı, her türle engellemeye rağmen gene oynayacağımızı bildirir, onumuz, yirmimiz değil tümümüzü de hapislere atsalar, arkamızda daha binlerce Savaşçı Sanatçının bu görevi sürdüreceğine ve yılmayacağına inancımızın tam olduğunu tüm kamuoyuna ve basınımıza duyururuz.»

İst. Akademik Sanat Topluluğu (İAST)

«YUSUF İLE KENAN»IN GÖSTERİMİ BAŞLIYOR

Geçen Eylül ayında Antalya Film Festivalinin yapılacağı sırada sansürce yasaklanan üç filmden biri olan Ömer Kavur'un «Yusuf İle Kenan» adlı filmi Mart ayının başından itibaren İstanbul sinemalarında gösterilmeye başlanıyor. Senaryosunu Ömer Kavur'la Onat Kutlar'ın birlikte yazdıkları film, Yusuf ile Kenan adlı biri 14, diğeri 9 yaşında köyde ço-

banlık yapan iki kardeşin babalarının bir kandavası sonucu öldürülmeleriyle İstanbul'a kaçmalarını, bu büyük kentin çarkları içinde iki kardeşi yolayırımına kadar getiren olayları anlatıyor.

Ömer Kavur'un yalın, özentisiz sinema dili, sağlam bir senaryoya dayanan dramatik yapısı ile «Yusuf İle Kenan» ülkemiz sinemasının bu yılki en başarılı örneklerinden biri.

YAZARLAR VE ÇEVİRMENLER KOOPERATİFİ (YAZKO) KURULDU

İstanbul'da Yazarlar Ve Çevirmenler Kooperatifi adıyla bir yayın kooperatifi kurulmuştur. Kooperatifin amacı yazarların kendi kitaplarını kendi olanaklarıyla yayınlamak böylelikle kitapların gelirini de büyük ölçüde yazarın kendisine bırakmaktır. Bugüne kadar kooperatife üye olan yazarlar şunlardır. A. Kadir, Adnan Özyalçıner, Afşar Timuçin, Arif Damar, Ataol Behramoğlu, Asım Bezirci, Attila Tokatlı, Bekir Yıldız, Bertan Onaran, Çetin Altan, Erdal Öz, Erol Toy, Kemal Bilbaşar, Kemal Sülker, M. Ali Birand, Pınar Kür, Tektaş Ağaoğlu, Turhan Aytul, Zeyyat Selimoğlu, Mehmet Özgül, Nezihe Meriç, Salim Şengil, Seyyit Nezir, Cengiz Bektaş, Kemal Özer.

1980'in Mart ayında yayınlanacak olan kooperatifin ilk kitapları şunlardır:

1— Bekir Yıldız'ın son romanı: *Halkalı Köle,*

2— Kemal Bilbaşar'ın son romanı: *Bedoş,*

3— Erol Toy'un romanı: *Iğrıp,*

4— Çetin Altan'ın anlatıları: *Al İşte İstanbul.*

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI'NIN DUYURUSU

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Çemberlitaş, Piyerloti caddesi N: 21 de bulunan Genel Merkezi, Tepebaşı, Meşrutiyet cad. No: 223 de bulunan Union Francaises binasına taşınmıştır.

Sayın üyelerimize duyurulur.

KİTAPLAR

KARDA IŞILTILAR

Turgay Fişekçi'nin şiirleri
Yeni Türkü Yayınları 10 lira

Şiirde biçem (üslûp) sorunu bir şair olarak öteden beri üzerinde düşündüğüm bir konu olmuştur. Belli sayıda dizelerden oluşan kıtaları aralıklı dizmek, dizelerin yahut tümüyle şiirin soluğunu şiiri duyuş sürecinin dışındaki bazı ögeleri gözönüne alarak düzenlemek çabası günümüz şiirinde gelenekçi bir tutum mudur? Hece vezninin disiplininden sonra, bazı biçem kaygılarının öne çıkarılması şiire bir laborant edasıyla yaklaşmak mıdır? diye de düşünmüşümdür.

Geçtiğimiz günlerde okuduğum «Karda Işıltılar» adlı Turgay Fişekçi'nin şiir kitapçığı bana bu sorunsala kendi duygu yoğunluğumun ve imgelem dünyamın, biçem kaygılarımın dışından eleştirel bir gözle bakma fikrini ve cesaretini aşıladı. Cesaret diyorum çünkü çağdaşım, arkadaşım ve dahası yaştaşım olan Turgay Fişekçi'nin kitapçığında yer alan şiirleri değerlendirmek kendi şiirlerimin hesabını vermek demek olacaktı bir anlamda. Ayrı çevrelerden gelsek bile «aynı çağın sancıları»nı çektiğimiz yaştaş bir şairin şiirlerini değerlendirmek, şiiri tanıma, onu anlama çabasının yani şapkayı öne alıp düşünmenin somut bir adımı olacağını düşündüm.

Turgay Fişekçi'nin «Karda Işıltılar»ından edindiğim ilk izlenim ve aldığım tad biçem kaygılarından uzak, doğal, içten bir söyleyiş oldu. Şair söyleminde 1. tekil şahıs (kendini) kullanıyor. Olayları, şiirindeki malzemeleri, toplumsal idealleri ilk ağızdan sadelikle sıralıyor. Ancak bu değerlendirmem şairin bu özelliğiyle karakteristik bir yapıya ulaşıp ulaşmadığı sorununu da ortaya koyuyor.

Turgay Fişekçi'yi henüz herhangi bir kategoride değerlendirmek olası değil fakat kendi özgün söylemini oluşturma yollarını sezinlemiş ve o süreç içine de girmiş.

Genç bir şair şiirini geliştirme ve belli bir özgünlüğe ulaşma sü-

recinde iki ana eğilim gösterir bana kalırsa. Yani a - acemice ama içten, makyajsız dizelerle aynı içtenliği giderek daha da ustalaştırma, şiire gerekli olan imgelem zenginliğini ve edebi değerini ortak bir kader çizgisi içinde vermek eğilimi ve süreci, b - şiiri duyduğumuzdan daha çok şairce bir tutumla ard arda sıralanan imgeleri giderek içeriğin ışıltısına göz alıcı renkler halinde katma eğilimi ve süreci.

«Karda Işıltılar»ın şairi birinci eğilimi belirgin olarak taşımaktadır bana kalırsa. Yani bazen acemice ama son derece içten, yer yer de içten söyleyişini belli bir ustalıkla dile getirmektedir. Ancak şairin bu süreç içinde daha evvel de belirttiğim gibi içten söyleyişini imgelerin ışıltılarından yoksun bırakmaması gerekmektedir.

Kendimce sözünü ettiğim birinci eğilim ve süreç içinde gördüğüm Turgay Fişekçi'nin şiirlerinde bu eğilime ters ve o süreci zora koşucu bazı unsurlara da rastladım. Ancak bu hastalıklar şairin şiir gelişimi için birer soğuk algınlığından farksız. Şair içtenlikli söyleminde bazen bu söyleyişe ters ve kendini bu yapı içinde hemen belli eden bir kurgusallığa düşmekte. Ayrıca 1. tekil şahıs, kendi ağzından söyleminde şiiri yer yer iç dünyasının bazı çıkmazlarına da çekmekte, edilgen duyguların karmaşısı şiire belirgin olarak da yansımaktadır.

Kitapta yer alan 13 şiirin üzerine bazı notlarla eğilmekte olası. İlk şiir «Değişim İnsanı»nda genel özlemlerin, ideallerin yalın bir dile getirilişi var. Ancak;

«bir beyaz güvercin kanatlanıyor
yüreğimden
uzaklarda bembeyaz kayın
ormanlarında
insanlar öpüşüyor, Şopini
dinlerlerken»

dizelerinde varsayılan olay şiirin içine ite kaka getirilmiş ve onun dokusunu bozan değişik renkte bir iplik izlenimi vermektedir.

«Karşı Yaşam» şiirinde
«en insanlaştığım anlar
sana ulaşmaya çalıştığım anlar
oluyor»

dizeleri şairin eğilimini belirgin olarak görmemize yarayan sıcak, bir o kadar da güzel dizeler.

«Dayanılmayan» yine şairin karakterini en iyi anlatan şiirlerden biri. Kesik, yarım bırakılmış dokunaklı dizeler. Yürek benzetmeleri yeni ve ilginç.

«Düşümde mutluluğu gördüm
dün gece»

bu çok duygulu dize ile başlayan «Not», bu espiriyi sürdüremeyen bir şiir gibi geldi bana.

«Karda Işıltılar»da sevgiliye insanlığın en genel özlemlerinin dili ve sıcaklığıyla söylemenin güzelliği «ışıldamakta».

«Dokumacı Kölenin Türküsü» şairin en zorlandığı şiirlerden biri, bana kalırsa.

«Yaşamım mekik atmak
tezgâhta
ve ağrıyan kaslarla uyanmak
sabahları»

diyor şair ama

«saçlarımı çözemedim güneşe
aya gösterdim geceleri»

dizelerinde de şiirini takılan bir mekiğin tıkırtısı rahatsız etmekte.

«Kalan» şiirinde ise

«güzel bir dünyayı kuracak
güzel yüzlü insanlar»

dizeleri yumuşak anlamlı bir bitişin rahatlığını veriyor okurlara.

«Grevci Çocuğu» oldukça lirik yapısı olan önemli bir şiir. İçeriğini yalın, yumuşakça koyuyor ortaya. İşçilerin mücadelesine onların aile dramlarına dışardan slogancı bir anlatımı değil, dayanışmacı, paylaşımcı bir duyguyu dile getiriyor.

«Grevci Karısı», «Grevci Çocuğu»na çok akraba bir şiir aynı öğeler söz konusu.
«8 ayın yazı da var kışı da»
gibi dizelerle konuşma dili şiire iyi yerleştirilmiş.

«Günler» şiirinde

«Gönül işleri de akla gelmiyor
değil
nasıl kazanılabilir kör yürekler
sevgi dışında kalmışsa yaşamın
el yordamıyla umutsuzluğa
gömülür düşler»

bu dizelerle şair, şiiri ve sevgiyi birlikte arıyor. İçten söylemini ışıldak olarak kullanıyor.

«Bir Sabah Şarkısı»nda çok edilgin duygular var. Burada şair şiiri arama eğiliminin en çok aksayan örneğini veriyor bana kalırsa.

«Yakınlık» kitapta en ilginç bulduğum şiir. «Mercimek» ve «çay kaşığı» şiire yakışan iyi birer malzeme olmuş. Yaşam kokuyor. Edilgin duygulardan bir sıyrılış seziliyor.

«Masal»da şair bir biçim denemesine girişmiş, fakat ağır basan sevgiliye sitem öğesi kurduğu masalsı anlatımı bozmuş.

«Daha yüzyıllar ister kavuşmana
ah oğlan sevdalı oğlan
sevda tutulmaz bir kuş
koş peşinden koş oğlan»

«Karda Işıltılar» ile ilgili sözlerimi son şiirin bu son dizeleriyle bitirmek istiyorum. Ancak, son olarak şunu belirtmek isterim ki, şiir Turgay Fişekçi için tutulmaz bir kuş değil, şimdiden ökselenmiş bir kuş. Yalnız imgesel zenginliklerle örülü bir söyleyişin o kuşun kanatlarını biraz daha açması gerek.

ADNAN ÖZER

in this issue

p. 7 A poem by Can Yücel,

p. 8 A poem by Hilmi Yavuz,

p. 9 **The art of painting and monopols in Turkey**
Canan Çoker, graduated from Academy of Fine Arts (Istanbul), discusses the various questions in the field of art of painting in Turkey. On the one hand there arebanks, monopols, special art galleries and the state power dominate the field, on the other hand are the real art oppressed and the public opinion, writes Çoker. The writer criticises one of the urgent questions which are, needed to be discussed by artists and scholars of this field.

p. 27 A poem by Metin Demirtaş.

p. 30 Painter Fahir Aksoy discusses the relations between public art and public painting.

p. 40 A poem by Seyyit Nezir.

p. 43 **The Censor in TRT (Turkish Radio and Television)**
Mahmut Tali Öngören, a well-known specialist in the field of tele-casting, deals with the questions on censor and supervizion in TRT.

p. 54 Poems by young poet Muzaffer Özdemir.

p. 56 Bilgesu Erenus, eminent playwright and a member of Turkish Writers' Syndicate, expresses her views on the relation between literature and the art of cinema.

p. 62 A story by Ayhan Bozfırat.

İSTEKLERİNİZİ KOLAYLASTIRIYORUZ!..

Sanat Emeği'nin ürünlerini **kolaylıkla ve % 25 ucuza** edinmek istemez misiniz?.. Öyleyse:

— Bu sayfayı kopartın
— Arkasını doldurun
— Bize postalayın. Adresimiz:

Sanat Emeği, PK. 1339
Sirkeci-İSTANBUL

ÜRÜNLERİMİZİN LİSTESİ
ARKA SAYFADA

Bunu Biliyor musunuz?

Sanat Emeği'ne abone olmak size her ay % **28 indirim** sağlıyor!... **Her sayı, 75 lira yerine 58 liraya!...**

Sanat Emeği'ne

6 aylık abone 350 lira
1 yıllık abone 700 lira

— Peki Sanat Emeği'ne nasıl abone olacağım?

— Çok kolay!

En yakınınızdaki postaneden bir Posta Havale Fişi olarak **«Sanat Emeği PK. 1339 Sirkeci-İSTANBUL»** adresine paranızı yatırın.

İSTEK FİŞİ

İsteğim	% 25 indirimli fiyatı	adet	ücreti
— Güneşin Sofrasında Söylenen Türküler **Nâzım Hikmet** (2. Basım)	75 T.L.		
— Makinaların Türküsü - **Bertolt Brecht** (2. Basım) Tüm şiirlerinden seçmeler-1	60 T.L.		
— Trabzonlu Delikanlı - **Yaşar Miraç** Şiirler	45 T.L.		
— Halk, Sosyalizm, Kültür ve Edebiyat - **Asım Bezirci** - Yazılar	55 T.L.		
— Kurdu Öldürmek İçin - **Julio Travieso** Küba gençliğinin savaşımının romanı	70 T.L.		
— Mustafa Suphi Destanı **Ataol Behramoğlu**	55 T.L.		
— Bataklık - **Konstantin Paustovski** Roman	70 T.L.		
— Yarın Bizimdir Yoldaşlar - **Manuel Tiago** Portekiz komünistlerinin parti yaşamı	Tükendi		
— Baş Eğmeyenler - **Boris Gorbatov** Roman	75 T.L.		
— En Son Çıkan Şarkılar - **Erdal Alova** Şiirler	30 T.L.		
— Karanlık Zamanlar - **Bertolt Brecht** Tüm Şiirlerinden Seçmeler-2	55 T.L.		
— Nazım Hikmet Posteri (34 cm x 48 cm)	30 T.L.		
— Sanat Emeği Dergisi'nin 1.-2.-3. Ciltleri. Tanesi	500 T.L.		
— Sanat Emeği Dergisi'nin **eski** sayıları. Tanesi	40 T.L.		

Toplam Tutarı:

İsim: **Adres:**
Soyadı:

Yukarıda işaretlediğim ürünlerinizi adresime ödemeli olarak istiyorum.

FİYATI YETMİŞBEŞ L[illegible]

sanat emeği yayınları

şiir dizisi:

GÜNEŞİN SOFRASINDA
SÖYLENEN TÜRKÜLER (2. basım) ...... Nâzım Hikmet ...... 100 TL
MAKİNALARIN TÜRKÜSÜ (2. basım) .... Bertolt Brecht ...... 80 TL
TRABZONLU DELİKANLI .... Yaşar Miraç ...... 60 TL
MUSTAFA SUPHİ DESTANI .... Ataol Behramoğlu ...... 70 TL
EN SON ÇIKAN ŞARKILAR .... Erdal Alova ...... 40 TL
KARANLIK ZAMANLAR .... Bertolt Brecht ...... 75 TL

eleştiri dizisi:

HALK, SOSYALİZM, KÜLTÜR
VE EDEBİYAT .... Asım Bezirci ...... 70 TL

roman dizisi:

KURDU ÖLDÜRMEK İÇİN .... Julio Travieso ...... 90 TL
BATAKLIK .... Konstantin Paustovski ...... 90 TL
YARIN BİZİMDİR YOLDAŞLAR .... Manuel Tiago ...... Tükendi
BAŞ EĞMEYENLER .... Boris Gorbatov ...... 100 TL

%25 indirimli
Ödemeli isteme adresi: Sanat Emeği PK. 1339
Sirkeci—İSTANBUL

Dağıtım: Temel Dağıtım
Yerebatan Cad. Taşsavaklar Sok.
Beyoğlu Han. No: 5/2
Cağaloğlu—İSTANBUL

sanat emeği
YAYINLARI